مۇھەممەت ھېكىم
ئابلەت جۇمە

ئادەملەر شۇنداق بولىدۇ

مۇھەررىردىن سۆز

ئاخبارا تچىلىقىمىزدا قىسقا خەۋەر، ئادەتتىكى خەۋەر، سۈرەتلىك خەۋەر، زىيارەت خاتىرىسى، تەجرىبە تو-نۇشتۇرۇشى قاتارلىق شەكىللەرنىڭ تەرەققىياتى ناھايىتى زور بولغانلىقتىن، گېزىتلەرنىڭ ئاساسىي سالمىقىنى مۇ-شۇلار ئىگىلەپ كېلىۋاتىدۇ. ۋاھالەنكى، ئەدەبىي ئاخبا-رات، ئاخبارات ئوچېركى، ئەدەبىي خاتىرە قاتارلىق شەكىللەرنىڭ تەرەققىياتى بولسا بەكمۇ ئاستا بولۇۋاتىدۇ. مەلۇمكى، ئەدەبىي تۈس ئالغان ئاخبارات ئۆزگىچە ئالا-ھىدىلىككە ئىگە بولۇپ، ئۇ ئوقۇغۇچىنى ئىختىيارسىز جەلب قىلىۋالىدۇ. ئۇنىڭدا ئەمەلىي ۋەقەلەر ئوبرازلىق سۈرەت-لەنگەنلىكتىن، شۇ دەۋرنىڭ مەلۇم تەرەپلىرىدىن، شۇنى-داقلا، تۇرمۇش ھالىتىدىن، ماددىي ۋە مەنىۋى كەيپىيا-تىدىن دېرەك بېرىپ، ئوقۇغۇچىلار قەلبىدىن ئورۇن ئېلىپلا قالماي، تارىخ بەتلىرىدە ساقلىنىدۇ. دېمەك، ئەدەبىي تۈس ئالغان ئاخبارات كىشىلەرگە تەسىر كۆرسىتىشتە ھەم تارىخ تەتقىقاتىدا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن ئاخبارات ئوچېركلىرى، ئەدەبىي خاتىرىلەرنىڭ يېزىلىشى بىر قەدەر مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپ، چىن ۋەقەلىكلەر كىشىنى قىزىقتۇرىدۇ،

تۇرمۇشتىكى مۇرەككەپ زىددىيەتلەر كىشىلىستىكىلىق ۋاسىتىلەر بىلەن تەسۋىرلەنگەچكە، ئوقۇغۇچى ئۆزىنى كەشۇ مۇھىتتا ھېس قىلىدۇ. بۇ كەسەرلەر كىتابخانىنى پاكلىققا، باتۇرلۇققا، سەمىمىيلىككە، كىشەنچ - ئۇمىدكە ۋەچىن مۇھەببەتكە دالالەت قىلىدۇ.

تۇرغۇن ئوبۇلقاسىم

1991 - يىل 7 - ئىيۇن، قەشقەر

مۇندەرىجە

ئۇمىدۋار يۈرەك 1
قىممەتلىك چېچەك 12
گۈزەللىك بەخىش ئەتكۈچى 27
يولدىكى شارپا 39
ئۇ، ئىشنى مانا شۇنداق باشلىدى 43
پەرىشتىلەر سۇنغان قول 57
«بوستان» جاڭگىلىدا چاقنىغان نۇرلۇق چولپان... 62
شەپقەت ياغدۇرغۇچى 89
تاپشۇرۇق 103
مېيىپ ناخشىسى 107
ئادەملەر شۇنداق بولىدۇ 119
قەيسەرلىك قەسەمدىن كۈچلۈك 132
قۇلۇپسىز ھەققىدە ھېكايە 139

ئۇمىدۋار يۈرەك

بىز 1- ئاينىڭ 14- كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك 1-خەلق دوختۇرخانىسىنىڭ تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمىگە يېسىن ئەمەتنى يوقلاپ كىرگىنىمىزدە، ئۇ، چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمگەن، چىرايى تاتارغانلا داتامنى تۇتۇپ، كارىۋات ئۈستىدە ئۆرە تۇراتتى.

بىز ئۇنىڭ بىلەن قىزغىن ھال - ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن:

— ياتسىڭىز پۇتىڭىز ئاغرىپ كېتەمدىكەن، - دەپ سورىدۇق.

— ئۆرە تۇرسام خېلى ئارام تاپسەن،- دېدى ئۇ ھالسىراپ تۇرۇپ،- ياتسام قان ئايلىنىش تەسىرگە ئۇچراىدىكىن، ئاغرىق كۈچىيىدۇ، «ۋايجان» دەپ ۋارقىراشنى يامان كۆرىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەردىكى باشقا كېسەللەرنىڭ خاتىرجەملىكىنى بۇزىدىكەنمەن. شۇڭا ئۆرە تۇرۇۋالدىم ...

خەتلەر

ياسىن ئەمەت بۇ دوختۇرخانىغا كېلىپ، ئون نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، مارالبېشى ناھىيىلىك ئەمگەككادىرلار ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئوبۇل سىدىقتىن مۇنداق بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدى:

«هۆرمەتلىك سەبداش ياسىن ئەمەت، بۇ خېتىم بىلەن هايات-ئۆلۈم سىناقلىرىدىن ئۆتكۈزگەن تەسەللىي ئېيتىمەن. سىزنىڭ ئوپېراتسىيە قىلىنغانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ، تاسادىپىيلىق هېس قىلدىم، كۆڭلۈم يېرىم بولدى... ئىنسانىنىڭ ئۆز بېشىغا كېلىدىغان قىسمەتنى ئالدىنئالا بىلۈالالمىسى قىيىن، شۇڭا، قۇياشنىڭ زەررىچە نۇرىنى، زېمىننىڭ بىر قەتىرە سۈيىنى بەدەن قوبۇل قىلالىسا، شۇ كىچىككىنە پۈرسەتمۇ ئىنسان ئۈچۈن قىممەتلىك. ئادەم جىسمانىي جەهەتتىن نابۇت بولسىمۇ، يۈرىكىدىكى مەنىۋى يۈكسەكلىك هەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، سىزدىكى بۇ خىل ئۈستۈنلۈك ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان — تاهازىرغا قەدەر بېشىڭىزغا كەلگەن بارلىق جاپا - مۇشەققەت ۋە كەمستىشلەر ئۈستىدىن غالىپ كېلىشىڭىزگە تۈرتكە بولدى. ئىشىنىمەنكى، هېلىمەمۇ مۇشۇ روهىڭىزگە تېخىمۇ گۈزەل، تېخىمۇ جۇشقۇن هاياتىي كۈچ بەخش ئېتەلەيدۇ. بۇ جەهەتتە سىزنى قايسىبىر جىسمانىي جەهەتتىن نابۇت بولغان قەهرىمانغا سېلىشتۇرۇپ، سىزنى ئۇنىڭ روهىدىن ئۆگىنىشكە دەۋەت قىلىشىنىڭ ئۆزىمۇ ئارتۇقچە ئىش، چۈنكى سىز ئۆز بېشىڭىزغا كەلگەن بۇ بەختسىزلىكنى توغرا تونۇيالايسىز... سىزنىڭ جىسمانىي جەهەتتىكى پۈتۈنلۈكىڭىزنى تەبرىكلەي هالدا ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمىسىمۇ، هازىرقى تىببىي ئىلىم ساهەسىدىكى تېخنىكا تەرەققىياتىدىن قارىغاندا، سۈنئىي بولسىمۇ ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولىدۇ، بىز كەلگۈسىدە يەنە بىر سەپتە ئىشلەپ، ئەمگەك مۇئىمىزنى ئىنسانىيەتكە بەخش ئېتىپ، ئىنسانلىق بۇرچىمىزنى ئادا قىلىمىز. سىز ئامان قالغان قەدىرلىك هاياتىڭىزنى

قوغداپ، مەيۈسلۈك ۋە ئۈمىدسىزلىنىشتىن ساقلىنىپ، غۇرۇرىڭىزنى كېسەل ئازابىغا بەرداشلىق بېرىش بىلەن ئۆلچەك!... »

ياسىن ئەمەت ئوبۇل سىدىققا مۇنداق خەت يازدى:

« ... قىممەتلىك ۋاقتىڭىزنى سەرپ قىلىپ، ماڭا خەت يېزىپ ھال سورىغانلىقىڭىزدىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن. خەتتىڭىزنى ئوقۇغاندىن كېيىن، قەلبىمنى ئۆزۈممۇ ئىپادىلەپ بېرەلمەيدىغان بىر خىل ھېسسىيات چىرمىۋالدى، خېتىڭىز ماڭا روھىي جەھەتتىن ئىلھام بەخش ئەتتى. بىراق پۈتۈمىسلىك قالغان قىسمىدا، كېسەلنىڭ يەنە يىلتىزى قاپتۇ! ساق پۈتۈمدىمۇ ئاغرىق پەيدا بولۇپ قالدى. دېمەك، ھايات‌لىق مەسىلەم تېخى ھەل بولغىنى يوق. لېكىن، ھەر قانداق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىشكە مۇستەھكەم ئىرادەم بار.

ئۆيدە قالغان ئۇششاق بالىلىرىم ئەر - خوتۇن ئىككىسىدىن ئايرىلىپ، يېتىم ئۆزۈلگەن لەگلەكتەك قاڭقىپ يۈرۈيدىغاندۇ. سىز سەبداشلىق، قوشنىدارچىلىقنىڭ يۈز-خاتىرىسىدىن مېنىڭ ئورنۇمدا ئولارغا قاراپ قويۇڭ، ئەدەب-ئەخلاقلىق بولۇش، ياخشى ئوقۇپ تۇرۇش ھەققىدە نەسىھەت قىلىڭ، چۈنكى گۆدەك بالىلار تەربىيەسىز قالسا يولدىن چىقىپ كېتىدۇ، ياخشى ئادەم بولۇشىغا تەسىر يېتىدۇ، بۇ-سىزدىن كۈتىدىغان ئۈمىدىم... »

ياسىن ئەمەت شىنجاڭ داشۆدە ئوقۇۋاتقان ئوغلىغىمۇ تۆۋەندىكىلەرنى يازدى:

« ... ئوغلۇم، مەن بۇ خېتىم ئارقىلىق ساڭا ئاجايىپ بىر پاجىئەنى — ئاڭلىمىزگەكەلگەن بەختسىزلىكنى ئېزھار قىلىمەن. لېكىن سەن بۇ بەختسىزلىكنىڭ سىرتىدا قېلىپ

شىك كېرەك...

قەدىرلىك ئوغلۇم، مېنىڭ ھايا تىمنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئوك پۈتۈم يوتامدىن كېسىۋېتىلدى! لېكىن، يۈرەكسىدىكى ھاياتقا بولغان ئوتتەك قىزغىنلىق مېنى يەنە پارلاق ھايات قاينىمىغا باشلىماقتا.

ئوغلۇم، ئىلگىرى سەن بىر قولى يوق «چولاق» نىڭ بالىسى ئىدىڭ، مانا ئەمدى بىر پۇتسىز يوق مېيىپنىڭ بالىسى بولدۇڭ، ئىلگىرى سەن مېنىڭ «چولاق» لىقىم بىلەن كەمسىتىشلەرگە ئۇچرىغىنىڭدا قەلبىڭ چوڭقۇر ئازابلانغان بولغىدى!؟ مەن شۇنىڭغا قاتتىق ئېچىنىاتتىم. مانا ئەمدىچۇ؟... بىراق، ئېسىڭدە تۇتقىنكى، سەن بىر ئەيىبكار ئىنسانىنىڭ بالىسى ئەمەس، بەلكى ئىرادىلىك ساپ قەلب ئىگىسىنىڭ ئوغلى. شۇڭا مەن سېنىڭ كەمسىتىشلەر ئالدىدا مەيۈسلەنمەسلىكىڭنى تىلەيمەن. ئوغلۇم، تەقدىرنىڭ بۇ قىسمەتلىرى بىلەن كىم تەڭ بولالىسۇن؟ لېكىن ئازابلانمايمەن. سەن خۇدۇڭنى يوقتىپ قويماي، تىرىشىپ ياخشى ئوقۇغىن، غايىلىك، ئۈمىدۋار بول!... »

يېتىمنىڭ بەختى

1946- يىلى مارالبېشى ناھىيىسىدىكى ئاۋات بازىرىنىڭ قاقشال 1- كەنتىدىكى نامرات دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان ياسىن ئەمەت ئۇچ يېشىدا ئانىسىدىن، ئالتە يېشىدا دادىسىدىن ئايرىلىپ يېتىم بولدى. باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا سول قولى سۈنۈپ كېتىپ، داۋالاش ئۇنۇم بەرمەي كېسىۋېتىلگەن بولسىمۇ، ئۇ، بىر قولىدا خەت يېزىش ۋە ئائىلە ئىشلىرىنى بىمالال قىلمىشنى جاپالىق مەشىق

قىلدى، دەرسلەرنى ئالدىن ئۆزلەشتۈردى، دەرىجە ئاتلاپ سىنىپ كۆچتى. 1959- يىلى 9- ئايدا سېرىقبۇيا ئوتتۇرا مەكتىپىگە قوبۇل قىلىنغاندىن كېيىنمۇ، دەرستە مەكتەپ بويىچە ئەلا ئوقۇغۇچىلاردىن بولۇپ قالدى. دەرسنى بېرىلىپ ئاڭلاش، زېرىكمەي ئۆگىنىش، مەكتەپتىكى تۈرلۈك پائالىيەتلەرگە ئاكتىپ قاتنىشىش، ھېيت - بايرام، دەم ئېلىش كۈنلىرى دەرس تەكرارلاش، كەتاب ئوقۇش ئۈنىڭغا ئادەت ئىدى. ئۇنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىنى مەكتەپ ياخشى ئورۇنلاشتۇرغانلىقتىن، تەتىل كۈنلىرى مەكتەپنىڭ ئامانلىقىنى قوغدىدى.

ئۇ، باشقىلار بىر تەرەپىگە خەت يېزىپ تاشلىۋەتكەن قەغەزلەرنى يىغىپ، دەپتەر تىكىپ، ئارقا تەرەپىگە تاپشۇرۇق ئىشلىدى. شېئىر يېزىشنى مەشىق قىلدى ۋە ھەر قېتىملىق شېئىر ئوقۇش، سۆز سۆزلەش مۇسابىقىسىدا ئەلا باھالاندى. مەكتەپ ئوقۇغۇچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ رەئىسى، سىنىپ باشلىقى بولۇش بىلەن بىللە، ئىلغارلىقنى قولدىن بەرمەي ئون نەچچە قېتىم مۇكاپاتلاندى.

1962- يىلى يازلىق تەتىلدە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 3- يىللىقىنىڭ پۈتۈن دەرسلىك كىتابلىرىنى ئۆگىنىپ بولۇپ، تولۇقسىز 2- يىللىقتىن تولۇق 1- يىللىققا كۆچتى. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 3- يىللىقىدا ئوقۇۋاتقاندا پارتىيەگە ئەزا بولدى. 1964- يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەسپىي ئىجادىيەتچىسى بولۇپ ئىشلىدى. ئۇ مانا شۇلارنىڭ ھەممىسىنى پارتىيەنىڭ بىر بەختسىز مېيىپقا بەرگەن چەكسىز بەختى دەپ قارىدى.

ھايا تلىق مەشغۇلى ئۈچۈن

نۇرغۇن كىشىلەر بەختسىزلىكتىن كېيىنكى بەختتىن ئاساسلا قانائەتلىنىپ قالىدۇ. ئەمما ياسىن ئەمەت ھايا تنىڭ قەدرىنى قانائەتلىنىشىن ئەمەس، تىرىشچانلىق ۋە كەمتەرلىكتىن ئىزدىدى. جاپالىق مېھنەت، ھالال ئەمگىكى بىلەن ھايا تلىق مەشغۇلىنى نۇرلاندۇرۇشقا تىرىشتى. ئۇ، 1965 - يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتىيە مەكتىپىدە بىر يىل خەنزۇ تىل - يېزىقىنى ئۆگىنىپ بارغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىدە تەرجىمان بولۇپ ئىشلىدى ۋە يېڭىسار ناھىيىسىنىڭ ساغان، مارالبېشى ناھىيىسىنىڭ ئالاغىر يېزىلىرىدا سوتسىيالىستىك تەلىم - تەربىيە خىزمىتىگە قاتناشتى. كېيىن تەرجىمانلىق قىلىش، نۇقتىدا تۇرۇپ يېزا ئىگىلىك خىزمىتىنى ئىشلەش بىلەن بولدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا تەرەپپازلىق قىلمىدى، ئۇرۇش، چېقىش، ھوقۇق تارتىۋېلىشقا قاتناشمىدى. بەلكى بۇ خىل يىرگىنىشلىك ئىشنى ئېچ - ئىچىدىن ئەيىبلەپ، قەلەم كۆرىشىنى قوۋۇۋەتتىدى. 1973 - يىلدىن كېيىن، ناھىيىلىك سوت مەھكىمىسىدە تەرجىمان، ئىشخانا مۇدىرى، ناھىيىلىك پارتكوم سىياسىي - قانۇن كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىدى. ئۇ، بۇ جەريانىدا ھەر خىل قىيىنچىلىق ۋە ئوڭۇشسىزلىقلارغا دۇچ كەلسىمۇ، جاپاغا چىداپ ئۆگىنىشنى قەتئىي داۋاملاشتۇردى. ئەينى يىللاردا ئۇيغۇر تەرجىمانلار كەم بولغانلىقتىن، ئۇ بىر تەرەپتىن خەنزۇچە ئۆگەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن

خىزمەت ئەھەلىيەتسىدە ئىشلەيتتى. ئۇ ھەر كۈنى كەچتە خىزمەتتىن قايتىپ بېرىپ، قاراڭغۇ چۈشكىچە ئائىلە ئىشلىرى بىلەن بەنت بولسا، چىراغ يېقىلغان ھامان ئۆگىنىشنى ئۆكسىتىپ قويمىدى ۋە كۈندۈزلىرى ئىش ئورنىدا تەرجىمە قىلىپ بولالمىغان، يېزىپ تۈگىتەلمىگەن ماتېرىيالالارنى بىر تەرەپ قىلدى. 470 پارچە كىتاب سېتىۋېلىپ ئوقۇدى، 50 پارچىدىن كۆپرەك خاتىرە يازدى، 140 پارچىغا يېقىن شېئىر، ھېكايە، 300 پارچىدىن ئارتۇق خەۋەر ـ ماقالە يېزىپ، ناھىيە دەرىجىلىكتىن يۇقىرى گېزىت ـ ژۇرنال، رادىئولار-دا 90 پارچىسىنى ئېلان قىلدۇرۇپ، يەتتە قېتىم مۇكاپاتلانغاندىن باشقا، 90 نەچچە پارچە ئەدەبىي ئەسەرنى خەنزۇچىدىن تەرجىمە قىلدى. 11 قېتىم خىزمەت ئىلغارى بولۇپ مۇكاپاتلاندى.

باشقىلارغا كۆيۈنۈش، يارەدەم بېرىش ياسىن ئەھەتكە ئادەت ئىدى. ئۇ باشقىلارنىڭ ماتېرىيال يازدۇرۇش ۋە تەرجىمە قىلدۇرۇشقا ھاجەتى چۈشسە ئېغىر ئالمايتتى. 1982-يىلى ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بىر ئاخشىمى قوشنىسى كېنوغا چىقىپ كېتىپ، كۈتۈلمىگەندە ئۆيىگە ئوت كەتكەندە، ئۆي ئىچىدىكى بەش كىچىك بالىسىنى تاماددىن ئارتىلىپ كېرىپ قۇتقۇزۇپ قالغاندىن باشقا، 1968 ـ يىلىدىن بۇيان ئاۋات بازارلىق ئاتا ـ ئانىسىدىن يېتىم قالغان بىر ئائىلىدىكى ئۈچ قىزغا 205 يۈەن قېيىنىدىكى تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى، كىيىم ـ كېچەك يەتكۈزۈپ بېرىپ باشپاناھ بولدى.

كۆتۈلمىگەن ھادىسە

كۆكۈللۈك ۋە تەرتىپلىك ئۆتۈۋاتقان تۇرمۇش بەزىدە ھايا تنىڭ يوشۇرۇن ئامىللىرى تەرىپىدىن قالايمىقانلاشتۇرۇۋېتىلىدۇ. 1985 - يىلى 8 - ئايدا ياسىن ئەمەتتە ھايا تنىڭ ئەنە شۇنداق يوشۇرۇن ئامىللىرى كۆرۈلۈشكە باشلىدى، ئوڭ پۇتى ئاغرىيدىغان بولۇپ قالدى. 12 - ئايغا كەلگەندە ئاغرىقنىڭ تەسىرى كۈچەيگەن بولسىمۇ ئىشلەۋەردى. 1986 - يىلى 1 - ئاينىڭ 2 - كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك بويىچە ئېچىلغان سىياسىي - قانۇنخىزمەت يىغىنىدىن ئۆيىگە قايتىپ بېرىپ، ئۆزىنى كارىۋاتقا تاشلاشقا ئاران ئۈلگۈردى. ئۇ، شۇ كېچىسىنى ئاغرىق ئازابى بىلەن ئۆتكۈزگەن بولسىمۇ، ئەتىسى ئايالىنىڭ توسقۇنلۇقىغا ئۇنىماي، ۋېلىسىپىت بىلەن جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىغا بېرىپ، ۋىلايەتتە ئېچىلغان يىغىن روھىنى يەتكۈزدى ۋە پاش بولمىغان دېلوىلارنى پاش قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈپ، جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن بىر قىسىم كادىرلارنى ئاجرىتىپ گۇرۇپپا قۇردى. ئۆزى مەسئۇللۇقنى ئۈستىگە ئېلىپ، ماتېرىيال يازدى، باشقىلار ئۇنىڭ كېسەل ئازابى تارتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، داۋالىنىشقا دەۋەت قىلسا، ئۇ بۇ قېتىمقى ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلاپ بولغاندىن كېيىن داۋالىنىدىغانلىقىنى ئېيتتى. دوختۇر يېزىپ بەرگەن ئىسپىرا پكىنى باشقىلارغا كۆرسەتمىدى. 1 - ئاينىڭ 7 - كۈنى چۈشلۈك تاماققا ئۆيىگە بارغاندا، ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ ماڭالمىدى. ئايالى ئۆيگە ئەكىرىپ ياتقۇزدى. ياسىن ئەمەت جامائەت خەۋپسىزلىك

ئىدارىسىدىكى يولداشلارغا خىزمەتنى داۋاملاشتۇرۇش توغرىسىدا خەت يېزىپ بالىسىدىن ئەۋەتتى. ۋە ناھىيىدە ئېچىلغان ئۇچ دەرىجىلىك كادىرلار يىغىنىدا سۆزلىنىدىغان قانۇن ساۋاتىنى ئومۇملاشتۇرۇشقا داڭدار ماتېرىيالنى يېزىشقا كىرىشتى. 1 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى چۈشتە ئۇنىڭ كېسىلى ئېغىرلاشتى، ئايالى ئۇنىڭ ئالدىدىكى ماتېرىياللارنى يىغىشتۇرۇپ، قولىدىن قەلەمنى تارتىۋالدى... ماشىنىغا ئولتۇرغۇزۇپ، ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ باردى.

ئۈمىدۋارلىق ۋە مىننەتدارلىق

1986 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 23ـ كۈنى كەچتە بىز ياسىن ئەمەتنى يەنە دوختۇرخانىغا يوقلاپ كىردۇق. بۇ چاغدا ئۇنىڭ قان تومۇر يالۇغى كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلىقى ئېنىقلىنىپ، ئوك پۈتى كېسىۋېتىلگىنىگە بىر ھەپتە بولغانىدى. بىز ئۇنىڭغا مەيۈسلەنمەسلىك ۋە ئۈمىدۋار بولۇشنى تەۋسىيە قىلغىنىمىزدا، ئۇ، بىز ئويلىغاندىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق ئۈمىدۋار، تەمكىن ئىكەنلىكىنى نامايەن قىلدى.

ـــ گەرچە مەن بەختسىزلىككە ئۇچرىغان بولسامۇ، ـ دېدى ئۇ بىزگە، ـ مەندە قىلچە ئۈمىدسىزلىنىش يوق، ئادەم تەپەككۇر قىلالايدىغان، ئىجتىمائىي تۈرمۇش كەچۈرەلەيدىغان ئالاھىدە مەخلۇق. ئادەم تېخنىكىلوگىيە بىلەن پىسخولوگىيىنىڭ بىرلەشكەن گەۋدىسى بولۇپ، نۇرغۇن كېسەللەرنىڭ پەيدا بولۇشى روھىي كەيپىيات بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. كېسەلنى داۋالاپ ساقايتىشتا دوختۇرغا ئىشەنگىنىمىز، پسىخولوگىيە جەھەتتە ساغلام بولۇشقا توغرا كېلىدۇ. مېنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئىدىيەۋى تەييارلىقىم

پۈختا. مەن بۇ خىل كىسەللىك پۈت ـ قوللىنى تاماماەن كېسىۋەتكەندىن كېيىن ساقىمىشى مۇمكىنلىكىنى ئاڭلىدىم. مۇ-
بادا تەقدىر ماڭا بۇنىڭدىنمۇ زور بەختسىزلىكلەرنى مۇپتىلا قىلسىمۇ زارلانمايمەن. چۈنكى مەن شۇ چاغدىمۇ بىر ھايات ئىگىسىگە خاس روھىمنى جارى قىلدۇرالايمەن. مېنىڭ كۆ-
زۈم، ئاغزىم، قۇلىقىم، مېڭەم ساق قالسىلا، بىر بالامنى يېتىمغا تارتىپ تەربىيەلەپ، ماتېرىيال يېزىش، تەرجىمە قى-
لىش، ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىپ، ھاياتتىن ئىز قالدۇرىمەن !...

ياسىن ئەمەت دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋېتىپ، ناھىيە-
نىڭ ھاكىمى تۇرەك نۇرەك ۋە ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇ-
ئاۋىن سېكرېتارى ئىبراھىم باقى قاتارلىق يولداشلارغا مۇ-
نۇلارنى يازدى:

«... مەن پارتىيىگە كىرگىلى ۋەخىز مەتكە قاتناشقىلى 22 يىل بولدى. لېكىن يېتەرلىك خىزمەت ئىشلەپ بېرەلمىدىم. بۇ قېتىمقى پارتىيىنى تەرتىپكە سېلىش ئارقىلىق يېڭىباش-
تىن غەيرەتكە كېلىپ، خىزمەتنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەشكە تىرىشقىنىمدا، بۇ بەختسىزلىككە ئۇچرىدىم. لېكىن ئەمدىلا 40 ياشقا كىرگەچكە، ھايات ئىشقى يۈرىكىمدە يەنىلا لاۋۇل-
داپ يانماقتا...

1 ـ ئاينىڭ 24 ـ كۈنى ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ مۇئا-
ۋىن سېكرېتارى تىلمۇئالدى توختى قاتارلىق مەسئۇل يول-
داشلار مېنى ئالاھىدە يوقلىدى ۋە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ، ئىچكىرىدىكى دوختۇرخانىلار بىلەن ئالاقىلىشىپ، مېنى ئاي-
روپىلاندا ئەۋەتىدىغانلىقىنى ئېيتتى، ناھىيىدىكى رەھبەر-
لەرمۇ ماڭا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى، ماشىنا ئاجرىتىپ دوخ-

تۇرخانىغا يۆتكىدى، ئىقتىسادىي جەھەتتىن ياردەم بەردى، مېنى يوقلاپ ھال سوردى، دوختۇرخانا مەسئۇللىرى بىلەن سۆزلىشىپ، مېنى ئەستايىدىل داۋالاشنى تەلەپ قىلدى. مەن بۇ مېھرى ـ شەپقەت ۋە چوڭقۇر، سەمىمىي غەمخورلۇقتىن قاتتىق تەسىرلەندىم. مەن پارتىيەمدىن، يولداشلاردىن چوڭقۇر مىننەتدارمەن! ئەگەر ھايات ساقلاپ قېلىنسامكەن، مەن ھېچ ئىش قىلالمىسام، ئۆيدە ئولتۇرۇپ، ماتېرىيال يېزىش، ماتېرىيال تەرجىمە قىلىش قاتارلىق ئىشلارنى قىلىپ، پارتىيە، خەلقنىڭ ماڭا قىلغان سەمىمىي غەمخورلۇقىغا ئەمەلىي ھەرىكىتىم بىلەن جاۋاب قايتۇرىمەن...»

× ×

1986 ـ يىلى 1 ـ ئاينىڭ 31 ـ كۈنى چۈشتىن كېيىن ياسىن ئەمەت ئايالى بىلەن ماجاڭ ئوينىاپ ئارقا ـ ئارقىدىن يېڭىۋېلىپ ھاياجانلاندى، ئاندىن ئارامىمۇ ئالماي، ئۆزى بىلەن بىر ياتاقتا يېتىپ داۋالىنىۋاتقان بىر بوۋايغا سالام خەت يېزىپ بەردى ۋە بىر دوختۇرنى چاقىرىپ ئۆزىنىڭ كېسىلى، بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتى ھەم تۇرمۇشى توغرىسىدا پاراڭلاشتى. كەچتە تۈيۇقسىز قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتتى. ئايالى دوختۇر چاقىرىپ كىرگەندە، ئۇنىڭ چىرايىدا بىر خىل ئاچچىق كۈلكە پەيدا بولغانىدى. ئۇ، ئايالىدىكى جىددىيلىكنى كۆرۈپ، ئۇنى ھودۇقۇپ كەتمەسلىككە دەۋەت قىلىۋېتىپ، ئاغزىدىن سۆزلىرى ئۇزۇلۇپ قالدى... بىر دەمدىن كېيىن ياسىن ئەمەتكە ھېسداشلىق قىلغۇچىلارنىڭ قەلبىنى بىئاراملىق ۋە ئىلاجسىزلىق چۆلغىدى. ئۇنىڭ كىرپىكلىرى جۇپلەشتى!... لېكىن ياسىن ئەمەتنىڭ ئۈمىدۋار يۈرىكى يەنىلا سوقۇۋاتقانىدەك تۇيۇلماقتا ئىدى...

1986 ـ يىل 2 ـ ئاي، قەشقەر

قىممەتلىك چېچەك

پۇل تېپىش بىلەن يۇز - تابروي ۋە نام تاتاقنى بەخت دەپ بىلمىدىغان تادەملەرنىڭ گەرچە مەقسەتلىك شەخسىي ئارزۇسى ئىشقا ئاشسىمۇ، جەمئىيەتكە تېگىشلىك تۆھپە قوشالمىسى، كىشىلەر قەلبىدە مەڭگۈلۈك ئىز قالدۇرالمىسى ناتايىن. بۇنداق ئەكسىچە، ھايات ئىز قالدۇرۇشنى بەخت دەپ بىلمەي، يۇرەك قېنىنى كەلگۈسى ئۈچۈن سەرپ قىلمىدىغان تادەملەر بولسا، شۆھرەت مۇنبىرىدە چاقنايدۇ. بۇ ھەقىقەت — بىز تونۇشتۇرماقچى بولغان ئوسمان قارىغا ماس كېلىدۇ.

1

ھۇرمەتلىك كىتابخانلىرىمىزغا تەقدىم قىلمىدىغان سۆز ئۇنچىلىرىنى تۆۋەندىكى دېتاللاردىن مەزمۇن تاپقۇزۇشنى قارار تاپتۇق:

« مۆھتەرەم ئۆتكۈر ئەپەندى، بۇ ئۇزۇندىن - ئۇزاق ئۆمۈر مەنزىللىرىدە نۇرغۇن ئەگرى - توقايلىق، جەۋرى-جاپالارنى بېشىدىن كەچۈرگەن ھۇرمەتلىك دادام ئالەمدىن ئۆتتى. بىزگە ئۇنىڭدىن مەڭگۈ ئىلھام بولۇپ تۇرىدىغان چىدام، غەيرەت ۋە مەرىپەتپەرۋەرلىكتىن ئىبارەت ئالىيجانابخسلەت قالدى. مەن جاسارەت بىلەن تولغان چىدام، ئۈمىد بىلەن تولغان غەيرەتتىن ئىلھام ئېلىپ (گەرچە

ئۆزۈم تولۇق ئوقۇيالمىغان بولسامۇ)، ئەجداد لىرىم ۋە ئۆزۈم ئېرىشەلمىگەن ئارزۇلارغا يېتىش ۋە مەنىۋى جەھەتتىن بىلىملىك، ئىرادىلىك، غايىلىك، مەدەنىيەتلىك، ئەخلاقلىق، ۋىجدانلىق ۋە كېرەكلىك ئەۋلادلارنى تەربىيىلەش ئويىدا بولۇپ كېلىۋاتىمەن. بۇ مېنىڭ تامامەن ئارزۇيۇم بولۇپلا قالماستىن، يەنە مۇقەددەس بۇرچۇمدۇر!

سىلە ۋە سىلىگە ئوخشاش خەلقىمىزنىڭ مىللىتىمىزنىڭ ئالىملىرىغا ئېھتىرام بىلدۈرۈش ۋە سىلەردىن ئۆگىنىش، ئىلھام ئېلىش، سىلەرگە سېغىنىش، سۆيۈنۈش... بىزنىڭ يۇرەك قاتلاملىرىمىزدىن مۇستەھكەم ئورۇن ئالىدى. ئاشۇ ئىستەك ۋە تەسىراتلار ئەۋلادلىرىمىزغىمۇ مۇئەييەن تەسىر كۆرسىتىدۇ، ئەلۋەتتە!

بۇ قېتىمقى قەشقەردە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك تۇنجى قېتىملىق «قۇتادغۇ بىلىك» ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدىن بىزنىڭ دوستلىرىمىز، شۇنداقلا ئەۋلادلىرىمىز ئۇنتۇلغۇسىز بۇيۇك پىكىرلەرگە ئېرىشتۇق.

مەن ئەۋلادلىرىمنى تەربىيىلەشكە، ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدە ھەقىقىي ئۇردە خەلق ۋە مىللەتنىڭ مەنپەئىتىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان ئىز باسقۇچىلاردىن بولۇشقا تولۇق ئەھمىيەت بېرىمەن. سىلىنىڭ بۇ قېتىمقى قەشقەرگە كېلىشلىرىنىڭ ئىزناسى سۈپىتىدە ئەۋلادلىرىمىزغا مەڭگۈلۈك بىر خاتىرە يېزىپ قالدۇرۇپ، ئىلھام بېرىشلىرىنى ئارزۇ قىلىمەن!

بىزنىڭ ئارزۇلىرىمىز مەڭگۈ «توزىماس چېچەك» تەك ئۈمىد بىلەن يۇغۇرۇلغان!

ئېھتىرام بىلەن: ئوسمان قارى

1986 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى»

«قەدىرلىك ئوسمان قارى، كۆزگە چېلىقمايدىغان غەلۋەت جىلغىلار ياكى جۇغراپىيىلىك ناملىرى نامەلۇم سازلىقلاردىن ئۇن ـ تۇنسىز ئېقىپ چىقىپ، ئېقىن ۋەئىرماقلارنى ھاسىل قىلىدىغان سان ـ سانا قسىز بۇلاقلار بولمىسا، ئەزىم دەريالار شارقىراپ ئاقماس ئىدى، ئەزىم دەريالار ۋە ئىرماقلار بولمىسا، بۇيۇك ۋە داڭدار دېڭىز ـ ئوكيانلارنىڭ ئەزىمىتى قەيەردىن كېلەتتى؟

مەھمۇت قەشقىرى بىلەن يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ تارتىپ، زامانىمىزدىكى مىللىي ئەدەبىياتىمىز نامايەندىلىرىنىڭ ۋە پۈشكىن، تولستوي، بالزاك، فىلوبىردىن تارتىپ، لۇشۈن ۋە چىڭغىز ئايتماتوۋدەك جاھان مەشھۇر لىرىنىڭ ئەسەرلىرى، شۇنىڭدەك ئىسلام ـ پەنىنىڭ يەنە باشقا نۇرغۇن ساھەلىرىدىكى دۇردانىلىرى بىلەن كۈنسايىن بېيىۋاتقان كۈتۈپخانىلىرى ئارقىلىق ئەۋلادقا يەتكۈزۈۋاتقان قىممەتلىك خەزمەتلىرى قاچان بولسۇن بىر كۈنى مىللىي مەدەنىيەت تارىخىمىزنىڭ ئالتۇن سەھىپىلىرىگە يېزىلغۇسى!

مىللىي ماتارىپ ۋە ئاقارتىش يولىدا تاشلانغان ھەر بىر قەدەم ۋە بۇ يولدا تۆككەن ھەر تامچە تەرنىڭ خاسىيىتىدىن تېخىمۇ خۇشپۇراق گۈللەرنىڭ پورەكلەپ ئېچىلىشىنى تىلەيمەن ۋە ئۇنىڭغا ئىشىنىمەن ...

ھۆرمەت بىلەن: ئا. ت. ئۆتكۈر

1986 ـ يىل 12 ـ سېنتەبىر، قەشقەر».

2

ـ بالام، ـ دېدى دادىسى بىر كۈنى كەچتە ئەدىلا مەكتەپتىن قايتىپ كەلگەن ئوسمان قارىغا، ـ «ئاغرىقىنى

يوشۇرساڭ ئۆلۈمى ئاشكارا» دېگەن گەپ بار، سەن ئەمدى ئوقۇمىساڭ قانداق بولار ـ ھە؟

ـ دادا، نېمە دېگىنىڭ ـ بۇ؟! ئوقۇمىسام قانداق بولغىنى ... ـ دېدى ئوسمان قارى. لېكىن ئۇ، دادىسىنىڭ ئىلاجسىز لەقتىن مۇشۇنداق دېيىشكە مەجبۇر بولۇۋاتقانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى.

ئۇ ئەمدى مەكتەپكە بارالمىدى. سۆيۈملۈك ئوستازلىرى، ساۋاقداشلىرى كۆز ئالدىدىن كەتمىدى، نەچچە كېچە ـ كۈندۈزنى ئويقۇسىز، كۆزلىرى ياش يۇقى ئۆتكۈزدى.

بىلىمخۇمار كىشىلەرنىڭ تەسىرى پۈتۈن جەمئىيەتكىلا ئەمەس، ئۆز پەرزەنتلىرىگە چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئوسمان قارىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى مول بىلىمگە ئىگە. مىللىي ماارىپ قوشۇنىنىڭ ئىلغار تەربىيىچىلىرىدىن ئىدى. شۇڭا ئوغلىنىڭ بىلىم ھەراسخورى بولۇپ چىقىشىغا كىچىكىدىنلا ئەھمىيەت بەردى. ئوسمان قارى 1956 ـ يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 4 ـ يىللىقىدا ئوقۇۋاتقاندا، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆزىدىكى تەسىرىنى ساۋاقداشلىرى ئارىسىدا نامايەن قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭدىكى تارىخ، جۇغراپىيە، ئەدەبىياتقا بولغان قىزىقىش ـ تالانت ئىگىلىرىدە ئەڭ دەسلەپتە كۆرۈلۈشكە باشلايدىغان ئىقتىدار ئۇستۇنلۇكىنى گەۋدىلەندۈردى. ئۇنىڭ چوڭ دادىسى يۇرت ئىچىدىكى مۆتىۋەر دىنىي ئۆلىمالاردىن بولۇپ، ئوسمان قارىنى ئوغلۇمنىڭ تۇنجى مېۋىسى، دەپ ئەتىۋارلايتتى، ئۇنىڭ چېچەن، سەزگۈر خۇسۇسىيىتىگە ھەددى ـ ھىسابسىز ئامراق ئىدى. شۇڭا مۇقەددەس ئىشتىقادىدىن شەكىللەنگەن ئارزۇسى بويىچە ئۇنى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇتۇپ چوڭ مولا

قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەن ۋە ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ ئاخىرىسىدىكى «قارى» ئەركىلەتمىسىنى كەلگۈسىدىكى ئىستىقبالىنى ھەم نامىغا تەقلىد قىلغانىدى. لېكىن، ئوسمان قارىنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ پەنگە، تەرەققىيات ۋە ئىلىمگە ھۆرمەت قىلىشتىن ئىبارەت ئىلغار كۆز قارىشى بۇ ئۆلىمانىڭ نەبىرىسىنى ئىشقا ئاشۇرمىغانىدى.

ئوسمان قارى تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقاندا ئۆگىنىشتىكى ئىلغارلىقى بىلەنلا ئەمەس، تۇرلۇك پائالىيەتلەردىكى ئۈستۈنلۈكى بىلەنمۇ كۆزگە چېلىقتى. ئۇ، بۇ جەريانىدا، بوش ۋاقىت تاپسىلا دەرس تەكرارلىدى، تۇرلۇك ئەدەبىي، پەننىي كىتابلارنى بېرىلىپ ئوقۇدى، كۇندىلىك خاتىرە يازدى، مەكتەپ ئىشخانىلىرىنىڭ باشلىقلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتىدى، قىرائەتخانا باشقۇردى، مەكتەپنىڭ قارا تاختاي گېزىتىگە شېئىرىي ماقالىلەرنى يازدى، ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ مانا مۇشۇنداق جۇشقۇن كەيپىيات تەرەققىي قىلىۋاتقان ئوتتۇرىغا قەيسەر ھايات غەيرىي كېسەل يوپۇشتى.

1960 - يىللىرى يۇز بەرگەن «سىياسىي شامال» ئۇنىڭ دادىسىنى «ئىنقىلابقا قارشى ئۇنسۇر» قاتارىغا تۇرمىگە تاشلىدى، ئانىسى بولسا، 1958 - يىلىلا ئاتالمىش «ئوڭچى ئۇنسۇر» قالپىقى كېيىپ مائارىپ سېپىدىن قوغلانغانىدى، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى نامراتلىق ۋە قايغۇ قاپلىدى. لېكىن ئوسمان قارى كېيىنكى تۇرمۇشنىڭ قانداق دوقالغا بېرىپ توختىشىنى بىلمەسمۇ، ئوقۇشتىن ئۈمىد ئۈزمىدى. ئۇ مەكتەپكە بارسىلا ئائىلىدىكى ھەممە پىشكەللىكلىك ۋە دىشۋارچىلىقنىي ئېسىدىن چىقىرالاتتى يا كى شۇلارنى ئەسكە ئالسا،

يىراق كەلگۈسىدىكى كۆڭۈلدىكىدەك تۇرمۇش ئاساسىي ئۇ-
چۇن بىلىم تەشنالىقىنى قاندۇرۇشقا ۋۇجۇدىنى بېغىشلايتتى،
بىلىم ئۇنى ئاشۇ روھ بىلەن رىغبەتلەندۈرۈپ، ئاجايىپ
كەڭ دېڭىزدا غەۋۋاسلىق قىلدۇراتتى، بىر يىلدىن كېيىن
ئوسمان قارىنىڭ دادىسى تۇرمىدىن چىققان بولسىمۇ، ئىش-
سىز قالدى، ئوسمان قارى تولۇق ئوقۇتۇرا مەكتەپنى پۈت-
تۈرۈش ئالدىدا تۇراتتى. لېكىن، جەمئىيەت بىلەن ھايات
بولسا بۇنىڭغا مۇناسىپ بولمىغان ئەركىنلىكنى ئىگىلەپ
تۇراتتى ھەم بۇ ئائىلىدە ئۆتكەن بىر مەزگىللىك ھايات
بەختكە ــ بىلىمگە ئىنتىلىش بىلەن ئۆتكەن بولسا، مانا
ئەمدى ھاياتنىڭ تەقەززاسى ئائىلىدىكى ئالتە جاننى قا-
داق قىلىپ ئاچ ــ زېرىنلىقتىن ساقلاپ قېلىش بىلەن ئۆت-
مەكتە ئىدى، كۈننىڭ بىركۈنمۇ بولسا سېرىقچىلىقىنى كۆپ
رەك كۆرۈشنى تەقەززا قىلاتتى، دۇنيانىڭ تەكشىسىزلىكى،
نامراتلىق، مۇھتاجلىق ھەممىنى بېسىپ چۈشكەچكە، ئوسمان
قارىنى ئاخىرىغىچە ئوقۇتۇش ئارزۇسىدا يېنىۋاتقان ئاتا-
ئانىمۇ ئامالسىز ھالدا ئۇنى بۇ يولدىن تارتىۋېلىش ئۈ-
چۇن قاتتىق قوللۇق قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

ئوسمان قارىنىڭ ئانىسى مەكتەپكە بىر قانچە قېتىم
بېرىپ، ھال ــ مۇڭ تۆكۈپ، ئۇنى مەكتەپتىن بوشىتىۋېتىش-
نى تەلەپ قىلىپ زارلاندى، شۇنداق قىلىپ، ئوسمان قا-
رىنىڭ ئىقتىدار ئىگىسىگە ئايلىنىش ئارزۇسى بارا ــ بارا
تۇمانلار ئىچىدە خىرەلەشتى، ئەمدى ئۇنى ئازاب ــ ئوقۇ-
بەت گۇلخانلىرى پۈچەلاشقا باشلىدى، دادىسى ئۇنى نېمە
ئىشقا سالماقچى بولۇپ قالدىكىن!

3

ئوخشاش بولمىغان مۇھەببەت، ئارزۇ ۋە ئىشتىياق ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنىڭ دوقالىرىدىن ھالقىپ ئۆتەكەندە تۇرمۇشنىڭ ئېھتىياجىغا قاراپ ئۆزگىرىشكە مەجبۇر بولىدۇ، ئوسمان قارى تۇرمۇشنىڭ ئېغىرچىلىقى ۋە توسالغۇسىز داۋالغۇشى تۇپەيلىدىن مەكتەپنى تاشلاپ، 1962- يىلى كۆزدە دادىسىغا ئەگىشىپ، قۇرۇلۇشچىلار قاتارىغا قوشۇلۇپ كەتتى. قۇرۇلۇش ئورنىدىكى ھايات پائالىيىتى دەسلەپتە ئوسمان قارىغا زېرىكەرلىك، ئەمگەك ئۆگىمەن تېشىدىن ئېغىر تويۇلغان بولسىمۇ، كېيىنچە ھەممە ئىش ئۇنىڭغا ئادەتتىكىچە بولۇپ قالدى. بۇ چاغلاردا ئۇنىڭ كىتاب ئوقۇش تەقەززاسى بولسىمۇ، لېكىن كۈندۈزى زادى ۋاقىت چىقىرالمايتتى، ئاخشاملىرى بولسا ھارغىنلىق تاماقتىن كېيىن ئۇنى بوشاشتۇرۇپ، كىتابنى قولىغا ئېلىشقا ئىمكان بەرمەيتتى. ئەمما، ئۇنىڭدىكى كىتابقا بولغان ئىشتىياق - مۇھەببەت قەلبىدە يوشۇرۇن يېنىپ تۇرغاچقا، بىرگى كىتاب - ژۇرنال چىقسىلا سېتىۋالدى. ئۇ، ئاقكۆڭۈل قۇرۇلۇش ئۇستىلىرىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىپ، تامچىلىقنى پۇختا ئۆگەندى، 1970 - يىلى شەھەر ئاھالىلىرىنى تارقاقلاشتۇرغاندا، ئۇ ئائىلىسى بىلەن ئانا يۇرتى ئاتۇشقا كۆچۈپ كەتتى. ئۇ، بۇ يەردە يېزىنىڭ قوشۇمچە كىرىم جۇغلايدىغان بىر قۇرۇلۇش ئەتىرىتىدە تاكى 1974 - يىلغىچە كۆچمەن بولۇپ ئىشلىدى. شەھەرگە قايتىپ كىرگەندىن كېيىن، قەشقەر شەھىرىگە تەۋە چاسا كوچا باشقارما بىناكارلىق قۇرۇلۇش شىركىتى 2- ئەترىتىگە خىزمەتكە ئورۇنلاشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، كەسپىي ماھارىتىنى ئىشقا

سىلىپ بىناكارلىق - قۇرۇلۇش سېپى دېكى كەسپداشلىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. ئوسمان قارى ئىقتىسادىي ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىنىشىغا ئەگىشىپ، ئىلگىرىكى كىتابخۇمارلىقىنى تېپىۋالدى. يېقىنقى زامانداشلىرىمىز - پەننىڭ باھارى ئۇنىڭ سولاشقان ئىشتىياق گۈلىنى ياشناتتى. ئۇ، ئەينى يىللاردا ئۆزى يېتەلمىگەن ئارزۇسىنى كەلگۈسى ئەۋلادلارغا ئاتىدى. 1984 - يىلنى يېڭىدىن ئۆي - جاي سالغاندا، بىر ئۆيىنى مەخسۇس كۇتۇبخانا قىلىشقا پىلانلىدى ۋە كۆپلىگەن كىتاب - ژۇرناللارنى بۇ ئۆيگە تىزدى.

4

بىلىم ئىگىلىرى بىلىم سۆيەرلەرگە ئامراق كېلىدۇۋە ئۇلارنى قەدىرلەشنى، كەمتەرلىك بىلەن ئۇلاردىن ئۆگىنىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. 1984 - يىلى 8 - ئايىنىڭ 1 - كۈنى، ئوسمان قارىنىڭ قەشقەر ئۇلايەتلىك مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرىنى ئاسراش - باشقۇرۇش ئورنىدىكى بىر دوستى ئۇنى ئالىم ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قەۋەت شادلاندۇردى. ئالىم شۇ كۈنى لەردە ئۇرۇمچىدىن قەشقەرگە خىزمەت بىلەن كەلگەنىدى. ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ۋاقىت چىقىرىپ ئۇنىڭ ئۆيىنى زىيارەت قىلدى. ئالىم ئۇنىڭدىن:

— سىلە نېمە ئىش قىلىلا، - دەپ سورىدى.

— مەن بىر ئاددىي بىناكار، - دەپ جاۋاب بەردى ئوسمان قارى. بۇ چاغدا ئوسمان قارىنىڭ كۇتۇبخانىسى خېلى تەرەققىي قىلىپ قالغانىدى.

— ھوي، ياخشى ئىش قىپلا، قەشقەردە سىلىدىن باشقا

مۇشۇنداق شەخسىي كۇتۇبخانا ئاچقان ئادەملەر يەنە بارمۇ؟ ـ دەپ سوردى ئالىم.

ـ يوق، ـ دېدى باشقىلار.

ـ بۇنى تېخىمۇ كېڭەيتىپ جەمئىيەتكە ئاچسىلا، تېخىمۇ كۆپ كىشىلەر پايدىلانسۇن، ـ دېدى ئالىم ھايا جان بىلەن، ـ ياخشى نىيەتلىك، ئېسىل پەزىلەتلىك ئادەملەر ئۆزى ئۆچۈن ئەمەس، باشقىلار ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەيدۇ. سىلىنىڭ نىيەتلىرى ۋە مەقسەتلىرى ئۇلۇغ ئىكەن. بۇنداق ئۇلۇغلۇق يەنە نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قەلبىدە بىخلانسا، جەمئىيەت پەخىرلىنىدۇ، مىللەت كامال تاپىدۇ... ئاشۇنداق كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئىنسانلىق قەدرى ـ قىممىتىنى تاپالىغان بولىدۇ...

ـ ئادەم ھامان بىر كۈن توپىغا ئارىلىشىپ كېتىدۇ، لېكىن، ھايا تلىقتا ئادەمنىڭ بۇنى بىلمىكى، يورۇق دۇنيا ـ دىلا ھوزۇر ـ ھالاۋىتى، قىممىتى بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلالىشى قېيىن ئىش ئىكەن، ـ دېدى ئوسمان قارى يۇرۇكىدىكى سۆزلىرىنى بايان قىلىپ، ـ ئادەم پەقەت ھوزۇر ـ ھالاۋەت ۋە قىممىتىنى باشقىلارنىڭ قەلبىدە ئېسىل نەرسىلەرنى بىخلاندۇرۇش، خۇشپۇراق چاچقۇزۇش بىلەنلا تاپالايدىكەن. شۇنداق قىلالىسىلا ئادەم مەن ياشىغانغا مەنسۇپ بولدۇم، دېسە بولىدىكەن. ئادەمنىڭ جىسمى تۇپراققا ئارىلىشىپ كەتسىمۇ، لېكىن ئېسىل پەزىلىتى ۋە قىممىتى ئەبەدىلـ ـ ئەبەدئۆلمەيدىكەن. مېنىڭ قارىشىمچە، ئادەمنىڭ قىممىتى پەقەت مىللەت ئۈچۈن، كەلگۈسى ئەۋلادلار ئۈچۈن، ئىنسانلار ئۈچۈن قانچىلىك نەمۇنە قالدۇرۇشتا كۆرۈلىدۇ...

ئالىم ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئوسمان قارى ئۇنىڭدىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇپ ئالدى. خەتتە ئوسمان قارىغا تەشەككۈر ئوقۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ كىچىك كۈتۈبخانىسىغا بېغىشلىما تەرىقىسىدە مۇنداق ئىككى رۇبائىيمۇ بىرگە ئەۋەتىلگەنىدى:

« ئاقار دەريا يۇزىدىمۇ قىشتا مۇزلار،
قىزىلگۈلنىڭمۇ بىر كۈن خازانى بار.
ئۇلۇغ غايە بىلەن سۇغىرىلسا دىل،
ئۇنىڭدا تۆت پەسىل ھەمىشە باھار.

* *

بىلىم ئۇ، يۇگەنسىز بىر ئۇچقۇر تۇلپار،
مىنەلىگەن كىشى مۇرادقا يېتەر.
ئۇ شۇنداق ئاجايىپ مۆجىزەدۇركى،
قارا تاش ئۈستىگە تېرىساڭ ئۈنەر. »

بۇ چوڭقۇر ئۇمىدۋار لىقما، جەڭگىۋار لىقما تولغان مىسرالار ئوسمان قارىنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالمايتتىمۇ؟ ئۇ قانداقمۇ ھاياجانلانمايتۇرالىسۇن! ئەمما ئۇ ئۆزىنىڭ كۈتۈپخانا ئاچقانلىقىدىن ئىبارەت بۇ ئىشنى كىچىككىنە بىرئىش دەپ قارىپ، پەخىرلىنىشنىڭ ھازىرچە ئارتۇق كېتىدىغانلىقىنى ھېس قىلماي قالمىدى. پەخىرلىنىشنىڭ ئورنىغا تېخىمۇتەسىرلەندى.

ئالىم ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر 1986- يىلى 8- ئايدا قەشقەردە ئېچىلغان مەملىكەتلىك تۇنجى قېتىملىق « قۇتادغۇ بىلىك » ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا كەلگەندە، ئۆزىنىڭ « ئىز » رومانىدىن ئۈچ پارچە، « ئۆمۈر مەنزىللىرى »

ناملىق شېئىرلار توپلىمىدىن ئۈچ پارچە ئېلىپ بېرىپ، ئوسمان قارىنى يوقلىدى ۋە خاتىرە يېزىپ تەقدىم قىلدى. ئالىم ئۇنىڭ كۈتۈپخانىسىغا كىرگەندە، ئوسمان قارىنىڭ كىتاب ئوقۇۋاتقان ئوغلىنى كۆرۈپ، ئۇنى دادىسىغا ئوخشاش مەرپىەتپەرۋەر ئىز باسار بولۇشقا دەۋەت قىلدى. ئۇلار كۈتۈپخانىدا بىرگە سۈرەتكە چۈشۈپ خاتىرە قالدۇردى.

— ھازىرغىچە باشقىلار تارىيەت ئېلىپ ئوقۇغان كىتاب قېتىم-سانىنى تىزىملاپلا، — دېدى ئالىم مەسلىھەت تەرەقسىدە، — بۇنىڭدىن كېيىن كارتوچكا توختىتىپ، تىزىملاپ ماڭسىلا، كىتابلارنى تۇرگە ئايرىپ نومۇر سېلىپ قويسىلا...

ئوسمان قارى دەسلەپتە كۈتۈپخانا ئاچقاندا، ئاز بىر قىسىم دوستلىرىلا بۇ ئىشتىن خەۋەردار بولسىمۇ، قەشقەرىدىكى كۆپ سانلىق بىلىمخۇمار كىشىلەر، مەتبۇئات ئورۇنلىرى خەۋەرسىز ئىدى. ئۇنىڭ شەخسىي كۈتۈپخانا ئاچقانلىق داۋرىگى قەشقەرگە قارىغاندا ئورۇمچىدە كەڭ تارقىلىپ، قىزغىنلىق قوزغىغانىدى. قەشقەردىن ئورۇمچىگە بارغان كۆپ سانلىق كىشىلەر ئۆز يېنىدا بۇنداق بىر ياخشى مۆجىزىسىنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ، بىلىمەي قېلىشقانلىرىدىن ھەيران بولدى، ھاياجانلاندى. قەشقەرگە قايتىپ كېلىپ، ئوسمان قارىنى ئىزلەپ تونۇشتى، يار — يۆلەكتە بولدى. «قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى» رەھبەرلىكى ئۇنىڭغا ئىلھامۇە مەدەت بېرىپ، ھەر قېتىم يېڭى كىتاب نەشر‌دىن چىققاندا، ئۇنىڭ كۈتۈپخانىسىغا بىر نۇسخا تەقدىم قىلىشنى ئۇزمەي داۋاملاشتۇردى... بارا — بارا ئۇنىڭدىن كىتاب تارىيەت

ئالىدىغانلار شەخسىي ئاھالىلەردىن تارتىپ، مەكتەپلەرگىچە كېڭەيدى. بۇ ئىشلار قۇلقىمىزغا يەتكەندە، بىزمۇ ئوسمان قارىغا ئىنئاملىمەي تۇرالمىدۇق.

5

1986- يىلى 10- ئاينىڭ 7- كۈنى چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا ئوسمان قارىنىڭ ئۆيىگە قەدەم بېسىش نېسىپ بولدى. ئۇنىڭ بالىكۈندىكى كۈتۈپخانىسىنى كۆرگەن ھەر قانداق كىشى ھاياجىنىنى باسالماي قالمايدىكەن. تامغا ئويما قىلىپ چىقىرىلغان تەكچىلەرگە ۋە شىرە - ئۇستىلەرگە ھەر خىل كىتاب، گېزىت - ژۇرناللار لىق تولدۇرۇلغان، كىچىك ئورۇندۇقلار رەتلىك تىزىلغان. ئالىملار ۋە مەرىپەتسۆيەر كىشىلەر بىلەن چۈشكەن خاتىرە رەسىملەرنىڭ جازىلىرى كۈتۈپخانىنى كۆركەم بېزەپ تۇرىدىكەن.

ئوسمان قارى 1980- يىلىدىن بۇيان ھەر يىلى 300 يۈەندىن كۆپرەك پۇل چىقىم قىلىپ، ئاپتونوم رايونىمىزدا ئۇيغۇر تىلىدا چىقىرىلىدىغان 40 خىل گېزىت - ژۇرنالغا مۇشتىرى بولغاندىن باشقا، يېڭىدىن نەشىر قىلىنغان ھەر خىل كىتابلارنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن سېتىۋالغان. 1990- يىلدىن كېيىن، ئۇ 11 سان گېزىت، 39 خىل ژۇرنالغا مۇشتىرى بولۇپ كەلدى، ھەتتا ئۇنىڭ كۈتۈپخانىسىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەشھۇر دۇنياۋى كلاسسىك ئەسىرى « قۇتادغۇبىلىك »- نىڭ چەت ئەللەردە ساقلانغان ئۇچخىل نۇسخىسىغا ئوخشاش قىممەت باھالىق كىتابلارمۇ ئورۇن ئالغان، ئۇ بىر قىسىم كونا كىتابلارنىمۇ يىغقان. ھازىر ئۇنىڭ كۈتۈپخانىسىدا 5000 پارچىدىن ئارتۇق ھەر خىل كىتاب، 2000 پارچىدىن كۆپرەك ژۇرنال ۋە 10 مىڭ سانىدىن ئارتۇق ھەر خىل

گېزىت بار ئىكەن. ئۇ، باشقىلار ئارىيەت ئېلىپ يوقىتىپ قويغان كىتابلارنى ئۆزى تولۇقلاپ، ھەر بىر كىتابنىڭ 1 ـ 2 نۇسخىسى بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇپتۇ. ئۇ يەنە كۆپلىگەن كىشىلەرنىڭ ئۆزكۈتۈپخانىسىدىن كىتاب ئارىيەت ئېلىش، ئوقۇش ئىمكانىيىتىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن، يەكشەنبە كۈنلىرى ئىككى بالىسى بىلەن كوچىغا كىتاب يايمىسى ئېچىپ، كىشىلەرگە خالىس كۆرسەتكەن.

ـــ مېنىڭ قىلغانلىرىم تېخى تايىنلىق بىر ئىش، بۇ يولدىكى ئارزۇيۇمدىن ھېچقانچە ئىشقا ئاشمىدى. كۈتۈپخانا تارلىق قىلۋاتىدۇ. شۇڭا، كۈتۈپخانىنى كېڭەيتمەكچى بولۇۋاتىمەن، كىتابجازىسىنى ياسىتىپ، كىتابلارنىڭ سىغىمچانلىقىنى ئاشۇرىمەن، ـ دېدى ئۇسمان قارى بالكۇننىڭ غەرب تەرىپىدىكى بوش قىسمىنى كۆرسىتىپ، ـ ھازىر مەن يەنە بۇرۇنقىدەكلا كۈندەلىك خاتىرە يېزىشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىمەن. يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان ئىلگىرى ئۆزۈم يازغان شېئىرلىرىنى رەتلەپ توپلام قىلىپ قويدۇم. باشقىلاردىن ئۆگىنىش، سوراش، تەتقىق قىلىش ئارقىلىق ئائىلىمىزدىكى تۆت ئەۋلاد تەزكىرىسىنى يېزىپ بولدۇم. بۇ يىل قىشتا، ئۆتكۈر ئەپەندى دېگەندەك، كۈتۈپخانىنى تېخىمۇ ياخشى تۈزەپ چىقىمەن. راستىنى ئېيتقاندا، بۇ تېخى ئىشنىڭ مۇقەددىمىسى!

ئۇسمان قارى يەنە ماتارىپنى قوللاشقا ئائىلىق مۇئاىلە قىلىپ پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيەلەشكە ئەھمىيەت بەرگەن. پەرزەنتلەر تەربىيەسىدىكى ئاچقۇچ ـــ مەكتەپ تەربىيەسى، ئائىلە تەربىيەسى ۋەجەمئىيەت تەربىيەسىنى بىر-

لەشتۇرۇپ، پەرزەنتلىرى ئوقۇۋاتقان مەكتەپلەرنىڭ سىنىپ مۇدىرلىرى بىلەن داۋاملىق ئالاقىلىشىپ پىكىر ئالماشتۇرۇپ تۇردى.

قەشقەر شەھىرىدىكى ئوردا ئىشكى باشلانغۇچ مەكتەپ پىئونېرلار تەشكىلىگە بىلىيارد، نەقىپۇل ۋە باللار كىتابچىلىرىنى، قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ بىر دانە كىتاب جازىسى ياساتقۇرۇپ بېرىپ، 60 تىن ئارتۇق كىتاب - ژۇرنالنى تەقدىم قىلدى.

ئۇ، 1990 - يىللىق ئاتا - ئانىلار سۆھبەت يىغىنىدا قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تەربىيە خىزمىتىگە ياردەملەشكۈچى مۇنەۋۋەر ئائىلە بولۇپ تەقدىرلەندى.

بىز يېزىۋاتقان شەخس بىلەن بۇ كىچىككىنە كۇتۇپخانا 1987- يىل سېنتەبىردە مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ كۆزدىن كەچۈرۈشىگە ۋە ئىلھام بېرىشىگە نائىل بولدى. ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت باشقارمىسى ۋە شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن قوللىشىغا ئېرىشتى، شىنخۇاشې ۋە چەت ئەل مۇخبىرلىرى زىيارەت قىلدى. پارتىدىن پىيادە يولغا چىقىپ بىر يىلدىن ئارتۇق يول يۈرۈپ 17 دۆلەتنى بېسىپ ئۆتۈپ، بېيجىڭغا ماڭغان بىرجۇپ مەشھۇر ساياھەتچى خېنان بىلەن لۇسيا 1988-يىل 7 - ئاي-دا قەشقەرگە كەلگەندە كۇتۇپخانىنى زىيارەت قىلىپ، ئوسمان قارى بىلەن بىرلىكتە رەسىمگە چۈشۈپ خاتىرە قالدۇردى.

ھۆرمەتلىك ئوسمان قارى سىز ھەققەتەنمۇ مەرىپەت بېغىدا مېۋە بېرىش ئالدىدا تۇرۇۋاتقان قىممەتلىك چېچەك بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەنسىز، بىز سىزگە تىلەكداش!!

گۈزەللىك بەخشى ئەتكۈچى

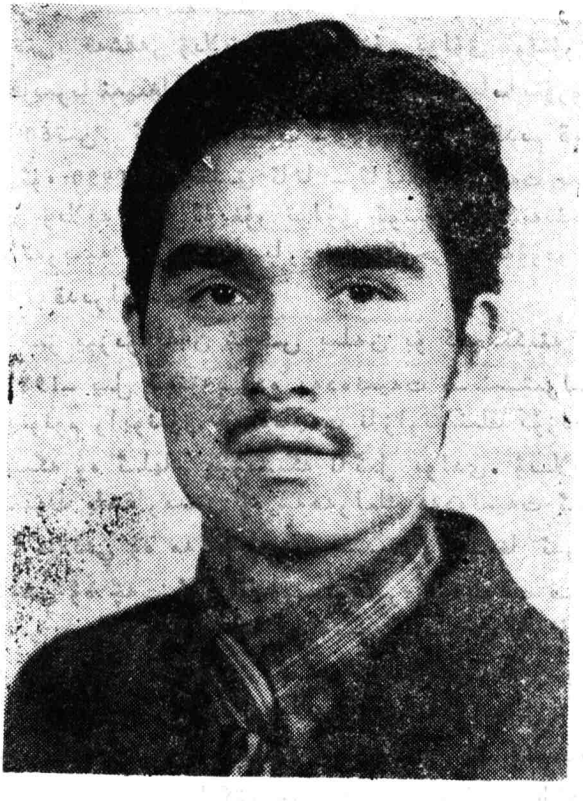

1

— ھەي، نۇرمۇھەممەتجان، توختاپ تۇرسىلا!
نۇرمۇھەممەتجان ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ چاقىرغان

كىشىگە قارىدى. توۋلىغۇچى ئۇنىڭ بىر تونۇشى ئىدى. ئۇ-لار بىر - بىرىنىڭ ئالدىغا كەلدى، ئاماناللىق سوراشتى. نۇرمۇھەممەتجاننىڭ تونۇشى ئۆتۈنۈش بىلەن سورىدى:

— بىر گەپنى سورىسام بولارمۇ؟

— سورىسىلا!

— قارىسىلا، مېنىڭ سارجا كىيىم - كېچەكلىرىم خېلى كۆپ، لېكىن، خوتۇنۇم دەزمال سالالمايلا بەك ئاۋارە بو-لىدۇ... ئاۋارە بولسىمۇ مەيلىتى، بىراقزە مۇنداق كىيىمگە قاملاشتۇرۇپ دەزمال سېلىش ئاسان ئىش ئەمەس ئىكەن. ئاڭلىسام، ئۆزلىرى مۇنداق كىيىملەرگە دەزمال سېلىشقا بەك ئۇستا ئىكەنلا، ئۇسۇلىنى دەپ بەرگەن بولسىلا...

— ئۇ ئاسان ئىش، دەپ بەرگەندىن كۆرە ئۆيلىرىگە بېرىپ بىرەر قېتىم كۆرسىتىپ قويسامۇ بولمدۇ بولمىسا.

— سىلىنى ئاۋارە قىلساق قانداق بولا؟ دەپ بەر-سىلە، شۇ بويىچە خوتۇنۇم تىلىپ باقسۇن، قاملاشمىسا ئۆز-لىرىنى ئاپىرارمەن.

نۇرمۇھەممەتجان مېھمان، بۇ كىشىگە سارجا كىيىم - كېچەكلەرگە قانداق قىلغاندا ھەم ئوڭاي، ھەم سۈپەتلىك دەزمال سالغىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا ئەتراپلىق سۆز-لەپ بەردى. ھېلىقى كىشى بۇنىڭدىن سۆيىنىپ كەتتى...

« راست، - دەپ ئويلىدى نۇرمۇھەممەتجان كېتىۋې-تىپ ئۆز - ئۆزىگە، - نۇرغۇن ئاسانلىقلارغا سارجا كىيىم - كې-

چەككە دەزمال سېلىشنى بىلمەيدۇ، بىلگەندىمۇ تازاكۆڭۈل-
دىكىدەك سالالمايدۇ. ھىم، بۇ بىر يىپ ئۈچى، مۇشۇ ھەقتە
بىر پارچە ماقالە يازسام... »

ئەمەلىيەتتىمۇ بۇ يېزىشقا تېگىشلىك ھۈنەرمەن
ئىدى. بىزنىڭ خېلى نۇرغۇن ئۇستىكارلىرىمىز بۇ خىل كەس-
پىم - كېچەكلەرگە قانداق دەزمال سالسا ياخشى بولىدىغانلى-
قىنى بىلىدۇ، ئەمما، ئاشۇ ھۈنەرنى باشقا كىشىلەرنىڭ
ئۆگىنىۋېلىشىدىن ئىبارەت قىلىدىغانلارمۇ يوق ئەمەس. ئۇ، خېلى كۆڭلەرگىچە ئويلىنىپ كېتىردى ۋە مۇشۇ
ھەقتىكى ماقالىنى يېزىش ئۈستىدە ئىزدىنىشكە باشلىدى...

نۇرمۇھەممەتجان خۇددى نۇرغۇن كىشىلەرگە ئوخشاش
ئاددىي بىر كەسپىنى ئۆزىگە ھامى قىلغان، شۇنداقلا بۇ
كەسپىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ، باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان ئىج-
تىماتى ۋە ئىستېقبالى بىلەن كۆزگە كۆرۈنگەن يىگىت ئى-
دى. شۇ سەۋەبلىك ئۇ، ئاخبارات خادىملىرىنىڭ دىققىتىنى
تارتقان، ھەر قايسى گېزىت - ژۇرنال، رادىئو ئىستانسىلى-
رىدا ئۇنىڭ ئىجادچانلىق روھى تەشۋىق قىلىنغان ۋە ئۇنىڭ
نامى تەرەپ - تەرەپكە تاراپ كەتكەنىدى. بۇ باشقىلاردىمۇ،
نۇرمۇھەممەتجانىڭ قەلبىدىمۇ داغدۇغا قوزغىغانىدى.

ئۇ، تەشۋىق قىلىنغاندىن كېيىن، جەمئىيەتتىكى نۇر-

غۇن كىشىلەر ئۇنىڭ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىگە قىزىقتى. ئۇلارنىڭ كۆپلىرى نۇر مۇھەممەتجاننى رىغبەتلەندۇردى، بەزىلىرى ھەتتا ئۇنى تىكۇچىلىك ھەقىدە ماقالە ياكى كىتاب يېزىشقا دەۋەت قىلدى. ئەمما، ئۇ نېمىنى يازىدۇ؟ تىكۇچىلىك دېگەندە، ئۆگەنگۈچىلەرگە سۆزلەپ بېرىشتىن باشقا، يېزىپ خاتىرىلەپ بەرگۈدەك نېمە ئىش بار؟ كېيىن ئۇ مۇشۇ ھەقتە ئويلىنىپ كۆردى، باش قاتۇردى. بەزىكىتابلارنى ئوقۇدى. بەزى مەزمۇنلارنى يېزىپ باققۇسى كەلدى، ئەمما، قايسى مەزمۇندا، قانداق شەكىلدە يازسا ئېلان قىلىنىدۇ؟... باش قاتۇرۇشنىڭمۇ چېكى بولىدىكەن. «كۆزدىن ئايرىغان خۇدايىم ھاسسىدىن ئايرىماپتۇ» دېگەندەك، ئۇ، ماقالە يېزىش غېمىدە يۈرگەن ئاشۇ كۆنلەردە كىشىلەرنىڭ بايقىمىدەك سوراشلىرىغا بىر قانچە قېتىم ئۇچراپ قالدى.

ـ گىلاستۇكنى قانداق چىنگسە چىرايلىق چەككىلى بولىدۇ؟ـ دەپ سوراشتى بەزىلەر.

ـ تۇگمىنى قانداق قادىسا ياخشى بولىدۇ؟ كېيىمنى چىرايغا ماسلاشتۇرۇپ تىككۈزۈشتە رەختنى قانداق تالىسا بولىدۇ، ـ دەپ سوراشتى يەنە بەزىلەر.

ئىلگىرى ئۇ كىشىلەرنىڭ مۇنداق سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىپ قويۇپلا بولدى قىلغان. مانا ئەمدى ئۇ، بۇنداق سوئاللارغا ناھايىتىمۇ ئېتىبار بىلەن قارايدىغان بولدى. ئۇنىڭ دەسلەپتە يازغان ماقالىلىرى تازاقولاشمىدى، شۇنداقتىمۇ، ئۇ يېزىشنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى. تۇنجى ماقالىسى «قەشقەر كېزىتى» دە ئېلان قىلىنغاندا، ئۇ شادلىقتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتتى. يازغان چاغدا ئاددىي تۇيۇلغان

بۇ ماقالە گېزىتكە چىققاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا باشقىچە جانلىق، ناھايىتى مۇھىم ماقالە بولۇپ تۇيۇلدى. « ھە، ئەسلى ئىش مۇنداق ئىكەن - دە! » دەپ ئويلىدى ئۇ شۇ چاغدا ئەقىل تاپقاندەك، ئۇ بارا - بارا تەجرىبىلىك بولۇپ قالدى، ماقالىنى ئاسانلا قۇراشتۇرالايدىغان، باشقىلارغا يارىتالايدىغان سەۋىيىگە يېتىپ قالدى... ئۇنىڭ ماقالىلىرى ھەر قايسى مەتبۇئاتلاردا ئارقا - ئارقىدىن ئېلان قىلىندى، ئۇنىڭ قىزغىنلىقىغا قىزغىنلىق قوشۇلۇپ تۇردى. شۇنداق قىلىپ، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە، ئۇنىڭ ھەر قايسى گېزىت - ژۇرناللاردا « كاستيۇم سېتىۋېلىشتا ۋە تەككۇزۇشتە نېمىگە دىققەت قىلىش كېرەك؟ »، « گىلاس تۈك چېگىش ئۇسۇللىرى »، « دەزمال ئىشلىتىشتە بىلىۋېلىشقا تېگىشلىك ئىشلار »، « ئەستەرلىك كېيىم - كېچەكلەرنى دەزمالاش»، «قانداق قىلغاندا ئۆز رەڭگىگە ماس ۋە بەدەن ئالاھىدىلىكىگە مۇۋاپىق كېيىم كەيگىلى بولىدۇ؟»، « كاستيۇم كېيىش ۋە ئاسراش ئۇسۇلى »، « كېيىم تىكىكۈزگەندە رەخت ۋە راسخوتنى ئۆلچەملىك ئىشلىتىش ئۇسۇلى » ، « يوپكا ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى »، « ئايالچە كۆينەك ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى »، « ئايالچە پەلتو ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى »، « قول يېڭىنسى ۋە ئۇنى ئىشلىتىش » قاتارلىق ماقالىلىرى ئارقا - ئارقىدىن كۆرۈلدى. ئۇنىڭ بۇ ماقالىلىرىغا ئون نەچچە يىللىق تەجرىبىسى ۋە ئەمەلىيەتتىن ئۆتكەن مۇۋەپپەقىيەتلىرىنىڭ جەۋھىرى سىڭدى، ئۆزىلايىن ھىلەپ چىققان، جەمئىيەتكە تارالغان 90 نەچچە خىل كىيىم - كېچەكنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالى ئىلمىي ھالدا شەرھىلەندى.

2

1983 ـ يىللار نۇرمۇھەممەتجانىنىڭ تۇنجا دېپلوماتلىق پائالىيىتى باشلانغۇچ، شۇنداقلا مول پەسلى بولدى، ئۇنىڭ ئەزەر دائىرىسى ئۇزلۇكسىز كېڭىيىپ باردى. ئۇ، جەمئىيەت ئۆزچۇن تىكۈچىلىك كەسپىدە تېخىمۇ ياخشى، تېخىمۇ ئۇنۇملۇق ئىشلەش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ قىلالايدىغان بىر نەچچە يىللىق ئىجادىي خىزمەت پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆتكەن ئۇزۇن يىللىق ئىجادىي خىزمەت جەريانىدا توپلىغان ماتېرىياللارنى ئاساس قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئىجادىي ئىستىكىنى ئەركىن جارى قىلدۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئىجادىي ئىقتىدارىنى تولۇق نامايان قىلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئىجادىي ئىستىكىگە ماس كېلىدىغان بىر قانچە ئەسەرنى تاللاپ، كىتاب يېزىشقا كىرىشتى. ئارىسالدى قالغان ۋاقىتلىرىنى ئىجادىي ئىشخانىدا ئۆتكۈزدى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، ئۇ يازغانلىرى گىناللار بىر بەت ـ بىر بەتلەپ كۆپەيتىپ قېلىن بىر توپ جانلىق ماتېرىيال بولۇپ قالدى.

ئەمدىلىكتە، ئۇنىڭ ئۆز ئىجادىي خىزمىتىدىكى يېڭى باسقۇچ شادلىق مىنۇتلىرىغا بەت ئاچقۇچى، ئىلمىي ئاتالمىش ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانغۇچىلار ئۈچۈن تېخىمۇ شۇنداق. نۇرمۇھەممەتجان ماقالە ھەم كىتاب يېزىش جەريانىدا ھايانىنىڭ، ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ ئوخشاش بولمىغان توساقلىرىغا دۇچ كەلدى. لېكىن، ئۇ، قەيسەرلىك بىلەن توسقۇنلارنى ھالقىپ ئىشلەشنى داۋاملاشتۇردى. ئەشۇ يىللاردا نۇرمۇھەممەتجانىنىڭ كۈنلىرى ناھايىتى ئالدىراش ئۆتتى. كۈندۈزى ئۇ، مەكتەپتە تىكۈچىلىك كەسپىي سىنىپىغا دەرس بېرەتتى، مەكتەپنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى، مەكتەپتە ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيەت تەلىرىنى بىجانىدىل ئادا قىلىش بىلەن مەشغۇل بولاتتى. كەچتە بولسا، ئۆزى ئىشتىن سىرت ئاچقان تىكۈچىلىك كۇرسىغا بېرىپ دەرس ئۆتۈش بىلەن مەشغۇل بولاتتى. ئاشۇ چاغلاردا ئۇنىڭ كەچ كۇرسىغا قەشقەر شەھىرىدىكى نۇرغۇن ئىشسىزلار، تىكۈچ ـ

لىكنى ئۆگىنىشنى ھەۋەس قىلىدىغان ئىشچى ـ خىزمەتچى قاتناشقانىدى. مۇشۇ جەريانىدا ئۇ، بىر تەرەپتىن باشقىلارغا ئۆگەتتى، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزى ئۆگەنىدى. ئۇ، يېڭىدىن يېڭى كەسپىي بىلىملەرنى ئۆزلەشتۈردى، تەتقىق، تەدبىق قىلىش ئارقىلىق كونىدىن يېڭىنى، يوق نۇرسىلاردىن ئۆزگىچە ئالاھىدىلىككە ئىگە نۇرسىلارنى ئىجاد قىلدى. ئۇ ئىش ئېلىپ كىرگۈچىلەرگە:

— قانداق نۇرسىدا كەيمەكچى؟ ـ دەيتتى.

— قانداق نۇرسىدا كەيسەم بولار، ئۇستام؟ ـ دەيتتى ئىش ئەكىرگۈچىلەرمۇ كۆپ ھاللاردا.

بۇنداق ئىختىيارلىق ئۇنى روھلاندۇراتتى. ئۇ، بۇنداق چاغدا ئىش ئەكىرگۈچىلەرگە تولىمۇ زېرەكلىك بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. ئۆزى يېڭىدىن لايىھىلىگەن بىرەر نۇرسىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى تونۇشتۇراتتى:

— بۇ يېڭى چىققان نۇرسا، كىشىلەرنىڭ ئۇچىسىدا كۆپ ئەمەس، بىرقانچە يېڭى نۇرسىنى كىيەي دېسىلە مۇشۇ نۇرسىدا كەيسىلە، ـ دەيتتى ئۇ تەكىتلەپ.

— ياراشمىسا قانداق بولا؟

— ئۇنىڭدىن غەم قىلمىسىلا ، سىلىگە ياراشايدىغان نۇرسىنى كەيسىلە دېمەيمەن.

بۇ خىل ھالەتلەرنىڭ بىر قانچە قېتىم تەكرارلىنىشى بىلەن، ئۇ لايىھىلىگەن يېڭى بىر نۇرسىغا خېرىدار چىقاتتى. ھازىرقى زامان كىشىلىرى، ياشلىرى يېڭىغا ئىنتىلگۈچى، ئۇنى قوبۇل قىلىپ تېزدىن ئومۇملاشتۇرغۇچى خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغاچقا، نۇرمۇھەممەتجاننىڭ ھەر قانداق بىر يېڭى نۇرسىسى پات پۈرسەتتىلا جەمئىيەتتە ئومۇملاشقان پاسۇنغا

ئايلىناتتى. لېكىن، ئۇ، ئەشۇ بىر خىل نۇسخىنى ھەمىشە تەتقىق قىلىشنى، ئۇزلۇكسىز ئۆزگەرتىشنى توختىتىپ قويمايتتى، تولۇقلايتتى، يېڭىلايتتى.

3

— ئادەم ھايا تلىقتا تۇرلۇك — تۇمەن ئىشلارنى قىلىشى كېرەك ئىكەن، قىلمايمەن دېسەمۇ يولۇقمىدىكەن، ئادەم قىلغان ئەشۇ ئىشلارنىڭ كۆپى يىللارنىڭ تاپىنى ئاستىدا قالمىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئۇنتۇلمىدىكەنمىز. لېكىن، گاھى ئىشلار ھەر قانچە قىلسا قىلسۇن قالمايدىكەن. مەن ھەمىشە ئۇنتۇلماس ئىشلارنى قىلسام دەيمەن، يەنىلا جاپانىڭ تېگى راھەت ئىكەن، جەمئىيەتتە بىرەر كەسپنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۆگەنمەك، پىشماق، ۋايىغا يەتكۈزۈپ قېلىماق ئاسان ئىش ئەمەس. ئەمما، قارشىلىق بولمىسا ئادەم بەرداشسىز بولۇپ قالمىدۇ، تەرەققىي قىلالمايدۇ. مەن نېمىلا بولسۇن، بۇ كەسپنى شۇنچىلىك قىلالايدىغان ئۈستا بولۇپ قالدىم دەپ ئولتۇرسام بولامدۇ؟

ئۇ، كۆرسقا دەرس ئۆتكەن يىلكى شۇ بىر كەسىپ توغرىسىدا گەپ بولۇپ قالغان چاغلاردا باشقىلارغا مۇشۇنداق تەشەببۇسلارنى قىلىپ، ئۆز ئەمەلىيىتى ئارقىلىق ئۇلارنى رىغبەتلەندۈرەتتى. ئاشۇ خىل روھىي غالىبلىق ئۇنىڭ بەزى ئەمەلىي ئىشلارنى قىلىشىغا تۈرتكە بولغانىدى.

ئۇ، 1965 — يىلى 11 — ئاينىڭ 12 — كۈنى، يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچقانىدى، ئۇ چاغدا ئۇنىڭ ئاتا — ئانىسى ئۇچۇن خۇشاللىق ئۈستىگە خۇشاللىق بەرىكەتلىرى ياغقانىدەك بىر ئىش بولغانىدى. ئۇلار قاتتىق سۆيۈندى، بەختى-

ئىقبالى ئوچۇق، پىشانىسى ئوك، يولى ئۇرلۇق بولسۇن دەپ دۇئا - تىلاۋەت قىلدى.

كۇنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتتى. ھايات قانۇنىيىتىگە ئەگىشىپ، نۇرمۇھەممەتجان زەرەپشان دەريا سىنىك ئالتۇن چايقاپ ئاقمىغان زىلال سۇيىنى ئىچىپ ئابدۇرىشىتخان، ئامانىسا خان، يۇسۇپ قادىرخانلارغا ئوخشاش بۇيۇك سەلەنەت ئىگىلىرىنى ياراتقان مۇنبەت يەكەن تۇپرىقىنىڭ نازۇ - نېمەتلىرىنى يەپ، ئىدراك ۋە پاراسەت مەۋجىدە چوك بولدى. ئۇنىڭ گۆدەك، ساددا چاغلىرى، شوخ، ئەركىن دەقىقىلىرى ئاشۇ ئالتۇن دىيارىدا ئۆتتى... ئۇ ئوقۇش بېشىغا يەتكەندە باشلانغۇچ مەكتەپكە ئاپىرىپ بېرىلدى. ئوقۇش - ئوقۇتۇشنىڭ ئىزچىل بولماسلىقىدەك ئەھۋالدا، ئاتا - ئانىسى ئۇنى قوشۇمچە تىكۈچىلىك كەسپىنى ئۆگىنىشكە ھامى قىلدى. ئۇ، ھەم ئوقۇدى، ھەم پۇرسەت بولسىلا تىكۈچىلىك دۇكىنىغا بېرىپ، ئۇستىسىدىن تىكۈچىلىك كەسپىنى ئۆگەندى. ئۇ، زېرەك، قولى ئەپچىل بولغاچقا، تىكۈچىلىك كەسپىنىڭ قائىدە - قانۇنىيەتلىرىنى ھەمسا تىلا ئۆزلەشتۈرۈۋالدى... ئۇنى - بۇنى تىكىپ، كىشىلەر ئاغزىدا «كىچىك ئۇستام» دەپ تەرىپلەندى.

1981 - يىلى نۇرمۇھەممەتجان مېھمانىنىڭ ھايا تىدا يېڭى بىر سەھىپە ئېچىلدى. ئۇ، دۆلەت بىر تۇتاش ئالغان ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ، قەشقەر تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپىگە ئوقۇشقا كەلدى. ئۇ، بۇ يەردە ئۇچ يىللىق جاپالىق ئوقۇش ھايا تىنى باشلىدى، ئۇ، تىرىشچانلىقى، ئالغا ئىنتىلىش روھى بىلەن ئۆز سىنىپىدا، ئوقۇۋاتقان يىگاچچىلىق كەسپىدە ھەممىنىڭ ئالدى بولۇپ ئوقۇدى. ئۇ، ئاشۇ

يىللاردا تىكۇچىلىك كەسپىنى تاپچە - مۇنچە ئىشقا سالدى ۋە ئۇنىڭ، بۇنىڭ كېيىم - كېچەكنى تىكىپ بېرىپ كۆزگە كۆرۈندى، ماختاش ۋە تالقىشقا ئېرىشتى...

تاشۇ يىللاردا، قەشقەر تېخنىك ئىشچىلار مەكتىپى تىكۇچىلىك كەسپىي سىنىپى تاچاقچى بولغانىدى، لېكىن، ئوقۇتقۇچى يوق ئىدى. نۇر مۇھەممەتجان مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، مەكتەپ رەھبەرلىكى ئۇنى تاشۇ كەسىپ-نىڭ ئوقۇتقۇچىلىقى ئۈچۈن ئېلىپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئېلىپ ئېيىتقاندا، ئۇنىڭ بىلىم ئېلىش يولى، ئىستىقبال يولى يەنە بىر قېتىم ئېچىلغانىدى. 1984 - يىلى ئۇنىڭ تۇنجى ئوتكەن دەرسلىرىگە شاھىت بولۇپ قالدى. ئۇ، بېرىلىپ ئىشلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىر چاغدا، قەشقەر شەھىرىدە تۇنجى بولۇپ، تىكۇچىلىك كەچلىك كۇرسى ئاچتى، ئۇنىڭ بۇ ئىشى جەمئىيەتتە قاتتىق ئىنكاس پەيدا قىلدى. ھەش-پەش دېگۈچە ئۇ، توت قارار كۇرس ئېچىپ، 400 دىن تارتۇق تا-دەمنى تەربىيىلىدى... كېيىن قەشقەر شەھەرلىك مىللىي كېيىم - كېچەك زاۋۇتىغا تەكلىپ بىلەن بېرىپ ئىشلىدى، بۇ يەردە ئۇ ھۇنەرمەنلىك كارامەتلىدىن شۆھرەت مۇنبىرىگە سازاۋەر بولدى، تارىدىن بىر يىل ئۆتتى. ئۇ يەنە مەك-تەپكە قايتىپ باردى. ئۇ، 1986 - يىلدىن 1990 - يىلغىچە بولغان تارىلمقتا ئىلگىرى - ئاخىرى تاپتوقوم رايونلۇق كېيىم - كېچەك لايىھىلەش، تەتقىق قىلىش ئورنى ۋە رەس-سامىلار تاكادېمىيىسى، قەشقەر ماتارىپ ئىنستىتۇتى قاتار-لىق بىلىم ئوچاقلىرىدا ئۆز خىزمەتچى بىلەن ئۆگىنىش ۋە كۇرسلارغا قاتنىشىپ بىلىم تولۇقلىدى، ئىجتىمائات ۋە ئىجاد تۇلپارىنى چاپتۇرۇپ، ئۆز كەسپىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىغا

بۆسۈپ كەردى. بۇ جەريانىدا ئۇ، مەكتەپ قوبۇل قىلغان ئەككى قارار تەكۈچىلىك سىنىپىغا ھەم سىنىپ مۇدىرى، ھەم دەرس ئۆتكۈچى بولدى، دەرس ئۆتۈشتە نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى زىچ ماسلاشتۇردى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇستىكار بولۇپ، يېتىشىپ چىقىش نىسبىتى 95 پىرسەنتكە يەتكۈزۈپ، مەكتەپ ئىچىدە تارىخىي خاراكتېرلىك ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئەتىسىنى يارىتتى.

4

1991 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 9 ـ كۈنى كۆزلىرىم «قەشقەر گېزىتى» نىڭ 1 ـ بەت يۈزىدە يورغىلىدى. «نۇرمۇھەممەتجان مېھمانىنىڭ يارىمى دېھقانلارنى خوش قىلدى» دېگەن ماۋزۇ ئاشۇ ماۋزۇ ئاستىغا بېرىلگەن خەۋەرگە كىرىشتۇرۇلگەن سۈرەتكە كۆزۈم چۈشتى. ھەن خەۋەرنى ئالدىراش ئوقۇشقا كىرىشتىم:

«بۇيىل 1ـ ئايدا كونىشەھەرنا ھېيىسىنىڭ ئوغۇساق يېزا 6ـ كەنتىگە يېزا سوتسىيالىزم تەربىيىسى خىزمىتىگە چۈشكەن. نۇرمۇھەممەتجان مېھمان يېزا ئەمگۈلىرى ۋە سوتسىيالىزم تەربىيىسى خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكىلەرنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا

كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىدە كۆرس ئېچىپ، ئوغۇساق، سايە باغ، پاختەكلە قاتارلىق يېزىلاردىكى 70 تىن ئارتۇق دېھقان ياشنى 1- ئاينىڭ 5- كۈنىدىن 4- ئاينىڭ 15- كۈنىگىچە كېسىم كېسىش، تىكىش بىلىملىرى بىلەن تەربىيىلىدى. كۆرسقا قاتناشقان ياشلاردىن 50 نەپىرى مۇستەقىل ھالدا كىيىم پېچالايدىغان ۋە كېسىلەيدىغان، 20 نەپىرى كىيىم تىكىلەيدىغان سەۋىيىگە يەتتى. ئۇلاردىن ئېلىشقا تېگىشلىك 4800 يۈەنلىك ئوقۇش راسخوتىنى ئالمىدى. بۇنىڭدىن باشقا ئۇ يەنە بۇ يىل 1- ئايدىن 5- ئايغىچە نامراتلارغا توققۇز قۇر كىيىم - كېچەك يارىدەم قىلدى، ئون قۇرغا يېقىن كىيىم - كېچەكنى ھەقسىز تىكىپ بەردى.»

ئۇنىڭ بۇ ئىشلىرىدىن سۆيۈندۇم. مەنمۇ بىر قانچە قېتىم ئۇنىڭ ئىشىك ئالدىغا كەلگەن نامراتلارغا، تىلەمچىلەرگە كىيىم - كېچەك، ئاياغ، پۇل قاتارلىقلارنى بەرگەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنىدىم. شۇنداق، ئۇ، يېقىنقى يەتتە - سەككىز يىلدىن بۇيان 20 نەچچە قارارتىكۇچىلىك، كېسىمچىلىك كۇرسى ئاچتى، 1500 دىن ئارتۇق ئادەمنى تەربىيىلىدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى تۇرمۇش قىيىنچىلىقى بار، نامرات، يېتىم - يېسىر، مېيىپلاردىن ئوقۇش، ئۆگىنىش، تۇرلۇك ماتېرىيال ھەققى تاقارلىقلارنى ئالمىدى. بۇ كۆرۈنۈشكە ئاددىي تۇرسىمۇ، كىچىك ئىش ئەمەس ئىدى.

5

مەن تېلېۋىزور كۆرۈۋاتقىنىمدا، كۆرۈنۈشلەر ئارقا - ئارقىدىن ئۆتتى... مانا، فىلىم ئارىلىقىدا ئېلان - سەنئەت خوەۋىرلىرى كۆرۈنۈشكە باشلىدى. بىردىنلا ئىكراندا نۇرمۇ-

هەممە تجان مېهمانلىرىمىز دوسكىغا سىزىلغان چىرتىيوژلارنى چۈشەندۈرۈۋاتقان كۆرۈنۈشى ئامايان بولدى. مەن دىققىتىمنى مەركەزلەشتۈردۈم. دېكتور «بۇلبۇلدەك سايراشقا» باشلىدى:

«زامانىۋى كىيىم - كېچەكلەرنى كىسىپ - تىكىشنى خالامسىز؟ تىككەن كىيىملەرنى ئارقىلىق ئۆزىگىزگە ۋە باشقىلارغا گۈزەللىك بەخش ئېتىشنى خالامسىز؟ مۇھتىرەم ئىشتراكچى، كۇرسىمىزغا مەرھەمەت قىلسىگىز، سىز بۇنداق ئارزۇ - ھەۋەسلىرىگىزنى تولۇق قاندۇرالايسىز. بۇكۇرسقا تەجرىبىسى مول، بىلىمى چوڭقۇر بولغان، 1990- يىلى «قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى» تەرىپىدىن «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر كىيىم - كېچەكلىرى» نامىلىق كىتابى نەشىر قىلىنغان نۇرمۇھەممەتجان مېهمان كېسىمچىلىك، تىكۈچىلىكتىن ئەمەلىيەت بىلەن نەزەرىيىنى بىرلەشتۈرگەن ھالدا دەرس ئۆتىدۇ. ۋاقتى ئىككى ئاي، ھەر كۈنى كەچ سائەت بەش يېرىمدىن يەتتە يېرىمغىچە بولىدۇ. ئوقۇتۇش، سايمان راسخوتى ئۇچۇن ئېيىغا 20 يۈەن ئېلىنىدۇ. ئائىلىسىدە قىيىنچىلىقى بار، نامرات، مېيىپلاردىن راسخوت ئېلىنمايدۇ. ئورنى 8- باشلانغۇچ مەكتەپ.»

— ئۇ، يەنە كۇرس ئاچىدىكەن - دە! - دەپ ئويلىدىم مەن دادامجان ئىچىدىن.

1991- يىلى 6- ئىيۇن، قەشقەر.

يولدىكى شارپا

ۋېلىسىپىتنىڭ ئارقىسىدا دۈگدىيىپ ئولتۇرغان مېلىكىزات بوينىدىكى يېڭى شارپىنىڭ چۈشۈپ قالغانلىقىنى سېزىپ جىددىيلەشتى:

— دادا، شارپام يوق تۇرىدۇ...

— ھە، شارپاڭ چۈشۈپ قاپتىمۇ، نەدە چۈشۈپ قالغاندۇ؟

— تاڭ...

مېلىكىزات ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن، ئانىسى ئەكىلىپ بەرگەن لەغمەنگە قارامۇ قويمىدى.

— خاپىغۇ سەن، جېنىم قىزىم، نېمىشقا ئېشىڭنى يېمەيسەن؟ يېگىنە!— دېدى ئانىسى.

— شارپام چۈشۈپ قاپتۇ، شۇ، — دېدى مېلىكىزات چوڭ قۇر مەيۈسلۈك بىلەن.

ئۇ، «پاڭگىدا» يىغلىۋەتتى.

— دادامڭ ئازار بېرىپتۇ — دە، سېڭا، ناھايىتى 11 يۈەنلىك شارپىغۇ؟ تاپا قىلسا، يوقالغان نەرسە ئىزدىغاكېلەمتىكى؟!— دېدى ئانىسى رەنجىگەن ھالدا. ئانىسىدىن بۇ گەپنى ئاڭلىغان مېلىكىزات دېدى:

— ئانا، دادام ھېنى ھېچنىمە دېمىدى، دادام بىچارە ئۆتكەندە ئىدارىسىدىن پۇل ئالغاندا ماڭا ئېلىپ بەرگەن

شارپىتى ئۇ، شۇڭا كۆڭلۈم يېرىم بولۇپ يىغلىدىم...

مېلىكىزاتنىڭ بۇ چۈچۈك گەپلىرى ھەممىلەننىڭ قەلبىنى سۆيۈندۈردى.

مېلىكىزات ئەتىسى (1987- يىلى 12- ئاينىڭ 25- كۈنى) رەڭگى ئۆڭگەن بىر كونا شارپىنى بوينىغا ئوراپ مەيۈس ھالدا مەكتەپكە باردى، دەرسكە داڭ ئۇرۇلدى، بالىلار ئۆز سىنىپلىرىغا كىردى. شۇ ئەسنادا مېلىكىزاتنىڭ ساۋاقدىشى نۇربىيە سومكىسىدىن چىرايلىق قاتلانغان بىر دانە شارپىنى ئالدى - دە، مېلىكىزاتقا تەڭلىدى:

— مېلىكىزات، مە بۇ شارپاڭنى، ئاخشام داداڭ سېنى ۋېلىسىپىتىڭ بىلەن ئەپكىتىۋاتقاندا، بوينۇڭدىن چۈشۈپ قاپتى، سەن ئۇقمىدىڭ، مەن سېنى تووللىسام ئاڭلىماي كەتتىڭ، بۇگۈن ئالغاچ كەلدىم.

مېلىكىزاتنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى. يۈمرانلەۋلىرى ئىختىيارسىز تىترەپ كەتتى، ئۇ نېمە قىلارىنى بىلمىگەندەك تىكىلىپ تۇرۇپ قالدى. سىنىپتىكى 38 جۈپ كۆز نۇربىيەگە تىكىلدى.

× ×

تۇنۇگۈن كەچتە، نۇربىيەمەكتەپتىن قايتىپ، خۇشخۇي ھالدا ئۆيگە كىردى - دە، سومكىسىنى قوزۇقتا ئىلدى، ئۇنىڭغا تاماق ئېلىپ كەلگەن ئانىسى ئۇنىڭ سومكىسىدىكى بىر بۇرجىكى چىقىپ قالغان مايسىرەڭ شارپىنى كۆرۈپ قوغا ئالدى - دە، ئەندىككەندەك سورىدى:

— كىمنىڭ شارپىسى بۇ، قىزىم؟

— مېلىكىزاتنىڭ.

— نېمىشقا قايتۇرۇپ كەلدىڭ؟

— قايتۇرۇپ كەلمىدىم، چوڭ يولدىن تېپىۋالدىم.
— مېلىكىزاتنىڭ ئىكەنلىكىنى قانداق بىلدىڭ؟
— مېلىكىزات دادىسىنىڭ ۋېلىسىپىتىغا مېنىپ كېتىۋاتقاندا چۈشۈپ قالدى.

— ئەمىسە، ئۇلار شارپىنىڭ چۈشۈپ قالغانلىقىنى، سېنىڭ تېپىۋالغانلىقىڭنى ئۇقمايدىكەن، شارپىمۇ خېلى ئوبدان ئىكەن، ئانا ئۈچۈن سالسا بولغىدەك، ئاناڭغا بېرىۋەتسەم، — دېدى نۇربىيەنىڭ دادىسى.

— ياق، بەرمەيمەن، بۇ دېگەن مېلىكىزاتنىڭ، — دېدى نۇربىيە دوماسايغان هالدا.

— ئۇ، ئۇقمىغاندىكىن، ئاناڭغا بەرسەڭ بولمامدۇ؟

— مۇئەللىم بىزگە: يىپ — يىگىنە تېپىۋالساڭلار مۇئىگىسىگە تاپشۇرۇپ بېرىڭلار، — دېگەن.

— بۇ دېگەن يىپ — يىگىنە بولمىغاندىكىن، ئاناڭغا بېرىشكە چىدىمىساڭ ئۆزۈڭ سال ئەمسە؟

— ياق، ئەتە مەكتەپكە ئاپىرىپ، شارپىنى مېلىكىزاتقا بېرىمەن!

مۇھەممەت ئىمىن يەتتە ياشلىق قىزدىن سۆيۈنۈپ، باغرىغا مەھكەم باستى ۋە «سىنىقسىدىن ئۆتتۈڭ، قىزىم!» دېگەندەك، پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدى.

× ×

هۇرمەتلىك مۇشتىرى، هاياجان بىلەن قەلەم تەۋرىتىۋاتقان كىشى مەن — مەن مېلىكىزاتنىڭ دادىسى بولسەن. شۇڭا، مەن قىزىمغا ۋاكالىتەن قەلب كۆيۈمىنى ئىزهار قىلىشقا هەقلىمەن:

« مارالبەشى ناھىيە بازار باشلانغۇچ مەكتەپ 1- يىل-لىق سىنىپنىڭ تەربىيىچىسى زەينىگۈل، مېھرىگۈل خانىم، بۇ خېتىم ئارقىلىق سىلەرگە ۋە سىلەر يېتىشتۈرگەن ئاق كۆڭۈل ساۋاقداش نۇربىيەگە چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئېيتىمەن، سوتسىيالىستىك جەمئىيىتىمىز نۇربىيەدەك مېڭىلغان ئاق كۆڭ-ۈل ئەۋلادلارغا مۇھتاج، گەرچە، نۇربىيەنىڭ تېپىۋالغان شارپىنى تاپشۇرۇپ بېرىشى ئادەتتىكى ئىشتەك قىلسىمۇ، ئۇ يەنىلا شەرەپلىك ئىش. ئۇنىڭ پەزىلىتى تېخىمۇ شەرەپلىك ۋە قىممەتلىك. شۇڭا، ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى تۆھپىسى قاتارغا يېزىپ قويۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن، بۇ مېنىڭ ۋە قىزىمىز-نىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئاددىي تەشەككۈرى!»

1987 - يىل، ئۇيابىر، مارالبەشى

ئۇ ئىشنى مانا شۇنداق باشلىدى

— مەيدانىنىڭ يېڭى باشلىقى كەپتۇدەكمىش!

— قانداقراق ئادەمكەن؟

— بۇ يەرگە يېڭىلى كېلىدىغاندىن باشقا قانداق ئادەم كېلەتتى!

— ئالدىراپ بىر نەرسە دېگىلى بولماس؟

— «ۋېلى — ئالدىدا كەپتۇگېلى»، بۇ ئادەم كەلمەستىلا ئاغزىنى ياغلاپ بولغانلارمۇ بارمىش.

— ئانداق بولسا يېڭى كەلگەن مەيدان باشلىقىمۇ خىزمەتنى ئىشلەپ بوپتۇ — دە!

مانا بۇلار — نەسىللىك چارۋا يېتىشتۇرۇش مەيدان باشلىقى كېلىپ بىر دەمدىلا غۇلغۇلا مەزمۇنىغا ئايلىنىپ كەتكەن گەپلەر ئىدى. ئەمما، بۇ مەيدانىنىڭ يېڭىدىن بولغان بۇ باشلىقى توغرىسىدا ھېچكىم توغرا يەكۈن چىقىرىپ بېرەلمەيتتى.

ئۇ، 33 ياشلاردىكى ئىگىز بوي، بۇغداي ئۆڭلۈك ئادەم بولۇپ، دەرۋازا ئالدىدا ماشىنىدىن چۈشكەندە ئالدىغا چىققۇچىلار بىلەن ئادەتتىكىچە سالاملاشتى. لېكىن ئۇ، ئۇلارنىڭ زومۇ — زو خۇشامەت قىلىپ كۈلۈشلىرىگىمۇ، پايپېتەك بولۇپ كۈچۈكلىنىپ كېتىشلىرىگىمۇ ۋە مەنسىتمەسلىك بىلەن قاراشلىرىغىمۇ، شور دەستىدىن قاغجىراپ كەتـ

كەن قورو ئىچىگىمۇ ئۇنچىۋىلا زەك قويۇپ كەتمىدى. سەل قورۇنغان، ياتسىرىغان بولسىمۇ، تەمكىنىنى يوقاتمىدى. ھەر قېتىم مەيدانغا يېڭى باشلىق كەلگەندە، تەكرارلىنىدىغان بۇ ھالەت ئالدىغا چىققۇچىلارغا ئۇنچىۋىلا ئەجەللىنەرلىك ئىش بولۇپ تۇيۇلمىسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى مەيدانىنىڭ يۈ يېڭى باشلىقىنىڭ ئەدىكى مۇقامىنى قانداق توۋلايدىغانلىقىنى ۋە « سەنەم » گە قانداق دەسسەيدىغانلىقىنى بىلىشمەيتتى.

غەلىتە ئادەم

يېڭىدىن كەلگەن مەيدان باشلىقىنىڭ ئىسمى يا قۇپ جۇمە ئىدى. ئۇ، يوپۇرغا ناھىيىلىك سۇپەتلىك چارۋا يېتىشتۇرۇش مەيدانىغا خىزمەتكە كەلگەندىن كېيىن، يۈك ـ تاقلىرىنى بىر ئېغىز ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇۋالدى. ئۇ مەيدانىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىدىن تەپسىلىي خەۋەردار بولمىسىمۇ، لېكىن، مەيدانىنىڭ ھەر يىلى زىيان تارتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ۋە بۇ يەردىكى بىر قىسىم كادىرلار ئىستىلىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى بىلەتتى. گەرچە ئۇ ئاساسىي قاتلام خىزمەتچىسى تەجرىبىسىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ پاسسىپلىقىنى خالىمايدىغان، ھەر قانداق ئىشنى بىجانىدىل ئىشلەيدىغان خۇسۇسىيىتى ئۇنى مەيۇسلۇكتىن غالىب قىلدى. ئۇ بۇنىڭدىن كېيىن بىللە ئىشلەيدىغان خىزمەتداشلىرىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىنى چۈشىنىش ئۈچۈن، ئىشتىن بوشانغاندا، توپلىشىپ قارتا ئوينايدىغان ئىشچىلارنىڭ ئارىسىغا بېرىپ قارتا ئوينىدى، ياكى سوقمىسى ئوينايدىغان ئىشچىلارنىڭ يېنىغا بېرىپ، ياكى چېقىپ يېگەچ ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىنى

كۆزەتتى، گەپ ـ سۆزلىرىگە قۇلاق سالدى ۋە ئۇلارنىڭ كۆز قىسىشىۋېلىپ شەكلى ئۆزگەرگەن قىمار ئويناشقا ئالدىرىغانلىقىنى بىلىۋالدى. ئەمما كۆپ سانلىق كىشىلەر ئۇنداق قىلمىشنى بىر مەيدان باشلىق بولغۇچىغا نىسبەتەن مۇناسىپ كەلمەيدىغان « ئىززەتنى ساقلاش »، « نەزەرى تۆۋەنلىك » دەپ قارىدى. شۇڭلاشقا ئۇ، بىر مەزگىل رەھبىرلىي كادىرلارنىڭ ئاغزىدا « كىم ئۇسسۇلغا سالسا، كەلسە ـ كەلمەس دەسسەيدىغان گول ئادەم » گە ئايلىنىپ قالغان بولسا، ئىشچىلارنىڭ ئاغزىدا « تايىنىلىق » بىر ئادەم بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى تېخى ياقۇپ جۇمەنى « غەلىتە ئادەم ئىكەن » دەيىشتى.

ئۇ زادى قانداق ئادەم؟

ياقۇپ جۇمە تېرىم يېزىسىنىڭ قارا توغراق كەنتىدىن بولۇپ، 1978ـ يىلى ناھىيەدە سەككىزىنچى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ناھىيىلىك تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغانىدى. 1981ـ يىلدىن كېيىن ناھىيىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمىدە ئىشلىدى. 1984ـ يىلى 7ـ ئايدا، بۇ مەيدانلىقنىڭ باشلىقى بولۇپ كەلدى، ئەمما، ئۇنىڭ ھېلىقىدەك قىلمىقلىرى كىشىلەرگە غەلىتە تۇيۇلدى. ئەپسۇسكى، ئۇلار ياقۇپ جۇمەنىڭ نېمە ئويلىرى بارلىقىنى بىلمەيتتى. شۇڭا ئۇلار ياقۇپ جۇمەنى بۇ يەردىكى خىزمەتنىڭ مۇرەككەپ ۋە مۇشكۈل ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ، دەپ قارايتتى. بىر كۈنى ياشانغان بىر ئىشچى ئۇنىڭغا:

— ئۇكام، سىز بۇ مەيدانغا كېلىشتىن بۇرۇن كارنىمىكىزنى بىر ـ ئىككى قېتىم ياغلىۋېتىپ كەلگەنمۇ ـ قانداق؟ ـ

دېدى. ياقۇپ جۇمە بۇ ئادەمنىڭ مەنىلىك گېپىنىڭ ئاساسسىز ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى ـ دە:

ـ قانداق دەيسىز؟ ـ دەپ سورىدى.

ـ كېلىپلا نەپسانىيەتچى، پارىخور ئادەملەر بىلەن جېرلىشىپ كەتتىڭىزغۇ؟!

ـ ئۇنداق ئەمەستۇ؟ـ دەپ ياندۇرۇپ سورىدى ياقۇپ جۇمە گەپ تەشمەكچى بولۇپ.

ـ بىزنى بىلمەيدۇ، دەمسىز؟! مەن راست گەپ قىلىۋاتىمەن، ھېچكىمدىن قورقمايمەن، ئىلگىرى بۇ مەيدانغا باشلىق بولغانلارمۇ ئايرىم ساندىكى يامان ئادەملەر بىلەن ئاپاق ـ چاپاق بولۇپ كەتكەچكە، كېيىن ئۇلار ئىشچىلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى بۇلاپ ـ تالاپ يەپ كەتسە گەپ قىلالمىغان. راستىنى ئېيتقاندا، بۇ يەرگە خىزمەتكە كەلگەن باشلىقلار كېلەر چېغىدا كونا چاپان كېيىپ كەلسە، يۆتكىلىپ كېتىدىغان ۋاقتىتا، سارجا رەختتىن كېيىم كېيىپ، قاقتى ـ سوقتى قىلغان نەرسە ـ كېرەكلىرىنى توشۇشقا ماشىنا چىقمىتۇرالمايكېتىدۇ... سىزنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى چۈشەنگىلى بولمايدىكەن، ئۇكام.

ـ ئاكا، ـ دېدى ياقۇپ جۇمە ئۇنىڭ گېپىنى سەۋرىچانلىق بىلەن ئاڭلىغاندىن كېيىن سەمىمىي ھالدا، ـ مېنىڭ بۇزۇپ ـ چېچىپ يەپ كېتىشىمدىن ئەنسىرىمەك. مەن ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمەن، چۈنكى مېنىڭ ۋىجدانىم باشقىلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى يەۋېلىشىمغا يول قويمايدۇ، مەن كىشىلەرگە ئارىلاشمىسام، ئۇلارنى چۈشەنمىسەم، نەپسانىيەتچىلەرنى قانداق تۇزەيمەن، مەيدانىمىڭ خىزمىتىنى قانداق ئىلگىرى سۈرىمەن؟!

— بۇ يەرگە باشلىق بولۇپ كەلگەنلەرنىڭ قايسى بىرسى مۇشۇنداق دېمىگەن؟ سىزنىمۇ كۆرۈپ باقمىزتېخى!

ياقۇپ جۇمە ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئېغىر ئالمىدى، لېكىن قاتتىق تەسىرلىنىپ ئۆزىنى توتۇۋالالماي قالدى. گەرچە ئۇ خىزمەتكە رەسمىي قول تىقماي يۈرگەنىدەك كۆرۈنسىمۇ، مەيدانىنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىدىن تەپسىلىي خەۋەردار بولۇش ئۈچۈن، باشقىلارنىڭ پىكىر — تەلەپلىرىنى زېرىكمەي ئاڭلاپ ئەھۋال ئىگىلىدى، لېكىن ئىپادە بىلدۈرمىدى. بىر كۈنى ئۇ ئۆزىگە ئەڭ يېقىنچاق بولۇپ كەتكەن مەيدان پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ بىر ئەزاسىدىن ياچېيكىدا قانچە ئەزا، مەيداندا قانچە پارتىيە ئەزاسى بارلىقىنى سورىۋېدى، دۇدۇقلاپ جاۋاب بېرەلمىدى. ياقۇپجۇمە ئۇنىڭدىن قاتتىق ئەپسۇسلاندى...

بۇقانداق مەيدان ئىدى؟

بۇ مەيداندا يەتتە ئەترەت، 441 نوپۇس، 87 ئائىلە، 156 ئەمگەككۈچى، 2123 مو تېرىلغۇ يەر، 2064 تۇياقچوكىكىچىك چارۋا — مال بولۇپ، مەيدان قۇرۇلغان 22 يىلدىن بۇيان، ئون نەچچە قېتىم مەيدان باشلىقى ئالماشقانىدى. ئۇلارنىڭ كۆپلىرى مەيدانىنىڭ ھەر يىلىزىيان تارتىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئۆزگەرتىشكە تىرىشقان بولسىمۇ، بۇ يەردىكى ئايرىم ساندىكى كىشىلەرنىڭ ئوخشىمىغان قايمۇقتۇرۇشى ۋە كاشىلا بولۇشىغا ئۇچرىغاچقا، ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەي كېتىشكەنىدى. مەيدان ئىشچىلىرى يىلنەنھەلىقىدەك رەھبىرلىي كادىرلار ئوتتۇرىسىدىكى پەرقمۇ چوڭ ئىدى: ئۆچ ئېلىش، قورقۇتۇش، بۇيرۇقۇزالىق، نەپسانە

يەتچىلىك قىلىش، ئۆز يېقىنلىرىغا كەڭ قورساق بولۇش، ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىدە مەشمەت قىلىش قاتارلىقلار ھېلىقىدەك كادىرلارنىڭ جەمئىيەتكە سېڭىپ كەتكەن ئىللەت بولغاچقا، ئىشچىلارنىڭ نارازىلىقى كۆپ ئىدى. شۇڭا ئىشچىلار ھېلىقىدەك رەھبىرىي كادىرلارنىڭ «كۆڭلى يېقىنلىرى» دەپ قارىغان كىشىلەر بىرەر ئىشقا دۇچ كەلسە « پالانى ئاكاڭ، پوكۇنى داداڭ بار، قورقما » دەيدىغان بولۇۋالغانىدى. ياقۇپ جۇمە مۇنداق مۇرەككەپ ئىجتىمائىي زىددىيەتنى چۈشەندى. شۇڭا ئۇ، سەزگۈرلۈك بىلەن ئالدىن ئۆزى چۈشىنىش، مەسىلىگە ئاددىي كۆزبىلەن قارىماسلىق، ئىنچىكە تەھلىل يۈرگۈزۈش، ئالدىراپ ھۆكۈم چىقارماسلىق ئۈسۈلىنى قوللىنىشنى خىزمەتتە ئۇنۇم ھاسىل قىلىشنىڭ ئاچقۇچى، دەپ قارىدى ۋە بەش ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىنچىكە كۆزىتىش، جاپالىق ئەقلىي ئەمگەك قىلىش بىلەن ئۆتكۈزۈۋەتتى.

تىزگىن تارتىلغاندا

1985 ـ يىلى ياز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ياقۇپ جۇمە خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن ناھىيىگە بېرىپ، ناھىيىلىك مالىيە ئىدارىسىنىڭ بىر نەپەر مەسئۇلى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇ، سۆز ئارىلىقىدا ياقۇپ جۇمەدىن:

ـ ئاڭلىسام، مەيدان نامىغا دەرۋازا، چىراغ ياققىلى ماتۇر ئاپىسىز، راستمۇ؟ـ دەپ سوراپ قالدى.

ـ راست، ـ دېدى ياقۇپ جۇمە كەسكىن قىلىپ ۋەھەيران بولدى، ـ قانداق دەيسىز؟

ـ ئۆزەمچە سوردىم.

— ئۆزى ئىشلەتكەنلىكى ئالدى، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلاپ قالغان ئوخشىمامسىز؟ — دېدى ياقۇپ جۇمە ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشىنىپ.

— ئۇنىڭدىن باشقا يەنە سىزنى مەيدانغا بارغاندىن كېيىن، ئالتە قوينى يەپ بولدى، دېگەن گەپلەرمۇ بارغۇ؟

— راستلىقىغا ئىشەنگەن بولسىڭىز تەكشۈرۈڭ، ھەقىقەت ئايدىڭلاشتۇرۇلسۇن! — دېدى ياقۇپ جۇمە يۇرەكلىك ھالدا.

— بۇ مېنىڭ سىزنى مۇشۇ ئىشلارنى قىلدىڭ، دەپ ئىشەنگەنلىكىمدىن ئەمەس، بۇنداق ئىشلارنى قىلمايدىغانلىقىڭىزغا ئىشەنگەنلىكىمدىن مۇشۇنداق دەۋاتىمەن.

ياقۇپ جۇمە 1985- يىلى 1- ئايدا خىزمەتكە رەسمىي قول تىققانىدى. ئۇ، ئالدى بىلەن خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى مەيدان بويىچە ئۆزگەرتىشكە قارىتىلدى. ئۇ، ئۆزىگە پىكرى چىققان ئىشچىلار، كادىرلارنىڭ ئۆيلىرىگە كۆپ قېتىم كىرىپ، خىزمەتنى قانداق ئىشلەش توغرىسىدا ئويلىغانلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ مەسلىھەتلەشتى. بىر قىسىم كىشىلەر ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى ياقتۇرمىدى ۋە «قورقۇنچاق»، «نان كۆچۈكى» دەپ مازاق قىلدى. ياقۇپ جۇمە مەيدان پارتىيە ياچېيكىسىدىكى يولداشلار ئارىسىدا سىياسىي — ئىدىيىۋى خىزمەتنى كۈچەيتىش بىلەن بىللە ئىتتىپاقسىزلىق، ئارقىدىن گەپ تارقىتىدىغان قىلمىقلارنى دادىل تەنقىد قىلدى. پارتىيە ئەزالىرى رىئايە قىلمىشقا تېگىشلىك سەككىز ھاددىلىق بەلگىلىمىنى ئەمەلىيلەشتۈردى. ئون بەش كۈندە بىر قېتىم پارتىيە ياچېيكا ئەزالىرى تۇرمۇشى ئۆتكۈزۈش، ئايدا بىر قېتىم پارتىيە ئەزا-

لىرى يەنمنى ۋە پارتىيە تۈرمۇشى دەرس يەنمنى ئېچىشنى ئۆكسىتىپ قويمىدى. پارتىيە ئەزالىرى يەنمنىدا ئۆز - ئۆز - زىنى تەنقىد قىلىپ تۈزىتىش ۋە تۈزەتكەنىنى ئەملىي ھەر - يكىتىدە كۆرسىتىشنى ئىشقا ئاشۇردى؛ پۈتۈن خىزمەتكە بىر ئادەم يېتەكچىلىك قىلىش، يەنمنىدا بىر ئادەم سۆز - لەش، پىلانىنى بىرلا ئادەم ئەملىيلەشتۈرۈشنى ئەملدىن قالدۇرۇپ، كۆپچىلىك ئەركىن سۆزلەش، كۆپچىلىكنىك ئە - قىل - پاراسىتىگە تايىنىشنى ئاساسىي ئورۇنغا قويىدى. شۇ - نىك بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئۇ، ھەرساھە كىشىلەردىن تەر - كىب تاپقان مەمۇرىي ئىشلارغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپ - پىسى قۇرۇپ، ئىشچىلار، كادىرلارنىك تەلەپ - پىكىرلىرى - نى ئاڭلاش، تەنقىدنى قوبۇل قىلىش، ياخشى ئىشلارنى قوللاش، ناچار ئىللەتلەرنى توسۇش، تۈزىتىش خىزمىتىنى چىنك تۈتۇپ ئىشلىدى. ياقۇپ جۇمە ئىش ئورۇنلاشتۇرغانـ دا كوللېكتىپ مۇزاكىرە قىلىشنى ئىشقا ئاشۇردى. مۇزاكى - رە جەريانىدىمۇ پرىنسىپتا چىنك تۇرۇپ، توغرا پىكىرلەر - نى قوللىدى، خاتا پىكىرلەرنى رەت قىلدى. بىر قېتىم قانداق قىلغاندا مەيدانىنىك زىيان تارتىش ھالىتىنى پاي - دا ئېلىشقا ئۇزگەرتەلەيمىز، دېگەن مەسىلە مۇزاكىرە قى - لىندى. ياچېيكا ئەزالىرى بىردەك: يەتتە مو يەرنىك بىر يىللىقىنى يەر تېرىيدىغان ئىشچىلارغا 300 يۈەندىن نەق - پۇلغا كۆتۈرە بېرىشنى تەلەپ قىلدى. لېكىن ياقۇپ جۇمە ئەملىيەتنى چىقىش قىلىپ، ئىشچىلارنىك ھۆددىگە ئالـ غان يەردىن يىل بويى ئىشلىسىمۇ، 300 يۈەنگە چۈشلۈق ئىقتىسادىي قىممەت يارىتالمايدىغانلىقىنى، شۇڭا ئۇلار - نىك دېگىنىدەك قىلغاندا، ئىشچىلارنىك بۇ مەيداندىن

تېز يېتىپ كېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ، بۇلارنىڭ پىكرىنىچە قىلدى.

ئىنتىزامنىڭ چىڭلىقى، تىزگىنلىنىڭ بارغانسېرى مەھكەم تارتىلىشى ئايرىم كادىرلارنى تەمتىرىتىپ قويدى. شۇڭا ئۇنداقلار يا قۇيۇق جۈمەنىڭ ئاغزىنى ۋاقتىدا تۇۋاقلاپ قويۇش لازىملىقىنى ئويلاپ، ھەر خىل بەتنامىلارنى چاپلاپ، پىتنە - پاساتلارنى تارقىتىپ، يۇقىرىغا ئەرز - شىكايەت قىلىپ، كىشىلەرنىڭ يا قۇيۇق جۈمەگە بولغان قارشىلىقىنى كۈچەيتمەكچى، يا قۇيۇق جۈمەنىڭ بېلىنى سۇندۇرماقچى بولىدى. لېكىن، كۈن نۇرىنى ئېتەك بىلەن يا پېقىلى بولمايتتى.

خۇشامەت ئالدىدىكى پەزىلەت

پاكلىق — كىشىنى ھەر قاچان ناپاكلىقتىن ساقلايدۇ. ئەمما، ناپاك ئادەملەر پاك ئادەملەرنى ئالداپ، ئۆزىگە ئوخشاش قىلىش ئارقىلىق شېرىن ئارزۇلىرىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ. يا قۇيۇق جۈمە مۇنداق قىلىشنى شەرمەندىلىك دەپ قارىغاچقا، مال - مۈلۈك ئالدىدىمۇ كۆزى قىزارماي، توغرا تۇرۇپ، باشقىلارنىڭ خۇشامەتلىرىگە رەددىيە بېرىش بىلەن بىللە، مەيدانىنىڭ بىر تال چوكىسىنمۇ پۇلسىز ئالمىدى. 1985- يىلى 9- ئايدا، ئۇ بىر ئوغلىنىڭ خەتنە تويىنى قىلدى. بۇ چاغدا مەيدانىدىكى بىر قانچە كىشى ئۇنىڭ ئۆيىگە بىر قوي ئېلىپ باردى. يا قۇيۇق جۈمە قويىنى قايتۇرۇۋەتتى ۋە ياچىيكا يىغىنىدا ئۆزىنى تەنقىد قىلدى:

— مەيداندىكى باشقا يولداشلار ئوغلىنىڭ خەتنە تويىنى ئۆتكۈزسە، قوي ئېلىپ بارمايسىلەرۇ، نېمىشقا

مېنىڭ ئۆيۈمگە قوي ئېلىپ بارىسىلەر؟ بۇ قوينى ماڭا سې-
ئىدۇ، دەپ ئويلامسىلەر؟- دېدى.

1985 - يىلى 10 - ئاينىڭ 27 - كۈنى ئاخشىمى يا-
قۇپ جۈمەنىڭ يانتەقىنىڭ ئىشىكىنى بىرسى چەكتى ۋە يا-
تاقما كىردى، ھېلىقى كىشى مەيدانىنىڭ ساتماقچى بولغان
تراكتۇر كوزۇپىنى ئالماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، كوزۇپىنى
ئەرزان باھادا ئېلىشنى مەسلەت قىلىپ، ئېلىپ كىرگەن
200 يۈەن نەقپۇلنى يا قۇپ جۈمەگە تەڭلىدى. ھېلىقى كىشى
مەيداندىكى ئابرويلۇق ئادەم بولغاچقا، يا قۇپ جۈمە پۇل-
نى ئېلىپ قالدى. ساتىدىغان كوزۇپىنىڭ تەننەرقى مۇ-
قىملاشقاندىن كېيىن، يا قۇپ جۈمە ئۇنىڭدىن 1000 يۈەن
پۇل ئېلىپ، ھېلىقى 200 يۈەننى قوشۇپ كوزۇپىنى سېتىپ
بەردى. ھېلىقى كىشى بۇ ئىشتىن قاتتىق خىجىل بولدى ۋە
ئاشكارا تەنقىدلىشىدىن ئەنسىرەپ روھى چۈشۈپ كەتتى.
لېكىن، يا قۇپ جۈمە بۇ ئىشنى ھېچكىمگە دېمەي ئۇنى چوڭ
قۇر تەسەللىدۈردى.

يەنە بىر قېتىم بىر ئىشچى ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا كى-
رىپ، ئۆزىنىڭ مەيدانىنىڭ 50 تۇياق قوينى نېسى سېتى-
ۋېلىپ، قاسساپلىق قىلغانلىقىنى، مەيداندىن 500 يۈەن قەرزى
قالغانلىقىنى دېگەندىن كېيىن:

— بۇ پۇلغا بىر كالا ئېلىپبەرسەم قانداق؟ - دېدى.

— كىمگە؟ - دەپ سورىدى يا قۇپ جۈمە.

— كالىنى سىزگە ئېلىپبېرىپ، ئۆزەم بېقىپ بەرسەم،
دەپ ئويلىغان، - دېدى ھېلىقى ئىشچى پەس ئاۋازدا.

— كوللېكتىپنىڭ پۇلىنى مەندەك بىرشەخس ئىگىلىۋا لسام
توغرا بولارمۇ؟ - دېدى يا قۇپ جۈمە ئۇنىڭ نەپ ئېلىش،

خوشامەت قىلىش غەرىزىنى بىلىپ.

1985 ـ يىلى مەيدانىنىڭ مەكتەپ قۇرۇلۇشىنى كۆتۈرە ئالغۇچىلار ياقۇپ جۇمەگە بىر بولاق پۇلنى تەڭلىگەندىمۇ:

ـ مۇشۇنداق قىلىدىغان بولساڭلار، سىلەرگە بەرگەن قۇرۇلۇشنى تارتىۋالىمەن، ـ دەپ دەل ۋاقتىدا تەنقىد قىلدى. ياقۇپ جۇمە ئۇنىڭدىن باشقا بىر نەچچە قېتىملىق پارىنى رەت قىلدى، ئاددىيسى باشقىلار ئۇنىڭغا خوشامەت قىلىپ، ئاشخانىلارغا تەكلىپ قىلغانىدىمۇ كىرمىدى، بۇ مەيداندا ئوتۇن كۆپ بولغاچقا، پۇلغا ئوتۇن ئالىدىغان ئىش يوق ئىدى. لېكىن، ئۇ، ئوتۇنىنىمۇ، چەللە ـ باراڭ قىلغىلى چاتىغان تېرەك شېخى لازىم بولغانىدىمۇ نەقپۇلغا سېتىۋالدى.

* * *

ياقۇپ جۇمە كەمتەر بولۇپ، ياخشى ئىستىلنى باشلامچىلىق بىلەن جارى قىلدۇردى: 1985 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى يېزا ئىگىلىك 3 ـ دېۋىزىيە 42 ـ تۈەن ـ مەيدانىنىڭ بىر ئاپتوموبىلى مۇز ئاستىغا چۈشۈپ كەتكەندە، ياقۇپ جۇمە ئون نەچچە ئادەمنى باشلاپ بېرىپ مۇزلۇق سۇغا ئۆزى باش بولۇپ سەكرەپ چۈشۈپ، مۇزلارنى چوقۇپ، لاي ـ لاتقىلارنى چىقىرىپ تاشلاپ، 2 ـ 3 سائەت مۇزلۇق سۇدا تۇرۇپ ئىشلەپ، ئاپتوموبىلنى چىقىرىشىپ بەردى. ئاتلىسىدە قېيىنچىلىقى بار ئىشچىلارغا 200 يۈەن دىن كۆپرەك نەقپۇل ياردەم قىلدى. مەيدان بويىچە ئەمگەك ئۈيۈشتۇرۇلغاندا، ئىشچىلار بىلەن ئوخشاش ئەمگەك قىلدى. ئاجىزلارغا يار ـ يۆلەك بولدى. ھاراق ئىچىپ جەدەل تېرىيدىغان، قىمار ئوينايدىغان كىشىلەرنى يىغىپ تەربىيىلەپ، ئۆزگەرتىپ، جەمئىيەت كەيپىياتىنى ياخشىلىدى.

ئوقۇتقۇچىلىق تەجرىبىلىرىگە ئاساسەن مەكتەپلەرنىڭ شائىرلىقىنى، داۋام، بىلىم نەتىجىسىنى يۇقىرى كۆتەردى.

ئالقىش

1985 - يىلى 12 - ئاينىڭ 5 - كۈنى مەيدان مەركىزى يىللىق خىزمەت خۇلاسىسىغا كەلگەن ئادەملەر بىلەن تولغانىدى. يىغىندا مەيدانىمىزنىڭ بىر يىللىق خىزمەت ئەھۋالى تۆۋەندىكىدەك يەكۈنلەندى: يىللاردىن بۇيان بۇ مەيدانىدا دېھقانچىلىقتىن مول ھوسۇل ئېلىنغان بولسىمۇ، چارۋىچىلىقتىن زىيان كۆرۈلگەچكە، دېھقانچىلىقنىڭ پايدىسىنى يەپ كەتكەن، يا قۇپ جۇمە بۇنى ئۆزگەرتىشنىڭ يوللىرىنى كۆپ تەرەپلىمە ئويلانغان، بولۇپمۇ ئۇ، چارۋىچىلارنىڭ يىل بويى جاپالىق ئىشلىسىمۇ، يىل ئاخىرىدا زىيان تارتىپ لۇنى چىشلەپ قالىدىغانلىقىنى نەزەرگە ئېلىپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلىرىدىكى بىر قىسىم ناموۋاپىق قائىدە - تۈزۈملەرنى ئۆزگەرتكەن. ئۇ، ئىشچىلارنىڭ تەلەپ - پىكىرلىرىنى چوڭقۇر تەھلىل قىلغان ۋەكىرىم-چىقمىنى ھېسابلاپ كۆرگەندىن كېيىن، يەر تېرىيدىغان ئىشچىلارنىڭ يىللىق تاپشۇرىدىغان كۆتۈرە توختىمىدىكى پۇلدىن 40 پۇەن ئازايتقان. ئۇغۇت، يۇڭ - تېۋىتتىن چارۋامال باقىقۇچى ئىشچىلارنىڭ ئۆزلىرى پايدىلىنىشنى كاپالەتلەندۈرگەن. 100 قويدىن 45 قوزا ئېلىش توختىمىنى 42 گە چۈشۈرگەن، مەيدان بويىچە ئۇچ قېتىم ئىشچىلار يىغىنى ئېچىپ، تەشۋىقى - تەربىيە ئېلىپ بارغان ۋە رىغبەتلەندۈرۈشنى كۈچەيتىپ، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قىزغىنلىقىنى ئاشۇرغان. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، چارۋا - مالىلارنى

تاۋارلاشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىپ، چارۋىچىلىقتا زىيان تارتىش ھالىتىگە خاتىمە بەرگەن. 73 تۈياق قوينى بور-داپ سېتىپ 7300 يۈەن كىرىم قىلغان. ئىككى تراكتورنىڭ باشقۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، ئىش ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈپ، 7000 يۈەندىن كۆپرەك پايدا كەلتۈرگەن. شۇنداق قىلىپ، بۇ مەيدان يىللاردىن بۇيان تارتىپ كېلىۋاتقان زىيانىنىڭ ئورنىنى تولدۇرغاندىن باشقا، يەنە 10 مىڭ يۈەن ساپ پايدا ئالغان. بۇلارغا قايىل بولغان يېغىن ئەھلى ياقۇپ جۈمەگە ئىختىيارسىز ھالدا ئالقىش ياڭراتتى.

* * *

1986 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى مەن ياقۇپجۈمەنى ئىككىنچى قېتىم زىيارەت قىلىپ بارغاندا ئىشچىلار ماڭا: «بۇ ئادەمنى ئالتۇن دەپ تەرىپلىسەكمۇ ئازلىق قىلىدۇ» دەپ ماختاشتى. ياقۇپ جۈمە ھەقىقەتەنمۇ بۇ مەيدانىنىڭ قالاق قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش يولىدا كۆپ كۈچ چىقىرىپ، كۆپ ئىزدىنىپتۇ. يېقىنىدا ئۇ، مەيداندىكى 10 مىڭ يۈەنلىك ئىقتىسادىي مەسىلىنى پاش قىلىپ بىر قىسمىنى تۆلەتكۈزۈپتۇ.

ياقۇپ جۈمە سۆھبىتىمىزنىڭ ئاخىرىدا ماڭا مۇنداق دېدى:

ــ ئىلگىرى مەن بۇ يەردە بىر قانچە يىل تۇرۇپ قالىدىغان بولسام، چېچىمغا ئاق كىرىپ كېتىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ ئەنسىرىگەنتىم، لېكىن ھازىر ئۈنىڭ ئەكسىچە ئاممىنىڭ قوللىدى، ئەھۋال ياخشىلاندى؛ چارۋىلاردىن تۆل ئېلىش نىسبىتى 95 پىرسەنتتىن ئاشتى، زىرائەتلەرمۇ ئوخشىدى. بۇ يىل ئاخىرىدا يەنە 25 مىڭ يۈەن پايدا ئېلىش مۆلچەرىمىز بار... بىراق، بۇ تېخى ئىشنىڭ باشلىنىشى

شى... ئىمكان بار بىز يەنە ئىشچىلارنىڭ سىلىقىنى ئازايتىمىز، شۇڭا ھازىر ئىلگىرى كۆچۈپ كەتكەن 12 ئائىلىلىك ئىشچى مەيدانغا قايتىپ كېلىشىنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ.

ياقۇپ جۇمەنىڭ جاپالىق ئەمگەك نەتىجىسى يالغۇز مەيداندىلا ئىلغا ئىلىنىپ قالماستىن، داڭقى يىراق - يېقىنغا كېتىپتۇ؛ 1985 - يىلى 12 - ئايدا قەشقەر ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمە چارۋىچىلىق باشقارمىسى بۇ مەيداننى زىيانىنى پايدىغا ئايلاندۇرغان مەيدان، دەپ تەقدىرلەپتۇ. ناھىيىمۇ بۇ مەيدانغا كارخانىنى تەرتىپكە سېلىشتا «لايىقەتلىك كارخانا» دەپ گۇۋاھنامە بېرىپتۇ ۋە 120 يۈەن نەقپۇل بىلەن مۇكاپاتلاپتۇ. ياقۇپ جۇمەمۇ ئۇدا تۆت يىل ھۇنەۋۋەر كومپارتىيە ئەزاسى بولۇپ باھالىنىپتۇ.

1986 - يىل ماي، يوپۇرغا - قەشقەر

پەرىشتىلەر سۇنغان قول

قۇش ئۆز ئەركىدىن ۋاز كېچىپ، ئالتۇن قەپەزگە كىرىشنى راۋا كۆرمىگىنىدەك، كىشىلەرمۇ تۆرۈلۈش بىلەنلا ئۆز-رىنى غەمسىز ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ھايا تلىق يولىدا تىركىشىدۇ. ئەمما، رىئاللىق، تەقدىر بەزىدە شۇنچىلىك رەھىمسىزكى، ئارزۇ-ئۇمىد، غايە دېگەنلەرگە ببقىنمايدۇ. ئۇ گاھىدا كىشىلەرنى تېلىمقىپ كۈلدۈرسە، گاھىدا ئۆپكىدەپ يىغلىتىدۇ. گاھىدا ئەتىۋارلىسا، گاھىدا ئازاب يېغىدا قورۇيدۇ. ئادەملەر تۇرمۇشىنىڭ ئەنە شۇنداق رەھىمسىز كۈلپەتلىرى ئالدىدا ئۆز-ىدىسىز لەۋلەمەي ياشىسىلا، ھايا تلىق قۇچاق ئاچىدۇ ...

رىئاللىققا ئايلانغان قاباھەتلىك چۈش

تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە ئورۇنلاشقان، 28 ياشلارنىڭ قارىسىنى ئالغان خېيىرگۈل تۇر 1989-يىلى 8-ئاينىڭ 28-كۈنى تۇن يېرىمدا ئېچىنىشلىق ئىڭ-راپ ئۇيقۇدىن ئويغاندى. ئۇنىڭ يۈرەكنى ئېز-رىتىدىغان ئايالچىلىق نالىسىدىن تاشقارقى ئۆيدە ياتقان 70 ياشلاردىكى كېسەلچان دادا مەڭدەپ كۆزىنى ئاچتى-دە، دەرمانسىزلانغان قوللىرىدا كارىۋاتنى تىرەجەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، خېيىرگۈلنىڭ ياستۇقى يېنىدا جىن چىراغ يانداۋ-دى. چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈلگەن خېيىرگۈلنىڭ رەڭگى

بوردەك ئاقىرىپ، كۆز قارىچۇقى تارتىلىپ، نەپسى جىد-دىلەشكەنىدى. دادا ئۇنىڭ چىكە، قول بېغىشلىرىنى ئۇزاق-قىچە ئۇۋلاپ هوشىغا كەلتۈردى. خېيىرىگۈل هېلىلا كۆرگەن قاباھەتلىك بىر چۈشىنى ئېسىگە ئېلىپ، ئورنىدىن تۇرماقچى بولدى-يۇ، پۈت-قولىنىڭ ئۇيۇشۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، چۈشىنىڭ كۆزىنى يۇمۇپ ئاچقىچە، رېئال ئەمەلگە ئايلانغانلىقىدىن هەيران بولدى. ئاتا-بالا تاڭ ئاتقىچە كىرپىك قاقمىدى. ئەتىسى سەھەردە خېيىرىگۈل تۇر هارۇغا ئولتۇرۇپ، خىزمەت ئورنى — مارالبېشى ناهىيە ئانار كۆل يېزا ئاچال باشلانغۇچ مەكتىپىگە بېرىپ، رەھبەرلىكىنى خەۋەرلەندۈرۈپ، ئائىلىسىگە قايتتى ...

خۇراپاتلىقنىڭ پاجىئەسى

تۇراخۇن ئاكا قىزى خېيىرىگۈلنىڭ كۆز يېشى قىلىپ يېلىنىشلىرىگە پىسەنت قىلماي، ئۆيگە موللا تەكلىپ قىلىپ كۆپ قېتىم «سۇپ» لىتىپ قولىدىن نەچچە يۈز يۇەننى چىقىرىۋەتتى. دەرۋەقە خېيىرىگۈلنىڭ دەسلەپ تېلىپ، كېيىن قاتتىق ئاغرىپ ئارام بەرمەيدىغان پۈت-قولىنىڭ ئېھتىياجى كۈندىن-كۈنگە سۈسلاشماقتا ئىدى. دادا «ئايەتنىڭ كارامىتى» دىن قەۋەتلا خۇشاللاندى. خېيىرىگۈلمۇ ئاغرىق ئازابىدىن قۇتۇلۇۋاتقانلىقىغا قانائەت هاسىل قىلدى. ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتتى. خېيىرىگۈلنىڭ كېسەل يېڭى باشلانغان مەزگىلدىكى تولۇق سېزىمىغا ئېگە پۈت-قولى بارا-بارا بوشىشىپ، سېزىمچانلىقى يوقىلىشقا باشلدى. ئۇ شۇ چاغدىلا ئەجەل قوشى نىمجان تېنىنى قەستلەپ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى هېس قىلىشقا باشلىدى. قوشنىلار، خىزمەت-

داشلىرى ئۇنى يوقلاپ كېلىپ، ئۇنىڭ زەپىرەڭدەك سۇلغۇن چىرايىنى كۆرۈپ، دوختۇرخانىغا يۆتكەش تەكلىپىنى بېرىپ قايتىشتى. دېمىسىمۇ ئۇ، زەئىپلىشىپ، قۇرۇق مۇرىدىغا ئوخشاپ قالغانىدى.

شىپالىق قوللار

خېيرىگۈلنىڭ قاخشال دەرەختەك گۈشسىز ئۇستىخىنى 42 كۈندىن كېيىن دوختۇرخانىغا يۆتكەلدى. دوختۇرلار ئۇنى تەكشۈرۈپ، ساقايمايدىغانلىقىنى جەزىم قىلىشالمىدى. چۈنكى دوختۇرغا كۆرۈنۈش ۋاقتى تولىمۇ كېچىككەنىدى. كېچىكمەيلا ئانا مېھرىدىن مەھرۇم بولغان خېيرىگۈل بالىنىستقا ئېلىنغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ چەت يۈرتتىكى ئىككى ئاچىسى خېيرىگۈلنىڭ كېسىلىدىن خەۋەر ئېلىشقا قادىر بولالمىدى. قىزنىڭ كۈندىلىك تامىقىنى بازاردىن سېتىۋېلىپ يەتكۈزۈپ بېرىشنىڭ ئارانلا ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان بۇ ئايدىن ئاغرىنىشقا تېخىمۇ بولمايتتى. خېيرىگۈل تەرەتكە چىقىش، ئۇياق-بۇياقتا ئۆرۈلۈشتە قىينىلىپ، جاراھەتلىك قەلبىگە غېرىبلىق، ئاجىزلىقنىڭ ئەلىمى نەشتەردەك سانجىلدى. «ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك» دېگەندەك، كېسەلگە قويۇلغان دىئاگنوز «ئولتۇرغۇچى نېرۋىلارنىڭ ھەرىكەتتىن توختىشى» بولۇپ ئېنىقلاندى. يۇ خىل كېسەلنىڭ گەرچە بۇدوختۇرخانىدا ساقايغانلىقى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىش بولسىمۇ، دوختۇرلار مۇشۇيەرنىڭ ئۆزىدە ئامال قىلىپ كۆرۈشنى كېڭەشىپ بېكىتتى. ئەمىلا بولمىسۇن ھايات قىلىق شەپسىنىڭ يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىغا خېيرىگۈلنىڭ چېھرىدە ئۇمىدۋارلىق نۇرى ئەكس ئەتتى.

كىشىلىك تۇرمۇش مۇناسىۋىتىدە ئادەمنىڭ شەخسىيەتى ۋە خاراكتېرىگە بېرىپ تاقىلىدىغان پەزىلەت دېگەن بۇ نەرسىنىڭ بولۇش - بولماسلىقى تولىمۇ مۇھىم. شۇنىڭغا مۇناسىپ هالدا تەقدىر بىلەن رېئاللىق قوشۇلۇپ، تالاي ئامراق قېرىنداش، دوست - بۇرادەرلەرنى رەقىبلەركە، تالاي يات ئادەملەرنى يېقىن ئادەملەركە ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ.

1986 - يىلى قەشقەر تىببىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، مالراللىشى ناھىيىلىك خەلق دوختۇرخانىسىغا خىزمەتكە تەقسىم قىلىنغان كومىسوموۇل، 23 ياشلىق سېسترا گۈلزار خېرىنگۈلنىڭ قارىغۇچىسى يوقلۇقىدىن خەۋەرتېپىپ، هەر كۈنى ئەتىگەن، كەچتە ئۆز ئۆيىدىن غىزا ئەپكېلىپ ئوزۇقلاندۇرىدى، پۈت - قوللىرىنى تۈتتى، هەر كۈنى ئىسسىق سۇ بىلەن يۇدى، هەرىكەتلەندۈردى، هاجەتخانىغا يۆدۈپ ئەپچىقتى ياكى تەرىتىنى تۆكتى، يوتقان - كۆرپىلىرىنى تۈزەشتۈردى، هەپتىدە بىر قېتىم كىيىم - كېچەكلىرىنى يۇيۇپ ئالماشتۇردى، چېچىنى تاراپ قويدى، 50 يۇەنگە بىر قۇر كىيىم تىكتۈرۈپ كىيگۈزۈپ قويدى، خىراجىتىگە يەنە 35 يۇەن پۇل بەردى. گۈلزارنىڭ يېرىم يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت داۋامىدا ئاملاشتۇرغان بۇ پەزىلىتىدىن تەسىرلەنگەن ئاتىكەم ئەمەت 15 يۇەن پۇل، رىسالەت 17 يۇەنلىك يېمەكلىك يارىدەم قىلدى. بىمارلارغا يېتەرلىك دورا-ئوكۇلدىن باشقا يەنە ياخشى گەپ، سىلىق مۇئامىلە، ساداقەت، ۋاپادارلىق، ئىنسانپەرۋەرلىك مۇھەببىتىمۇ كېرەك، مانا مۇشۇلارنى گۈلزارنىڭ ئىنسانىي بۇرچى سۈپىتىدە ئۆزىدە يېتىلدۈرگەنلىكى بىلەن، مۇشەققەتلىك كۈتۈش، داۋالاش بەدىلىگە، دۇنيادىكى شادلىقتىن مەھرۇم بولۇپ، هايات ئىتىن ئۈمىد ئۈزگەن بۇ نىمجان

تەن قۇتقۇزۇلدى. خېيىرىگۈل بالىنىستقا كىرىپ ئىككى ئايغا يېقىن ۋاقىتتا ھەرىكەتتىن قالغان پۇت ـ قولىدا سېزىم پەيدا بولۇشقا باشلىدى. دوختۇر ئاتىكەم، رىسالەت، سېمىرا گۈلزار ئالەمچە خۇشاللاندى. ئۇلار خېيىرىگۈلنى نۆۋەتلىشىپ ھاپاشلاپ سىرتقا ئېچىپ، دەسسەش، ھېكمىشنى مەشىق قىلدۇردى. ئۇ بالىنىستقا كىرىپ يېرىم يىلدا ئەرسەكىرە كىلەرنى قولىدا بىمالال تۇتالايدىغان، ھاسىغا تايىنىپ سىرتقا چىقالايدىغان بولدى. ئاق خالاتلىق پەرىشتىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدىكى پاك سۆيگۈ ـ سادالىقەت ـ ئۇنىڭ قەلبىنى خۇددى سۇغا تەشنا بېلىقنى دېگىزغا قويۇپ بەرگەندەك شادلاندۇرۇۋەتتى.

* * *

تەبىئەتزەر كىمخا پلاردىن يارىشىملىق ياسىغان ماي ئېيىنىڭ بىرىكۈنى خېيىرىگۈلنى ۋېلىسىپىتلىق ھالدا بۆلۈك تەرەكلىك يول ئۈستىدە كېتىۋاتقان ھالىدا ئۇچراتتۇق. ئۇ ھايا جان ئىلكىدە بىزگە ئاشۇلارنى سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ ئاخىرقى تەسىراتلىرىدىن ماۋۇلارنى خاتىرىلىۋالدۇق:

ـ ئەلگە ھىممەت كۆرسەتكەنلەرنى ئەل ئېزىزلايدۇ، ئۇنداقلارنىڭ جىسمى تۇپراققا كۆمۈلۈپ كەتسىمۇ، روھى كىشىلەر قەلبىدە يۇلتۇزدەك چاقناپ تۇرىدۇ. مېنىڭ ئىككىنچى قېتىم يېگىلانغان نۇرانەھايا تىم ئاشۇ ئاق خالاتلىق پەرىشتىلەرنىڭ ھىممىتى. تومۇرۇمدا ئېقىۋاتقىنى ئۇلارنىڭ مېھرى، كىشىلەرگە بىر ئۆمۈر دوست بولالايدىغىنى پۇل ئەمەس، ئىنسانپەرۋەرلىك، گۈلزار ۋە دوختۇرلارنىڭ ماڭا كۆرسەتكەن مېھرىبانلىقىنى تەرىپلەشكە تىلىم ئاجىز. ماھارەتلىك رەسساملار پەزىلەتۋە ئالىيجانابلىقنىڭ ئەندىزىسىنى گۈلزاردىن ئالسۇن.

«بوستان جاڭگلى»دا چاقنىغان نۇرلۇق چولپان

ەۋقەددىمە

قەھرىمانلىق ۋە ئالىيجانابلىقنىڭ سىرى نېمىكەنە؟

قولىدىن ھېچقانداق ئىش كەلمەيدىغان ئىرادىسىز ۋە نىشانسىز ئادەملەر بۇ دۇنيا ئۈچۈن ئارتۇقچە يۈك. ئۇنداقلارنىڭ قىممەتلىك ھاياتى، ئۆزىگە تەقسىملەنگەن نازۇ-نېمەتنى خۇددى ئەخلەت ئازگىلىدىكى غازاڭدىنمۇ قەدىرسىز بولغاچقا، مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلالماي، مەزگىلسىز ۋە مەڭگۇ دەرەكسىز يوقىلىدۇ. تۆرۈلۈش، ياشاشنىڭ نېمىلىكىنى بىلگەن ئابدۇۋۇپلى ئىمىنەدەك كىشىلەردىن تۇغمەنمىگى دۇنيانىڭ يەلكىسىگە چىقىۋالسىمۇ، يەنىلا يەڭگىللىك قىلىدۇ. چۈنكى ئۇ قىسقىغىنا ياشلىق ھاياتىنى خەلق مەنپەئىتىگە بېغىشلاپ، ئۆزىنىڭ ساپ قېنى، پاك دىلى بىلەن پەزىلەت ۋە باتۇرلۇقنىڭ داستانىنى يېزىپ، كېيىنكى ئەۋلادلار ئۈچۈن شانلىق نەمۇنە قالدۇرۇپ كەتتى.

قورقماس بالا ئىدى...

«ئاتىنىڭ ئۆز پەرزەنتىدىن قانچىلىك زور ئۈمىد-لەرنى كۈتىدىغانلىقىنى، ماڭا ئوخشاش ئاتا بولغۇچىلار

بىلسە كېرەك. ئاتا ـ ئانا ـ ئۆز پەرزەنتىنى بەختلىك ۋە ساپدىل، سادا قەتمەن، ئىنسانىلىق ئادەم قىلىشنى كۆزلەيدۇ. مېنىڭ ئوغلۇم پانىي دۇنيا غا كۆز ئاچقان كۈندىن باشلاپلا، مەن ئۇنىڭدىن ئىنسانغا خاس ۋىجدان، يۈكسەك غايە، ئېسىل پەزىلەتلىك بولۇشنى كۈتكەنىدىم. ئۇ مەدەنىي سادىقلىق بىلەن بىجا كەلتۈرسە، دەپ دۇئا قىلاتتىم. ئۇنى جاسارەتلىك، دىيانەتلىك، ساپدىل، ياخشى ئادەم بولۇشقا ۋە ئادەمدەك ياشاشقا دەۋەت قىلاتتىم، ئوغلۇم كىچىكىدىنلا ئەنە شۇنداق قىلغان، كۈتكەن يېرىدىن چىققانىدى: يېتىم ـ يېسىرلەرگە خەيرىخاھلىق قىلىشنى ئەۋزەل بىلەتتى. ياخشى ئادەملەرگە ئۈۋال قىلماسلىق، يامان ئادەملەرگە رەھىم ـ شەپقەت قىلماسلىق ئۇنىڭغا ئادەت ئىدى. ئۇ، تىرىشچان، باتۇر، قەتئىي، قورقماس بالا ئىدى...

ياش غۇنچە چەيلەنسە، ئەمگەك مېۋىسىنىڭ نابۇت بولغانلىقىدىن ئازابلانمايدىغان باغۋەن بولمىغىنىدەك، پەرزەنتى ھايا تلىقتىن مەھرۇم قالسا، يۈرىكى سىقىلمايدىغان، قايغۇ ـ ھەسرەت چەكمەيدىغان، ناله ـ پەريات قىلمايدىغان ئاتا ـ ئانا يوق.

ئەمما، مېنىڭدەك ئوغلى بار ئاتىلار نېمىشقىمۇ يىغلىسۇن؟ مېنىڭچە يىغا ـ بىھۇدە ھالاكەتكە يۈزلىگەن بالىلارنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا تەئەللۇق، دەپ ئويلايمەن. ئۇنداقلار پەرزەنتلىرىنى ياخشى تەربىيىلىيەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، پەرزەنتلىرىنىڭ قەدىرسىز ئۆلۈمىگە سىمبتەك ئېرىپ، ھەسرەت ـ نادامەت ئەيلەپ، پۈشايمان قىلىدۇ.

مېنىڭ ئوغلۇم ئەل ـ يۇرت ئارىسىدا نام قالدۇرۇپ،

چاشلىق باھارى ئارمانسىز تاماملاندى. شۇڭا مەن «يارايسەن ، ئوغلۇم! يارايسەن ... !! دەپ ئۇنلۈك توۋلاپ، يۈگۈرلىنىشكە ھەقلىقمەن ... »

«مەن ئۇنىڭ ۋارىسى»

« ... ئىنىسىم ماڭا ئاجايىپ بىر نەرسە قالدۇردى. مەن ئۇنىڭ جەڭ مەيدانىدىكى مەردانىلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرسەم، ھاياجانلىنىپ، ئۆزۈمنى بىسۋالالماي قالىمەن، ئۇنىڭ ئوبرازى ماڭا كۈچ-قۇۋۋەت بېغىشلايدۇ. يارىلىنىپ ، قانغا مىلىنىپ، ھاياتى خەۋپ-خەتەرگە ئۇچرىغان ئۇنىڭ نەپرەتلىك كۆزلىرى خەنجەر بولۇپ، دۈشمەن كۆكسىگە قادالغانىدى. مەن ئۇنى ھايا-شلاپ، چاتقاللارنى ئارلاپ يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقانىدىمۇ، ئۇ، پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ، يالقۇنلۇق ھېسسىيات ۋە ئارزۇ - ئارمانلىرى بىلەن ماڭا خىتاب قىلىپ، دۈشمەن بىلەن ئېلىشىشقا دەۋەت قىلغانىدى...

مەن يىغلايمەن، مەن يىغلاشقا ھەقلىق، چۈنكى ئۇ ئىنىمنىڭ ئاشۇ چاغدىكى مەندىن كۈتكەن ئۈمىدىنى ئاقلىيالمىدىم. مەن ئۆزۈمنىڭ ئاشۇ ھالغا چۈشۈپ قالغىنىمغا نېمىشقىمۇ يىغلىمايمەن؟!

ئۇ، مەردانىلىقى بىلەن ھەقىقىي قەھرىمان دېيىشكە مۇناسىپ ئىش قىلدى. مەن ئاتا - ئانام ۋە يۇرتداشلار

تالدىدا دۇشمەنگە قارشى كۆرەشتە پىداكارلىق كۆرسەتكەن تاشۇ ئىنسانىڭ ھايا تىنى ساقلاپ قالالمىغانلىقىدىن ئۆكۈنىمەن، مەن ئىنسانىڭ ئىزدىنىپ بېسىپ، تاخىرقى ئۆمرۈمگىچە ئۇنىڭغا ئوخشاش كۆرەش قىلىمەن...»

ھۆرمەتلىك كىتابخان: تۇرمۇشنىڭ رەھىمسىز كۆلچەتلىرى پەرزەنت ۋە قېرىنداشلىرىغا بالا - قازا ئېلىپ كەلگەندە، ماتەم - مۇسىبەتنىڭ ئورنىغا پەخىرلىنىشنى، ئۆزىنى تۇتالماسلىقنىڭ ئورنىغا تەمكىنلىكنى تالىيجانابلىق دەپ بىلىۋاتقان تاتار - بالىنىڭ كىملىكىنى بىلگىڭىز كېلىۋاتقاندۇ؟

ناھىيە بازىرىدىن 32 كىلومېتر يىراقلىقتىكى تاناكۆل يېزىسىغا قاراشلىق چۇشۇرگە كەنتىدىكى زەرەپشان دەرياسىنىڭ تاخىرقى ئېقىمىدىن باش تالغان ئۆستەڭنىڭ تاۋازى، ئۇچار - قۇشلارنىڭ سايراشلىرى «بوستان جاڭگىلى» - دامۇك - ئەلەم سىمفونىيىسى پەيدا قىلغان بولسا، چۇشۇرگە كەنتىدىكى بېلىگە تاق باغلىغان مويسېپىتلار، ياشلار، سەبىلەرنىڭ چېھرىدىكى غەمكىنلىك، كۆز - چانا قىلىرىدىن تۆكۈلۈۋاتقان ياش تامچىلىرى قايغۇ - مۇسىبەتتىن بېرىشارەت بېرىپ تۇراتتى.

بۇ — ئۇلارنىڭ زەبەردەس ئوغلى، 25 ياشلىق تابدۇۋۇلىدىن تايرىلغانلىقىنىڭ ئىپادىسى ئىدى. ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلگەندىن كېيىنمۇ، ئۇلار تابدۇۋۇلىنىڭ مۇشۇزېمىندا قالدۇرۇپ كەتكەن تەسىرلىك ئىش - پائالىيەتلىرىنى يادلاپ، بىرنەچچە تايغىچە كۆزياشلىرى قۇرىمىدى،

كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىدىغان مۇڭلۇق يىغا ئاۋازى ياڭرىمايدۇ. پۈتۈن كائىنات سۈكۈتتە تۇرۇپ ئۇنى ئەسلىمەكتە، ئېرىق - ئۆستەڭلەر غەزەپتىن چايقالماقتا.

ئۆسۈپ - يېتىلىش

ئاتا - ئانىنىڭ توغرا تەربىيىسى — پەرزەنت ئۈچۈن بەختىياب بايلىق. تۇغۇلغىنىدا ئۆزىنىڭ ساپ ھېسسىياتى، خۇي - پەيلىنى ۋە ئەدەب - ئەخلاقىنى ئۆز پەرزەنتىگە يۇقتۇرمايدىغان ئاتا - ئانا يوق، پەرزەنت ئاتا - ئانىنىڭ ئۆزىگە بىر ئۆمۈر سىكدۇرگەن ئەجرىنى قەدىر لەشكە قادىر بولالمسا، ئۇلارنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى تەربىيىسى، ئۆلۈم ئالدىدىكى ۋەسىيىتىنى قانداق ئادا قىلىشنى بىلمىدۇ.

ئابدۇۋېلى ئىمىن 1961 - يىلى چۈشۈرگە كەنتىدىكى بىر دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ دادىسى ئىمىن غوجەك ئەل سۆيەر، دىيانەتلىك كىشى بولۇپ، بالىلىرىغا ھەر دائىم: «ئەل سۆيگەنىنىڭ يۈزى ئۇچۇق بولىدۇ، يۈرتداشلارغا خەيرىخاھلىق قىلىش، ئەلنىڭ ئامانلىقىنى قوغداش يولىدا پىداكارلىق كۆرسىتىش — ھەقىقىي ئۇغۇل بالىنىڭ ئىشى...» دەيتتى. 1968 - يىلى باشلانغۇچ مەكتەپكە ئۇقۇشقا كىرگەن ئابدۇۋېلى ئاتا - ئانىسىنىڭ نەسىھىتى، ئۇستازلارنىڭ تەربىيىسى ئارقىسىدا ساغلام ئۆسۈپ يېتىلدى، باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپلا، كىچىك بولۇشىغا قارىماي، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىگە قاتنىشىپ، كۈچ ۋە شىجائىتىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئىمىن ئاكا داڭلىق ئىزچى بولغاچقا، 1952 - يىلىدىن بۇيان كەنتنىڭ ئامانلىق ساقلاش مۇددىرى بولۇپ، يامان ئادەملەرنىڭ جىنايى شۇملۇق

لىرىنى پاش قىلىشتا ئاز بولمىغان تۆھپىلەرنى ياراتقان، ئابدۇۋلىنى ئۆزىنىڭ كۆزەتچىلىك، ئىز ئاختۇرۇش قاتارلىق ئىشلىرىغا يارەملەشتۈرۈپ، بۇ «ھۇنەر» نى ئۇنىڭغا سىڭدۈرگەن. ئۇ، تۈرمۇش ئەھۋالىنىڭ داۋامىدا كىملەرگە ھېسسىداشلىق قىلىش ۋە كىملەرگە نەپرەتلىنىشتەك پەزىلەت ۋە گۈزەل ئەخلاقنى ئابدۇۋلىنىڭ گۆدەك قەلبىگە سىڭدۈرگەن. شۇڭا، ئۇنىڭدا كىچىكىدىنلا گۇمانلىق ئادەملەرگە كۆزقاراق بولۇش ئادىتى پېتىلگەندى. يامان ئادەملەر ئۇنىڭ بىر جۈپ كۆزىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى.

1975 - يىلىنى ئۇ، ياشلار ئىتتىپاقىغا ئەزا بولۇپ كىرىپ، كەنت ئىتتىپاق ياچېيكىسىنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىنى ئۈستىگە ئالدى. 1976 - يىلى تايانچى خەلق ئەسكىرى بولۇپ، بۇ سەپكە قېتىلدى. ئابدۇۋلى شۇ ئىگىدىن ئېتىبارەن ئۆز ۋەزىپىسىنىڭ ئېغىرلاشقانلىقىنى ھېس قىلىپ، ئىدىيىدە ئىلغار، ئىشلەپچىقىرىشتا باشلامچى بولۇشقا قەتئىي ئىرادە تىكلىدى ۋە بىرلىپ ئىشلىدى، ئىتتىپاق ئەزالىرى، تايانچى خەلق ئەسكەرلىرى، ياشلارغا قانۇن - تۈزۈمگە رىئايە قىلىش، ئەمگەك ئىنتىزامىغا ئاگاھلىق بويسۇنۇش، يامان ئادەملەرنىڭ بۇزغۇنچىلىقىدىن ساقلىنىش، ياخشى پائالىيەتلەرنى كەڭ قانات يايدۇرۇش توغرىسىدا كۆپ قېتىم تەشۋىقات - تەربىيە ئېلىپ باردى. دېھقانلارنىڭ سۇ قۇرۇلۇش ئەمگىكىدىكى مەجبۇرىيىتى ئېغىرلاشقان چاغلاردا، ئۇ بۇ ۋەزىپىنى ئىتتىپاق ئەزالىرى، تايانچ خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىدى، 1977 - ۋە 1978 - يىللىرى كەنت ئىگىدارچىلىقىدىكى 300 تۇياق مالنى بېقىشنى تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۈستىگە ئېلىپ،

كۆزقاريچۇقمەك ئاسراپ باقتى، 300 تۆياق تۇغۇش يېشىدىكى مالدىن 376 تۆل ئېلىپ، سەككىز تۆياق ھال بىلەن ھۆكاپا تلاندى.

1976 ـ يىلىدىن 1978ـ يىلىغىچە ھەر يىلى كۆز پەسلىدە ياۋا توڭگۇزلارنىڭ پىشاي دەپ قالغان قونا قلارغا سېلىۋاتقان زىيان ـ زەخمىتىنىڭ ئېغىر بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرگەن ئابدۇۋېلى كەنتتە ئوۋچىلار ئەترىتى تەشكىللەپ، ئۆزى مەرگەنلىكىنى ئۇستىگە ئېلىپ، سەككىز ياۋا توڭگۇزنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈپ، زىيانىنىڭ ئالدىنى ئالدى. 1983 ـ يىلى 1ـ ئاينىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدىكى قىشلىق سۇغىرىشنىڭ ئالدىراش پەيتىدە كەنتتىكە سۇ باشلاش ئۈچۈن، دېھقانلار مىڭدىن ئارتۇق ئىش كۈنى سەرپ قىلىپ، چوڭ ئۆستەڭگە توما سالغان بولسىمۇ، ئىككى كۈندىن كېيىنلا، بۇ ئىككى تومىنىڭ ئاستىدىن سۇ تېشىپ كېتىپ، خەتەرلىك ئەھۋال تۇغۇلدى. ئابدۇۋېلى باشلار ۋە ئىنتىپاق ئەزالىرىغا، خەلق ئەسكەرلىرىگە باشلامچى بولۇپ، نەق مەيدانغا باردى، سۇ چىقىۋاتقان يوچۇق سۇ يۇزىدىن ئىككى يېرىم مېتر چوڭقۇرلۇقتا بولۇپ، قىرغاقتا تۇرۇپ يار ئېغىزىنى ئېتىۋېلىشقا بولمايتتى، سۆزەكتىن ئۆتىدىغان قاتتىق سوغۇقتا كىمسۇ سۇغا كىرىشكە جۈرئەت قىلالىسۇن!؟ قىرغاقتا تۇرغان ئىمىن ئاكىنىڭ ئابدۇۋېلىگە مەسلىك تاشلانغان كۆزى شۇ تاپتىكى قەھرىتان قىشنىڭ جۇدۇنىنى قايا قلارغىدۇر سۇرۇۋەتكەندەك بولدى ـ دە، قەتئىي جاسارەتكە تولدى. ئۇ، پاختىلىق كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، سۇ ئۆتۈپ تۇرغان يوچۇق ئۇدۇلىدىكى ھۆز پارچىلىرى لەيلەپ تۇرغان كاچكۇلدىن سۇ ئاستىغا شۇڭغىدى. گاھ چۆكۈپ، گاھ لەيلەپ، يېرىم

سائەتتەك سۇ ئىچىدە تۇرۇپ، قۇم قاچىلانغان تاغارلارنى يار يوچۇقىغا بېسىپ، ئۇقتىسىنى ئۇزۇپ قاچقان توسۇن ئاتتەك ئوخچۇپ ئېقىۋاتقان سۇنى توختىتىۋالدى. ئۇ، سۇ- دىن قىرغاقتا چىققاندا، پۇتۇن بەدەنلىرى كۆكەرگەن، چىشلىرى كارسىلداپ كەتكەنىدى.

يېزىلاردا ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى تارقاقلىشىپ، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىگىگە تەشكىللەش، يېتەكلەش قولايسىز بولۇۋاتقان شارائىت ئاستىدا، ئۇ ئۆيىمۇ - ئۆي يۈرۈپ ياشـ لارنى ھالال مېھنەت بىلەن بېيىشقا يېتەكلىدى، كوللېكتىپ تىن كۆتۈرە ئالغان 22 مو يەرگە ئەر - خوتۇن تۇجۇپلەپ ئىشلەپ، ئاتا - ئانىسى بىلەن ئىقتىسادىي كىرىمى بىر بولغان بەش نوپۇسلۇق بۇ ئائىلىنى ئوبدان باشقۇردى. ئۇچ يىلدا 25 مىڭ جىڭ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىپ، دۆلەتكە خېلى كۆپ مىقدارداغەللە - پاراق تاپشۇردى ۋە سېتىپ بەردى. ئالتە مىڭ يۈەنگە كېۋەز سېتىپ، ئېشىنغان پۇلنىڭ بىر قىسمىغا 70 تۇياق قوي - ئۆچكە سېتىۋېلىپ، ئۇچ يىل- دىلا چوڭ-كىچىك چارۋىسىنى 135 تۇياققا يەتكۈزدى.

خەيرىخاھلىق

ئاق كۆڭۈل كىشىلەرنىڭ قارنى - كۆكسى كەڭ بولغاچ- قا، ئۇلار سەمىمىي، مېھرىبان، كۆيۈمچان ۋە كىچىك پېئىل كېلىدۇ، ئابدۇۋۇپلىنىڭ ۋۇجۇدىغا مۇشۇ خىل خىسلەت سىڭىپ كەتكەنىدى.

1983 - يىلدىن بۇيان، ئۇ، چۇشۇرگە كەنتىدىكى «بەش- تە كاپالەتلەندۇرۇلگۈچى» لەردىن ئىدىرىس ئىگىلەپ دىگە

ئۇچ ھارۋا ئوتۇن، 15 يۈەنلىك گۆش ئېلىپ بېرىپ، ئون نەچچە قېتىم ھال سوربدى، ئەما بۇۋاي روزى سەيىتقا بىر كىلوگرام قوي يېغى ئەپكېلىپ بەردى ۋە يەر دۇگىلىلى كۆگلەكنى ئۇنىڭ ئايالىغا كەيگۈزۈپ قويدى. «قىينىچىلىقى بار ئائىلە» لەردىن سوپىيە خانغا ۋە ئېلى سوپىغا ئىككى پاختىلىق چاپىنىنى، ئەمەت تۇردىغا 22 يۈەنلىك بىر دانە قۇلاقچىنى كېيگۈزۈپ قويدى، پەيزاۋات ناھىيىسىنىڭ قارا يۇلغۇن يېزىسىدىن كېلىپ قالغان ئىگە - چاقسىز ئىسمايىل قادىر 1984 - يىلى 12 - ئايدا قىشلىق تۇرمۇشىنى ئۆرۈلاشتۇرالماي قىينىچىلىققا يولۇققاندا، بىر پاختىلىق چاپان، بىر ئۆتۈك، بىر يوتقان، 40 جىڭ بۇغداي، 18 يۈەن نەقپۇل يارەم قىلىپ، ئۇنى خۇرسەن قىلدى. دۆگمەھەللە كەنتىدىكى قادىر داۋۇت مېيىپ بولغاچقا، ئۇنىڭ بېقىشقا قۇربى يەتمەي قېلىۋاتقان 30 تۇياق مېلىنى يېرىم يىل ھەقسىز بېقىپ بەردى.

1984 - يىلى پەيزاۋاتتىن مارالبېشى ناھىيىسىگە تۇغقان يوقلاپ كەلگەن موھاي ئايمىخان ئىككى كىچىك بالىسى بىلەن ئائىلىسىگە قايتىپ كېتىۋېتىپ چۇشۇرگە كەنتىنىڭ ئايىغىدىكى جاڭگالنى كېسىپ ئۆتىدىغان چوڭ ئۆستەڭ كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، ئېھتىياتسىزلىقتىن ھارۋىسى ئۆستەڭگە كۆمتۇرۈلۈپ كېتىپ، ئۇچ كىشىنىڭ ھاياتى خەۋپ ئىچىدە قالغانىدى، ۋەقە يۈز بەرگەن جايغا يېقىنلا يەردە مال بېقىۋاتقان ئابدۇۋېلى ئۇلارنىڭ ۋەھىمىلىك ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئۆستەڭگە سەكرەپ ھارۋا ئاستىدىن ئۇلارنى تارتىپ قۇتقۇزۇۋالدى ۋە بۇزۇلغان ھارۋىسىنى ئوڭشاپ يولغا سېلىپ قويدى. 1985 - يىلى

6- تايدا قۇمبوغۇز كەنتىدىكى قادىر كۆنچىنىڭ ئۇچ قويسى يوقاپ كېتىپ، تابدۇۋىلىنىڭ مېلىغا تارىلىشىپ قالغاندا، ئۇ، يەتتە كۈن ئىزدەپ قويىنىڭ ئىگىسىنى تېپىپ تاپشۇرۇپ بەردى ۋە قادىر تاكسىنىڭ سۆيۈنچى بەرگەن بىر مېلىنى رەت قىلدى. 1985- يىلى قاراقىل چىن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانى ئېگىدارچىلىقىدىكى مالدىن بىر ئۆچكە يوقاپ كەتكەندە، ئۇ، ئىزدەشكە يارەملىشىپ، ئۇنى ئون كۈندىن كېيىن تېپىپ، ئىگىسىگە قايتۇردى.

ئۆچمەنلىك

چۈشۈرگەكەنتىنىڭ تۆت ئەتراپىدا باراقسان ئۆسكەن توغراقلىقلار، ئىگىز - پەس دۆڭلەر، جىلغىلار بار، بۇ يەردىن 20 نەچچە كىلومېتر يىراقلىقتا قاراقىلچىن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانى بولۇپ، يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان قاچقۇن جىنايەتچىلەرنىڭ سانى كۆپەيمەۋاتاتتى. بۇ يەرنىڭ تەبىئىي ئەۋزەللىكلىرى قاچقۇن جىنايەتچىلەرنىڭ يوشۇرۇنۇپ ھەرىكەت قىلىشىغا قولايلىق بولغاچقا، بۇ يەردىكى دېھقانلارنىڭ ھايات، مال - مۈلكى ۋە بىخەتەرلىكىگە ئېغىر بالايىئاپەتلەرنى كەلتۈرمەكتە ئىدى. 1984- يىلى يازدا قاراقىلچىن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىدىن قاچقان بىر تۈركۈم جىنايەتچىلەر سەككىز نەپەر بىگۇناھ دېھقانىنى پاجىئەلىك ھالدا ئۆلتۈرۈۋەتتى. بۇ ئاقىۋەت ئابدۇۋىلىنىڭ يۈرىكىدە ئېغىر جاراھەت ئىزلىرىنى قالدۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ بىر جۈپ كۆزى تېخىمۇ روشەنلەشتى.

1985- يىلى 6- ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى، كەنتتىن ئون نەچچە كىلومېتر يىراقلىقتىكى «بوستان جاڭگىلى» دا مال بېقىۋاتقان ئابدۇۋېلىگە جىنايەتچى كېيىمىنى كېيگەن بىر يوچۇن ئادەم ئۇچراپ، ئالاقزادىلىك بىلەن ئارقىسىغا يېنىپ بەدەر قاچتى. جىنايەتچى ئىكەنلىكىگە ھۆكۈم چىقارغان ئابدۇۋېلى مال قوتىنىنى ساقلايدىغان ئىتنى قويۇۋېتىپ، يوچۇن ئادەمنى ئىتقا تالىتىۋەتتى. ھودۇقۇش، تەشۋىش ئىچىدە پۈت - قولى ماغدۇرسىزلانغان ۋە ئۆلۈك تۇسىكە كىرىپ قالغان بۇ جىنايەتچى قاراقىلچىن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىدىن قاچقانلىقىنى ئىقرار قىلدى. ئابدۇۋېلى ئۇنى مەيدان رەھبەرلىكىگە تاپشۇرۇپ بېرىپ تەقدىرلەندى. بۇ ئىش يۈز بېرىپ ئون نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ، «بوستان جاڭگىلى» دا مال بېقىۋاتقانلار، دەريانى بويلاپ كېتىۋاتقان قارا كېيىملىك بىر ئادەمگە كۆزى چۈشتى ۋە قوغلاپ بېرىپ كىملىكىنى سۈرۈشتۈردى. ئۇ: «ئۆزگەرتىش مەيدانىنىڭ يوقاپ كەتكەن بىر كالىسىنى ئىزدەپ كەلدىم...» دېدى، ئابدۇۋېلى ئىنتايىن زەرەكلىك بىلەن «كالاڭنى مەن تېپىۋېلىپ، سولاپ قويدۇم، قايتۇرۇپ كەت!...» دېدى ئۇنى سىناپ. قوتانغا بارا-بارا يىلا تورغا چۈشىدىغانلىقىنى پەملىگەن بۇ ھىلىگەر جىنايەتچى قۇيرۇقىنى تىكىۋەتتى، ئابدۇۋېلى ئىتنى قويۇۋېتىپ، يېقىن ئەتراپتا مال بېقىۋاتقان ئىككى نەپەر ئۆسمۈرنى ياردەملەشتۇرۇپ، ئۇنى تۇتۇپ، مەيدان رەھبەرلىكىگە تاپشۇرۇپ بەردى. ئۇ بۇنىڭدىن ئىلگىرىمۇ، قاچقان جىنايەتچىلەردىن بىر نەچچىسىنى تۇتۇپ خېلىلا كۆزگە كۆرۈنگەنىدى.

جاراڭلىق بۇيرۇق

1985- يىلى 7- ئاينىڭ 27- كۈنى كەچتە، ئابدۇۋەلى «بوستان جاڭگىلى» دا مال بېقىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئاكىسى ئابلىزمۇ بۇ يەردە كەنت ئۆستىگىنىڭ يۇقىرىسىغا سېلىنغان تومىنى مۇھاپىزەت قىلىۋاتاتتى. ئۇلار بىرلىكتە ئارام ئېلىۋاتقاندا «بېيجىڭ» ئارگىلىق بىر جۈپ ئەترايىنى چارلاپ، جاڭگالنى كۆزەت قىلىپ كېتىپ قالدى. بۇ ئىشتىن ھەيران بولغان ئاكا - ئۇكا ئىككەيلەن بۇ يەردە مال بېقىۋاتقان قاراقىلچىن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىنىڭ ئىشچىسى موللاق ئىسمىدىن شۇ كۈنى بەش لەپەر جىنايەتچىنىڭ ئۆزگەرتىش مەيدانىدىن قاچقانلىقىنى بىلدى.

— بۇ قاچقۇنلارنى تورغا چۈشۈرۈپ، ئەدىپىنى بېرىش كېرەك، - دېدى ئابدۇۋەلى غەزەپى تاشقان ھالدا.

غەزەپتىن شەرقىي شىمالغا قاراپ سوزۇلغان شەھەر ئۆستىگى — «بوستان جاڭگىلى» نى كېسىپ ئۆتۈپ، قاراقىلچىن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىنى چۈشۈرگە كەنتىدىن ئايرىپ تۇراتتى. قاچقان جىنايەتچىلەر ماراللىقى ئارقىلىق چوڭ شەھەرلەر، ھەتتا ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە قېچىش غەرىزىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، چۈشۈرگە كەنتى ئارقىلىق چوڭ يولغا چىقىشقا، چۈشۈرگە كەنتىگە چىقىش ئۈچۈن يەنىلا مۇشۇ يېقىن ئەترايتىكى كېچىكتىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. شۇڭا ئابدۇۋەلىلار شۇ مىنۇتتىن ئېتىبارەن ئۆزگەرتىش مەيدانى بىلەن چۈشۈرگە كەنتى ئارىلىقىدىكى چۆللۈكنى ۋە كېچىكنى ماھىرلىق بىلەن كۆزىتىشكە باشلىدى...

ئەتىسى ئۇيۇق تۇن پەردىسىنى يىرتىپ، يەر-زېمىننى گىرىمسەن يورۇتۇشقا باشلىدى. ئابدۇۋۇپلىنىڭ ئۇيقۇ قاچقان كۆزلىرى تېخىچە شەرقتىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان چولپان يلىدىزىغا سەھەرنىڭ سالقىنىۋە مەيىن شامال ئۇنىڭ يۈزىنى سىپاپ ئەركىلەتمەكتە. تاڭ شەپەقىنىڭ قىزغۇچ نۇرى يىلدىزنىڭ جۇلالىنىپ كەتكەن بىپايان جاڭگالدىكى يىراق-يىراقلاردا غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇرغان دەل - دەرەخلەر، ئۇچار قۇشلار، ھەتتا زېمىن ئۈستىدىكى پۈتۈن مەۋجۇدات ئابدۇ-ۋۇپلىغا تەھسىن - ئاپىرىن ئېيتتىمۇ، ئۇنىڭغا غايىبانە مەدەت بەرگەندەك قىلاتتى. ساقىتىنىڭ ستىرىلكىسى تۆتىنى كۆرسىتىپ تۇرغىنىغا كۆزى چۈشكەن ئابدۇۋۇپلى ئاكىسىنى ئويغىتىش ئۈچۈن دالىدىن پەسكە قەدەم بېسىشى بىلەن تەڭ، ئۆزىدىن ئانچە يىراق بولمىغان جايدىكى ئادەم يوق كونا مال قوتىنىدىن سىرتقا تاشلانغان بىر كىلەڭسىز گەۋدە ئۇنىڭ كۆزىگە چېلىقتى. شۇ تاپتا ئۆستەڭنىڭ يۇقىرىسىدىكى دالىدا باغجالاپ ئۆسكەن بىر تۇپ يۇلغۇنىنىڭ دالدىسىغا مۆكۈۋالغان بىر يۇچۇن ئادەممۇقوتانىدىن قاچقان سەپەردىشى تەرەپكە قاراپ يول ئالغانىدى.

— كىم سەن! توختا!

— ... ...

— نەگە بارىسەن؟! قىمىرلاشما!

ئابدۇۋۇپلىنىڭ بۇيرۇق ئاھانىدىكى جارانلىق ئاۋازى دەريانىڭ شاۋقۇنىغا قوشۇلۇپ دالىنى زىلزىلىگەكەلتۈرۈۋەتكەندەك بولدى، ئۇچار قۇشلارمۇ جانلىنىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئاۋازى بىلەن شېرىن ئۇيقۇدىن مەڭدەپ ئويغانغان

تابلىز ھۇ دەق مەيداندا پەيدا بولدى. ئىككى مەلئۇننىڭ ئەپتى ـ بەشىرىسى زەئىپلىشىپ، تاللىقانداق بىر خىل يىركىنىشلىك تۇسكە كىردى ۋە چىرايلىرى تامدەك تاتىرىپ، گەۋدىسى ئىختىيارسىز لاغلداپ تىترەشكە باشلىدى.

ـ نېمە تاداملەرسەن؟

ـ ئۆزگەرتىش مەيدانىنىڭ مېلىنى باقىدىغان پادىچىلار بىز، ـ دېدى ئۇلار كېلىنغا بىر نەرسە گەپلىشىپ قالماندەك تاران ژۇۋانغا كېلىپ تارىلاشما تىل بىلەن.

تابدۇۋۇلى ئىنتايىن ھوشيارلىق بىلەن ئۇلارنىڭ تۇرقىغا كۆز يۈگەرتتى ۋە جىنايەتچى كىيىمىنىڭ ئۇستىگە دېھقان پاسۇنىدەكى چاپان كىيىۋالغان بۇ ئىككى يوچۇن تاماننىڭ مال باققۇچىلار ئەمەسلىكىنى جەزملەشتۇرۇپ ۋۇجۇدى ئوت بولۇپ يانىدى ۋە:

ـ يالغان! مېڭىش!ـدېدىـدە، تاكسى بىلەن بىرلىكتە ئۇلارنى ئۆزگەرتىش مەيدانى تەرەپكە يالاپ ئېلىپ ماڭدى.

جان تىكىپ ئېلىشىش

مۇۋەپپەقىيەت بىلەن مەغلۇبىيەت قوشكىزەك بولىدۇ. مانا بۇ ئىككى خىل قانۇنىيەت ۋەقارىمۇقارشى ئىككى خىل كۈچ ئوتتۇرىسىدا كەسكىن توقۇنۇش ھاسىل قىلمىغانىدى. ئۇلار بىر كىلومېتىرچە يول يۈرگەندىن كېيىن ھېلىگەرلىك بىلەن ئىشارەت قىلىۋېلىشقان ھېلىقى ئىككى مەككار تۈيۇقسىز تارقىسىغا تەڭلا ئۆرۈلۈپ، تاكا ـ ئۇكا ئىككەيلەنگە چىل بۆرىلەردەك ئېتىلدى، چاڭ سالدى، جىنايەتچى جاڭ ياۋچى تابدۇۋۇلى ئىسمىن بىلەن، چىن يوڭچى تابلىز ئىسمىن بىلەن گىرەلىشىپ كەتتى. چىن يوڭچى تابلىز ئىسمىنىڭ قولىدىكى

كى كەتمەننى بار كۆچى بىلەن تارتىۋالماقچى بولغان بولسىمۇ، ئابلىز كۆج - قۇۋۇتىنى بىلىكىگە يىغىپ، قەھرى - غەزىپى بىلەن كەتمەننى ئۇنىڭدىن تارتىۋېلىپ، ئۇنىتەڭگە چۆرىۋېتىپ، قۇرۇق قول ئېلىشتى. ئابدۇۋېلىمۇ ئۆزىدىن تەمبەل، گۆشلۈك ئۇستىخىنىغا ئىشەنچ ۋە تەمەننا قويۇپ خەرىس قىلىۋاتقان جاڭ بىلەن ئېلىشىپ، ئاخىرى بۇركۇت قۇشقاچنى قاماللىغاندەك ئۇنى ئاستىغا بېسىۋالدى. ھالسىراشلاردىن پەيدا بولغان ئارامسىز ئاۋاز شەپىسى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، بۇ چۆلدە ۋەھىمە پەيدا قىلغانىدى. ئۇلار شۇ تەرىقىدە يېرىم سائەتتىن كۆپرەك ئېلىشتى...

— ئاكا، - دەيتتى ئابدۇۋېلى جىنايەتچىنى ئاستىغا بېسىۋېلىپ پات - پاتلا، - ئۇنىڭغا كۆچۈك يېتىۋاتامدۇ؟ بۇ ئەبلەخلەرنى ھەرگىزمۇ قاچۇرمايلى! كەمىرىمىز بىلەن باغلىۋالايلى!...

قەھرىمانلار دۇشمەننىڭ تىنى ئاستىدا سىنىلىدۇ، ئەجەل شەپىسى يېقىنلاشقانسىرى ئۆلۈمگە پىسەنت قىلماي، رەقىب بىلەن ئېلىشقانلار قەھرىمان ھېسابلىنىدۇ. ئۇنداقلار ۋەتەن، خەلق ئىچىدە ماختىنىشقا ھەقلىق. مانا بۇ يەكۈن ھازىر ئابلىز بىلەن ئابدۇۋېلىنى ۋىجدانىنىڭ تارازىسىدا جىڭلاۋاتاتتى. گاھ ئۇستىدىكىسى ئاستىغا، گاھ ئاستىدىكىسى ئۇستىگە چىقاتتى. مانا شۇنداق كەرەلمەش، پومىدا قىلىشىلار بىردەم داۋاملاشتى. ئابدۇۋېلى ئاستىغا بېسىۋالغان جاڭنىڭ كېكىردىكىدىن بوغۇپ ھالسىزلاندۇرۇۋاتاتتى، مەغلۇبىيەتنىگە تەن بەرمىگەن جاڭمۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن تىرىكىشىۋاتاتتى. مۇشۇ ھالقىلىق پەيتتە جاڭنىڭ بېشىغا ئويلىمىغان يەردىن بىر بەخت قۇشى قونغان-

دەك ئۆزىمۇ ئويلىمىغان يەردىن قولىغا پىچاق چىقىپ قالدى، دەقىقە ئۆتمەيلا ئابدۇۋۇپلىنىڭ سول مۆرىسىدىكى تاغاق ئاستىغا چۈشكەن پىچاقنىڭ ئازابى ئۇنى ماغدۇرسىزلاندۇرۇشقا باشلىدى، كۆكرىكىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى قوۋۇرغا ئاستىغا زەرپ بىلەن ئىككىنچى قېتىم ئۇرۇلغان پىچاق ئىككى تەرەپكە قايرىپ سۇغۇرىۋېلىنغانىدا، ئابدۇۋۇپلىنىڭ ئۆتكۈر تىرناقلىرى ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا جاك ياۋچىنىڭ كارىيىدىن ئاجراپ كەتتى.

بىر جۈپ ئىبلىس قولى ئابدۇۋۇپلىنىڭ پاك قېنىدا بويالغان، ئوغرى كۆزلىرى قانغا تولغان، تېخىمۇ ئەسەبىيلەشكەن جاك ئابلىزغا ئېتىلدى ... ئابلىز ئۆزى بىلەن ھايا تلىق تالىشىۋاتقان ئاستىدىكى سۇنايلىنىپ ياتقان رەقىبىدىن ئاجراپ، گەجگىسىگە چۈشۈۋاتقان پىچاقتىن ئۆزىنى چەتكە ئالدى. ئۇلارنىڭ قولىدىن بىر مەھەل قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتكەن بۇ خۇن ئىگىلىرى ئۆستەڭنىڭ كېچىكى تەرەپكە قاراپ قېچىشتى...

ئۆلۈم ئالدىدا...

— ئېسىت!...

بۇ — خېلىدىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، سول يېنىدىكى قۇرۇقدالغان پىچاقسىز غىلىپى قولىغا ئۇرۇلغان ئابدۇۋۇپلىنىڭ ئۆمرىدىكى تۇنجى پۇشايمىنى ئىدى. ئۇنىڭ غەزەپتىن چاقنىغان يېرىم ئوچۇق كۆزلىرى دەريا قىرغىقىغا يېقىنلاشقان ئىككى ناپاك گەۋدىنى غۇۋا كۆرۈۋاتاتتى.

— ئاكا ... ئا ... كا ... ! جىنايەتچى قاچتى. تېز بولە ... ئۇلارنى قوغلايلى!

ئۇ شۇنداق دېدى ـ يۈ، دەرمانسىزلانغان قوللىرىنى تىرەپ، ئۆمۈلەپ مېڭىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئايىغىغا چېچىلغان قىپقىزىل قان ـ تۇپراقتا قالدۇرۇپ كېتىۋاتقان ئىزىنى چايقىماقتا ئىدى. ئابلىز شۇ چاغدىلا، ئىنسانىڭ ئۆز پېچىقىدا زەخىملەنگەنلىكىنى بىلدى.

شۇ ئەسنادا ئابدۇۋۇپلى هوشىدىن كەتتى، ئابلىز هوشسىز ياتقان ئىنسانىنى ھاپاشلاپ، قارا قىلچىن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىنىڭ دوختۇرخانىسى تەرەپكە قاراپ يول ئالدى، ئابدۇۋۇپلى هوشىغا كېلىپ، ئۆزىنى ئاكسىنىڭ ھاپاشلاپ، ئاللىقايا قىلارغا ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدى.

ـ ئاكا! ئا... كا...! مېنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن! جىنايەتچى... جىنا... يەتچى قېچىپ...

ئەمدى ئۇ، پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ، جىنايەتچىنى كۆزەتمەكتە ئىدى... ئارقىسىغا قاراپ نېمىلەرنىدۇر پېچىرلىماقتا، چىرايى دەم تۇتۇلۇپ، دەم كۆلكە تەبەسسۇمى بىلەن زىننەتلەنمەكتە...

ـ ئاكا...! ئا...كا...! جېنىم...ئاكا... ھەن بولالمىدىم... رەھبەر... لىككە... تېز... خەۋەر... ـ ئۇ هوشىدىن كېتىپ يەنە هوشىغا كەلدى.

ـ توختا! مېنى نەگە... ئېلىپ كېتىۋاتىسەن؟! جىنايەتچى... قېنى؟! جىنايەتچى... قېچىپ... كەتسە بىزگە ئۇيا تقۇ؟! توختا! توختا!! توختا!!! جىنايەتچى... جىنا... يەتچى...

ئابلىز ئۇنى بىر كىلومېتىرچە يىراقلىققا ئېلىپ بارغان بولسىمۇ، ئارقا ـ ئارقىدىن قىلىنىۋاتقان بۇيرۇق، خىتاب ئۇنىڭ قەدىمىنى ئىختىيارسىز ھەرىكەتتىن توختاتتى. ئابلىز ئىنسانىنى بىر دۆڭ باغرىغا ياتقۇزدى. ئابدۇۋۇپلىنىڭ

كۆكرىكىدىكى تۆشۈكچىدىن ــ پىچاق تىقىلغان جايدىن ئېقىۋاتقان قان قۇم ئۈستىگە سىرغىپ چۈشمەكتە ئىدى. ئابدۇۋۇپلىنىڭ قولى قاچقان جىنايەتچىلەر تەرەپكە ئۇزۇتۇلغان بولسىمۇ، لەۋلىرى توختاۋسىز مىدىرلايتتى. مانا ئەمدى ئۇنىڭ كۆزقارىچۇقى تارتىلىپ قالايلا دېگەندى. ئابلىز مەيدان تەرەپكە قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە، ئۇنىڭ جان ھەلقۇمى ئىچىدە ئازابلىنىۋاتقان ئىنسانى ھايۋانمىدۇ؟

ــ نېمىلا بولمىسۇن، جىنايەتچىنىڭ قاچقانلىقىدىن مەيدان رەھبەرلىكىنى خەۋەرلەندۈرۈش كېرەك. ئۇ شۇنداق ئويلىدى ۋە بۇ ئىشنى ئورۇنلىدى.

ئېگىز ــ پەس دۆكلەردىن ھالقىپ ئۆتۈۋاتقان جىپ ماشىنا خۇددى بۇلۇتسىز كۆكتە ئۇزۇۋاتقان قالىغاچتەك شۇڭغۇپ كەلمەكتە، ماشىنا ئابدۇۋۇپلى ياتقۇزۇلغان دۆڭ باغرىدا توختىغاندا، ئۇنىڭ قاغجىراپ كەتكەن لەۋلىرى بىلىنەرلىك بىلىنمەس مىدىرلايتتى. قۇياشنىڭ قىزغۇچ نۇرى ئابدۇۋۇپلىنىڭ پاك ــ غۇبارسىز جىسمىغا يورۇقلۇق تۆكمەكتەئىدى. ئىككى نەپەر ساقچى قاچقان جىنايەتچىلەرنى قوغلاپ تۇتۇش جېڭىگە ئاتلاندى. جىپ ئابدۇۋۇپلىنى دوختۇرخانا تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى، جىپ ئىلگىرىلىمەكتە. 500مېتر، 1000 مېتر، 2000مېتر... ئابدۇۋۇپلى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم كۆزىنى ئاچتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئېگىز كۆتەرگەن قولى ئالدى تەرەپكە ئۇزۇتۇلغان، يوغان ئېچىلغان كۆزلىرىدە ئۇمىد، ئىشەنچ، ئارزۇ ــ ئارمانىنىڭ ئىستىكى چاقنىغاندى. ئۇنىڭ كۆز ئەينىكىدە قېچىپ كېتىۋاتقان جىنايەتچىلەرنى قوغلاپ

كېتىۋاتقان ساقچىلار، نەچچە مىڭ كىشىلىك ھەيۋەتلىك قوشۇن، يالاپ ئېلىپ كېتىلىۋاتقان جىنايەتچىلەر سۈرەتكە تارتىلغاندا، چېھرىدە غەلىبە تەبەسسۇمى جىلۋىلەندىدە، ئۇزاتقان قوللىرى ئىختىيارسىز ھەركەتتىن توختاپ، ئوقيادەك كىرپىكلىرى ئاستا ـ ئاستا جۇپلەشتى...

قاچقۇننىڭ تورغا چۈشۈشى

قاراقىلچىن ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانىدىكى قاراۋۇلخانىدا پوست ئالماشقاندا، لۇكچەكلىك، باسقۇنچىلىق جىنايىتى بىلەن 15 يىللىققىتىن قاماق جازاسى بېرىلگەن جاڭ بىلەن چىن قېچىپ چىققانىدى، ئۇلارنىڭ «بوستان جاڭگىلى» دا ئادەم ئۆلتۈرگەنلىكى توغرىسىدىكى خەۋەر كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە چاقماق تېزلىكىدە كىشىلەرنى ئاڭسىغا تارقالدى. ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسى بىر تۈركۈم كادىر ـ ساقچىلارنى قاچقان جىنايەتچىلەرنى تۇتۇشقا تەشكىللەپ جەڭگە ئاتلاندى، بۇ پەيتتە قاراقىلچىن مەيدانىدىن بۇ جەڭگە ئاتلانغان كادىر ـ ساقچىلارمۇ جىددىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىۋاتاتتى. ئىككى تەرەپنىڭ تەڭ ھەرىكەتكە كېلىشى نەتىجىسىدە، مارالبېشى ناھىيىسىنىڭ ئاقساقارال يېزىسى بىلەن پەيزاۋات ناھىيىسىنى ئايرىپ تۇرىدىغان بوڭكۆلنىڭ باغرىدا ئىككى تەرەپتىن تەڭ ئېتىلغان بەلگۈ ئوقى بۇلۇت قەھرىگە ئۆرلىگەندە، جىنايەتچىلەر قايا قىقا قېچىشىنى بىلەلمەي، سۇغا چۈشكەن چاشقاندەك تىپىرلاپ كېتىشتى.

مارالبېشى ناھىيىلىك پارتكومنىڭ ئابدۇۋېلى ئىمىن-دىن ئۆگىنىش قەسىمىيات چوڭ يىغىنى ئاچىدىغانلىقىدىن ھەممە ئورۇن، ھەممە ئادەم خەۋەر تاپتى. قەھرىمانغا ئاتاپ ئالاھىدە تەييارلانغان گۈل-چەمبىرەكلەر، ئاپئاق گۈل دەستىلەرنى كۆتەرگەن، قەدەملىرىنى ئېغىر - ئېغىر يۆتكەپ كېلىۋاتقان، كۆزى ياشلانغان چېھرى سۇلغۇن كىشىلەر توپى ھەيۋەتلىك دولقۇن ياساۋاتقان دەريا سۈيىدەك «غالىبىيەت كىنوخانىسى» غا قاراپ ئاقماقتا.

سەھىردىن ئورۇن ئالغانلار ئۆزلىرىنى كۆكتەم-بەھ-سا يۇلتۇزلار ئارىسىدا تۇرغاندەك ھېس قىلىشاتتى.

— يولداشلار! دوستلار! ھەر مىللەت ئوغۇل-قىزلىرى، مەن ناھىيىلىك پارتكوم نامىدىن سىلەرگە ئېھتىرام بىلدۇرىمەن. بىزنىڭ بۇ يەرگە يىغىلىشىمىز تولىمۇ ئەھمىيەتلىك...

ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى ئىبراھىم باقىنىڭ سۆزىگە ئۇلاپلا، زالدا كۆتۈرۈلگەن گۈلدۇرماما-دەك ھەيۋەتلىك ئالقىش سادالىرى ئۆزۈنغىچە ياڭرىدى.

— بايلىق، ئالتۇن-كۈمۈش، ئاشلىق مۇشۇ زېمىندىن چىقىدۇ. ئاشۇ زېمىننىڭ قىممىتى — ياش ئەۋلادلىرىمىزنىڭ قولىدا، ھالال ئەمگەك، جاپالىق مېھنەت ۋە كۈرەشنىڭ بەدىلىدە، بۇ زېمىنغا كۆيگەن، ئاشىق بولغان، زېمىننى سۆيگەن، قەدىرلىگەن كىشىلەرگىلا بۇ زېمىن گۈھەردىن ئېزىز،

ئەمما ئاشۇ زېمىننى پەقەت روھىي گۈزەل، ۋىجدانلىق، ئەل سۆيەر ئادەملەرلا قان - تەرى بەدىلىگە گۈھەردىن ئېزىز قىلىشقا قادىر بولالايدۇ. بىزنى ئۆزىنىڭ ئىللىق ۋە سېخى قوينىدا پەپلەپ ئۆستۈرگەن ئەشۇ زېمىن ھايات ئىگىلىرىدىن ئىز قالدۇرۇپ تۇپراقتا ئارىلىشىشنى كۈتمدۇ،

— ئىبراھىم باقىنىڭ ئېغىزىدىن تارالغان ھەربىر تاۋۇشنىڭ سېھىرلىك كۈچىدىن يىغىن زالىنىڭ تام - تورۇسلىرى پارچىلىنىۋاتقاندەك قىلاتتى، - ناھىيە - مىزنىڭ ئاناركۆل يېزا چۈشۈرگە كەنتىدىكى ئابدۇۋۇپلى ئىمىن قەلبى ۋە پۈتۈن جىسمىغا ۋەتەن، خەلق پۈكۈلگەن، دىلىغا ئالىيجانابلىق ۋە پاكلىق مۇجەسسەم بولغان، تەرىپلەر كەملىك قىلىدىغان زەبەردەس ئۇيغۇر ئوغلانى بولۇشقا مۇناسىپ، ئۆتكەن ئاينىڭ 15 - كۈنى قەشقەر ۋىلايەتلىك ئىتتىپاق كومىتېتى ئابدۇۋۇپلى ئىمىنغا «كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ مۇنەۋۋەر ئەزاسى» دەپ نام بەردى. ئاشۇ نام بېرىش توغرىسىدىكى قارارنىڭ 2- نۇسخىسىدىكى «قەشقەر گېزىتى»گە بېسىلغان نۇسخىسى بۈگۈنكى قەسەمياتىمىزنىڭ مەن سۆزلىمەكچى بولغان سۆزتېكىستى.

ئىبراھىم باقى سۆز تېكىستىنى قولىغا ئالدى - دە، ئۇنلۈك ئوقۇشقا باشلىدى:

— « جۈگگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتىنىڭ يولداش ئابدۇۋۇپلى ئىمىنغا «كوممۇ-

نەستىك ياشلار ئەتتىپاقىنىڭ مۇنەۋۋەر ئەزاسى » دەپ نام بېرىش توغرىسىدىكى قارارى.

ئابدۇۋېلى ئىمىن مارالبېشى ناھىيە ئاناركۆل يېزا-سىنىڭ چۇشۇرگە كەنتىدىكى ياش دېھقان، ئەتتىپاق ياچېيە-كىسىنىڭ ھەيئىتى، كۆپ يىللاردىن بۇيان، ئۇ يېزىنى، ئەتتىپاق خىزمىتىنى قىزغىن سۆيۈپ، خىزمەت ۋە ئەمگەك-نى پائال ئىشلەپ، ئامما قىزغىنلىق بىلەن يارىدەم بە-رىپ، ھەممىلا يەردە بىر كوممۇنىستىك ياشلار ئەتتىپاقى كادىرىنىڭ نەمۇنىلىك - باشلامچىلىق رولىنى جارى قىلدۇرغانىدى.

1985 - يىلى 7 - ئاينىڭ 28 - كۈنى، ئابدۇۋېلى ئىمىن ۋە ئۇنىڭ ئاكىسى ئابلىز ئىمىن تۇرمىدىن قېچىپ چىققان ئىككى نەپەر جىنايەتچىنى تۇتۇۋالىدۇ. يالاپ مە-ئىش يولىدا، جىنايەتچىلەر قېچىشقا ئۇرۇنىدۇ. ئابدۇۋې-لى ئىمىن بىلەن ئابلىز ئىمىن بۇ ئىككى جىنايەتچى بىلەن قەيسەرانە ئېلىشىدۇ. ئېلىشىش داۋامىدا ئابدۇۋېلى ئىمىن-گە پىچاق تەگلىپ، ئېغىر دەرىجىدە يارىلىنىپ، قان كۆپ ئېقىپ كەتكەچكە، ئەمدىلا 25 ياشقا كىرگەن ئابدۇۋېلى ئى-مىن خەلقنىڭ ھايات-ئۆلۈكىنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش، دۆلەت مەنپەئىتى ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغ-داش يولىدا قىممەتلىك ھايات-نى تەقدىم قىلدى.

يولداش ئابدۇۋېلى ئىمىننىڭ كۆكرەك كېرىپ مەي-دانغا چىقىپ، باتۇرلۇق بىلەن دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇش-تەك ئالىيجانابلىق، پىداكارانە روھى ۋە ئىستىق قېنى بىلەن خەلقنىڭ ھايات-ئۆلۈكىنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش، دۆلەت مەنپەئىتى، جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغ-

داشتەك خسلىتنى تەقدىرلەش ئۇچۇن، ئۇنىڭ ھايات چېغىدىكى ئىزچىل ئېپادىسىگە ئاساسەن، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى يولداش ئابدۇۋېلى ئىمىنگە « كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ مۇنەۋۋەر ئەزاسى » دېگەن شەرەپلىك نام بېرىشنى قارار قىلدى. كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىدىن ماۋۇلارنى تەلەپ قىلىدۇ:

نۆۋەتتە قانات يايدۇرۇلۇۋاتقان غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزامچان بولۇش تەربىيىسى پائالىيىتىدە يولداش ئابدۇۋېلى ئىمىننىڭ نەمۇنىلىك ئىش - ئىزلىرىنى كەڭ تەشۋىق قىلىپ، قەھرىمانلاردىن ئۆگىنىشنى ئەمەلىي ھەرىكىتىدە كۈرسىتىش دولقۇنىنى قوزغاش لازىم.

كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى پۈتۈن ۋىلايەتتىكى ھەر مىللەت ياش-ئۆسمۈرلىرىنى يولداش ئابدۇۋېلى ئىمىننىڭ پارتىيىنى، كوللېكتىپنى ۋە خەلقنى ئىزغىن سۆيۈشتەك ئالىي پەزىلىتىنى ئۆگىنىشكە، ئۇنىڭ ئىتتىپاق خىزمىتىنى ئىزغىن سۆيۈش، ئىتتىپاق خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش ئۇچۇن ئۆزىنى ئۇنتۇشتەك مۇنەۋۋەر پەزىلىتىنى ئۆگىنىشكە، ئۇنىڭ يېزىلاردىكى ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتى داۋامىدا « بەشتە كاپالەتلەندۇرۇلگۈچى ئائىلە » لەر ۋە قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنىڭ ئورتاق بېيىشىغا ئىزغىن ياردەم بېرىشتەك كوممۇنىستىك خسلىتىنى ئۆگىنىشكە، ئۇنىڭ خەلقنىڭ مال - مۈلكىنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش، دۆلەت مەنپەئىتى ۋە جەمئىيەت ئامانلىقىنى قوغداشتىكى خەۋپكە دۇچ كەلگەندە

قورقماي كۆكىرەك كېرىپ ئالدىغا چىقىش، جەمئىيەت ئامانلىقىغا زىيان يەتكۈزىدىغان جىنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرى بىلەن باتۇرانە هالدا قەتئىي كۈرەش قىلىشتەك هېچ ئىككىدىن قورقمايدىغان ئىنقىلابىي روهىنى ئۆگىنىشكە، يولداش ئابدۇۋۇپلىنى ئۇلگە قىلىپ، ئىسلاهاتنىك قاينىمىدا بېرىلىپ ئۆگىنىپ، تىرىشىپ خىزمەت قىلىپ، غايىلىك، ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك، ئىنتىزامچان بولغان سوتسىيالىستىك يېڭى ئەۋلاد كىشىلىرىدىن بولۇشقا، جەمئىيەت ئامانلىقىدا تۇپتىن ياخشىلىنىش بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇش، يۈكسەك سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەتنى بەرپا قىلىش، قەشقەرنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلىشتا ئۆزلىرىنىك ياشلىق باهارىنى ۋە كۈچىنى تەقدىم قىلىشقا چاقىرىدۇ.

جۇڭگو كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى قەشقەر ۋىلايەتلىك كومىتېتى، 1985 ـ يىل 10 ـ ئاينىك 10 ـ كۈنى».

يىغىن ئەهلى ئۇنىڭ سۆزىنى شۇنچىلىك بېرىلىپ ئاڭلىدىكى، دەشتى ـ باياۋاندا ئۇسسۇزلۇقتىن چاڭقىغان يولۇچىلارغا ئوخشاش ئاغزى ئېچىلغان، نەملىكتىن ئەسىرات قالمىغان قۇرغاق لەۋلىرىنى يەلەپشىمۇ ئۇنتۇغان، چىرايلىرى جىددىيلەشكەن بۇ كىشىلەر ئەقلىدىن تازىغاندەك بىر ـ بىرىگە سوئال نەزەرى بىلەن تىكىلىشەتتى. ئۇلارنىڭ يۈرىكى ئوق بولۇپ، كۆكرىكىنى تېشىپ چىقىدىغاندەك ئەنسىز دۈپۈرلەيتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىك يىغىن زالىدا ئىكەنلىكىنىلا ئەمەس، هەرىكەتتىن مەهرۇم بولغان جىسمىنىمۇ ئۇنتۇپ قالغاندەك، ئويلاش سەزىمىدىن قالغان مېڭىسى كېرەكسىز سۆيۈقلۇققا ئايلىنىپ كەتكەندەك هېس

قىلىشاتتى. ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا بىر باھادىر يىگىتنىڭ سىماسى نامايەن بولدى. ھەممە ئادەمنىڭ ئارزۇ ئىستەكلىرى ئابدۇۋۇپلىنىڭ قەبرىگاھىدىن ئۇنىڭ جانسىز گەۋدىسىنى سۈغۇرۇۋۇپلىپ كۆرۈپ بېقىشقا تەشنا بولغاندەك؛ ئۇنىڭ ساپ ۋە ساددا يۈرىكىنى بېغىشىدىن ئاجرىتىپ، ئادالەت تارازىسىدا جىڭلاپ كۆرۈپ باققۇسى كەلگەندەك؛ ھەممە ئادەم ئاشۇ ھايات - ماماتلىق ئېھتىشىش مىنۇتلىرىدا ئابدۇۋۇپلى ئىسمىن بىلەن بىللە ئاشۇ جەڭگە قاتنىشىۋاتقاندەك بولدى. ئابدۇۋۇپلىنىڭ ئوتلۇق كۆزلىرى، قامەتلىك بەستى، چاقماقتەك تېز ھەرىكەتلىرى كۆز ئالدىدا چاقماق تېزلىكىدە نامايەن بولدى...

ئىبراھىم باقى نەپسى قىسىلغاندەك سەل - پەل تۇرۇۋېلىپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— بىز ئۇنىڭ ئۆش-پاشا لىيەتلىرىنى يەنىمۇ يۇكسەكلىك دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش ئۈچۈن تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى ئەۋەتتۇق. كىشىلەر ئۇنى ياخشى كۆرىدىكەن، ھۆرمەتلەيدىكەن. ھەممەتالىيجانابلىقلار قولىدىن كېلىدىغان بۇ ياش نوتا ئۇچۇن قايغۇ - مۇسىبەتنىڭ گۇلخانىدا باغرى ئۆرتىنىۋاتقان مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ قايغۇ - ئەلەم يېشى ئۇنى يۇتۇپ كەتكەن رەھىمسىز تۇپراقنىڭ كۆكسىگە سىڭىپ كەتتى.

قەبرىنداشلار، تۇرمۇشنىڭ رەھىمسىز كۇلپەتلىرى پەرزەنتى ۋە قەبرىندىشىنى مەزگىلسىز ھالاك قىلغاندا تەمكىنلىكنىڭ ئۇرۇقىنى چاچقان ئابدۇۋۇپلىنىڭ تاتا - تانىسى ۋە ئۇنىڭ ئاكىسىنىڭ ئۆزۈڭلاردىن قانچىلىك پەرقلىق ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆزۈڭلار كۆرۈۋاتقاندۇ؟

قاراڭلار! مانا بۇ — تابدۇۋېلىنىڭ دادىسى؛ مانا بۇ — ئۇنىڭ تانىسى؛ مانا بۇ — قەھرىمانىمىز نىڭ جەڭدە بەرگە بولغان تاكسى!

سەھنىدە ئولتۇرغان ساقاللىرى ئۇچتەك ئاق قارىغان، گەۋدىلىك، تېمەللىكى چىقىپلا تۇرىدىغان بىر بوۋاي، ئاق رومىلى بىلەن ئېغىزىنى مەھكەم چىگىۋالغان بىر مومای ۋە ئەپتىدىن كۈچ ـ شىجائەتلىك يىگىتلىكى كۆرۈنۈپلا تۇرىدىغان ئېگىز بوي، ئورۇق بىر يىگىت ئورنىدىن دەس تۇردى. كىشىلەر خۇددى تاشقىنلىغان دەريا سۈيىدەك ئوخچۇپ ئورنىدىن «گۈرىدە» قوزغىلىشىپ، ئۇلارنىڭ مۇبارەك قوللىرىنى تاۋاپ قىلىش ئۈچۈن سەھنە تەرەپكە قاراپ ئېتىلدى، يىغىن تەرتىپىنى ساقلاۋاتقانلار كۆپچىلىكنى توسۇپ تالدى، ياش سەرغىۋاتقان ھېگىلىغان كۆزلەر ئۇلارغا تىكىلدى.

تابدۇۋېلى ئىسمىن ۋاپات بولغاندىن كېيىن، قاراقىلىچىن ئەھمەك بىلەن ئۆزگەرتىش مەيدانى، مارالبېشى ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنى ۋە ئالاقىدار تارماقلارنىڭ مەسئۇللىرى ئۇنىڭ يۇرتداشلىرىدىن 600 نەچچە كىشىنى قاتناشتۇرۇپ، قەھرىمانىنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن چۇشۇرگە كەنتىدە ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپ، تابدۇۋېلىنىڭ ھايات داۋىر ئىش-پائالىيەتلىرىنى سۆزلىدى.

مارالبېشى ناھىيىلىك ئىتتىپاقكومىتېتى، تارىكۆل يېزىلىق ئىتتىپاق كومىتېتى، چۇشۇرگە كەنت ئىتتىپاق ياچېيكىسى ئۇنىڭغا مۇنەۋۋەر ئىتتىپاق ئەزاسى دەپ نام بەردى،

ياشلار ۋە ئىتتىپاق ئەزالىرىنى تاپدۇرۇپلى ئىمىنىدىن ئۆ-
گىنىشكە چاقىرىش توغرىسىدا قارار ماقۇللىدى ۋە پۈتۈن
ناھىيىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئۇنىڭدىن ئۆگىنىشكە چا-
قىردى، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى، مارالبېشى ناھىيە-
لىك پارتكوم سىياسىي-قانۇن كومىتېتى، تاناركۆل يېزىلىق
خەلق قورالىق بۆلۈمى قاتارلىق ئورۇنلار ئۇنىڭغا «ئىن-
قىلابىي قۇربان» دەپ نام بەردى.

كىتابخان، سىز بۇنىڭدىن باتۇرلۇق ۋە قەھرىمانلىق-
نىڭ، پەزىلەت ۋە تالىي جانابلىقنىڭ سىرىنىڭ نەدە ۋە
نېمىدە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانسىز. مۇبادا سىز-مۇ بىز
بىلەن بىللە، تاپدۇرۇپلىنىڭ مەھەللىسىگە بېرىپ، قولۇم-
قوشنىلار، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى، سۆيۈملۈك خوتۇنى ۋە
گۆدەك بالىلارنىڭ دەرىپا - دەريا ئېقىۋاتقان، ئەلەمگەتول-
غان يېشىنى كۆرگەن، كۆچلۈك ھېسسىياتقا تولغان يۈرەك
سۆزلىرىنى، ئۇنىڭغا ئېيتقان مەدھىيىلىرىنى ۋە ئۇنىڭ تە-
سىرلىك ئىش - پائالىيەتلىرىنى ئاڭلىغان بولسىڭىز، ئۇ-
نىڭ ھەقىقىي قەھرىمان بولۇشقا مۇناسىپ ئىش قىلغانلى-
قىدىن ھاياجانلىنىپ، ئۆزىڭىزنى توختىتىۋالالمايسىز، ئىختى-
يارسىز ياش تۆككەن بولاتتىڭىز، ئۇ قالدۇرۇپ كەتكەن
ئۆچمەس ئىز، ئۇ بىمەھەل ئۆيقۇدا ياتقان قەبرىگاھىغا
باغرىڭىزنى يېقىپ، ئۇنىڭ يۈرىكى ۋە ۋۇجۇدىدىكى ھارا-
رەتنى بىلگىڭىز كەلگەن بولاتتى.

1985- يىل تاۋغۇست، تاناركۆل،

1990- يىل، مارالبېشى.

شەپقەت ياغدۇرغۇچى

1

مۇھەممەت بوۋاي، ھاشەماخۇن ئەپكەش ۋە زوردىخان ئاچىلار بۇگۈنمۇكۈندىلىك ئادىتى بويىچە تالاغا چىقىشتى ۋەسانا-تورىيە ھويلىسىدىكى سۇپىدىن ئورۇن ئېلىشتى. سانا توربىدەكىكىشىلەر بىر يەرگە جەم بولسىلا، بۇ سۆزەتتىكى كىشى توغرىسىدا ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلىشىدۇ.

— قايسى بىر ئىنسانىلىق ئادەمنىڭ بالىسىدۇر، شۇقادىراخۇن، ئۇنىڭمۇ تۇتقان ئۆيى باردۇ؟ بۇ بالىزە، خېلىدىن بېرى بىزنى زادى ئۇنتۇپ قالمىدى.

— ئۆز پۇشتىمىز، جىگەر پارىمىز بولغان تەقدىردەمۇ ئۇنچۇالا قىلىپ كېتەلمەستى!

— يېقىلغۇ، خىراجەت، سوپۇن، سۈيىپىغى... ئىش قىلىپ ھەممە كەم نەرسىمىز ئۇنىڭدىن تەل بولمىدۇ، مانا ئەتە بايرام، كىشىلەر باھار بايرىمىنى مۇبارەكلەپ قەنت-گېزەكلەرنى داستىخانغا تىزىشىدۇ، ساڭزا، قۇيماق سالمىدۇ، بايا ئۆيدە مۇڭلىنىپ ئولتۇرسام قادىراخۇن ئاسماندىن چۈشكەندەكلا كىرىپ كەلدى، قېنى، ھېيتلىقىڭ، ھوي مومای، دېدى. ئاندىن سومكىسىدىن قەنت، شام-گۈگۈت،

سوپۇن، يانچۇقىدىن پۇل ئېلىپ: «تال، بۇنى، بايرام ئۆتكۈز، مۇنۇ بىر كىلوگرام ياغدا ئوخشىتىپ قۇيماق سېلىپ قوشنىلىرىڭنى مېھمانغا چاقىر، دېدى. خۇشاللىقتىن بىر ھازا يىغلىدىم، ئاللا ئېزىز قىلار شۇ بالىنى ئىگەكىم.

زوردىخان موماي شۇنداق دېدى ـ دە، گۆشسىز قوللىرى بىلەن قاتمۇقات قوروق باسقان يادىكىغۇ يۈزىنى ئېتىۋېلىپ، ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى. مۇھەممەت ئاكا بىلەن ھاشىم خۇن ئېپكەشىنىڭمۇ نۇرسىز كۆزلىرىدىن ياش سىرغىپ، تال ـ تال ساقاللىرىنى نەملىدى ...

قادىر داۋۇت مارالبېشى بازارلىق خەلق ھۆكۈمىتىگە تەۋە قېرىلار سانا تورىيىمىدىكى ئاجىزلارنى ئۇچ يىلدىن بېرى ھېيت ـ بايرام كۈنلىرى يوقلاپ، غېرىپسىنىدۇرۇپ قويمىدى، شۇڭا سانا تورىيىمىدىكى قېرىلار ۋە بازارلىق خەلق ھۆكۈمىتى رەھبەرلىكى ئۇنىڭغا ھۆرمەت، شان ـ شەرەپ سەلتەنىتىنىڭ تۆردىدىن ئورۇن بەردى.

بۇ يىللىق باھار بايرىمىمۇ كېلىپ قالدى، قادىرداۋۇت 1990 ـ يىلى 2 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى تۈگۈ ۋە يوغان بىر سومكىنى كۆتۈرۈپ ئۆيىدىن چىقىپ، ئۇدۇللا سودا ماگىزىنى، ئۇن ـ ماي ماگىزىنىنى ئارلاپ، 130 نەچچە يۈەنگە سۈييېغى، شام، سەرەڭگە، سوپۇن، قەنت سېتىۋېلىپ ئون ئاتلىلىك مومايى، بوۋايلارغا تارقىتىپ بەردى، 35 يۈەن پۇلنى بايراملىق خىراجەت قىلىپ بەردى.

دوستۇم، سىز ئۇنى بارما قىلىرى ئاردىسىدىن سىرغىپ چىققانىنى بىرنەچچە ئادەمگە يالىتىپلا، ئىشنى بولدى قىلىدىغان ئالاكۆڭۈل يىگىتىمىكىن دەپ قالماڭ، ئۇنىڭ يەنە نامراتلارغا كۆرسەتكەن سېخىلىقىغا ئائىت يېڭى-يېڭى ھېكايىلىرىمۇ بار.

قادىر داۋۇت بىر كۈنى مەقسەتسىزلا ئاشلىق بازىرىنى ئايلىنىپ كېتىۋېتىپ ياشانغان بىر جۈپ ئەر ـ خوتۇنـ

نىڭ مىڭ - مىڭ ئادەملەر توپى ئىچىدە بىر ئىش ئۈستىدە تالاش - تارتىش قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى ۋە يېڭىلاپ باردى.

— مەن سېنى ئۆيدە قوناق ئۈنى ئالسەن دەپ مولىلام تالىپلىرىغا ساۋاق بەرگەندەك ئۆگىتىپ بازارغا ئەۋەتكەن تۇرسام، نېمىشقا بۇغداي ئۈنى ئالدىڭ؟

كاجى پىلاتىنىڭ تۆگىسىنى ئويناپ پەرۋاسىز تۇرغان، ئۇتتۇر چىشلىرىدىن مەھرۇم قالغان ئايال ئېرىنىڭ سوراق - سوئاللىرىنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ تۇرۇۋەردى.

— گەپ قىل دەيمەن!

— بۇغداي ئۈنى ئالسام نېمە بوپتۇ، گاللىرىغا چاپلىشىپ قالاتتىمۇ؟

— ھوي بىغەرەز خوتۇن، ئۆيدىكى يەتتە جان كىشى سېنىڭ 15 كىلوگرام ئۈنۈڭنى ھەپتە يەتكۈزۈپ جان ساقلىيالايتىمۇ؟ قوناق ئۈنى ئالساڭ، كۆپرەك بىر نەرسە ئېلىپ كېتەلىسەڭ يامان كېتەتتىمۇ؟

قادىر داۋۇتنىڭ ئىچى سىرىلدى. تۇرمۇش نامراتلىقىنىڭ ئىسكەنجىسى ئاستىدا مۇجۇلمۇاتقان بۇ كىشى ئۆزى بىلەن بىر مەھەللىنىڭ روزى توختى بولۇپ، ئۇ شۇ كۈنى بازاردىن قايتىپ مەھەللىسىگە بېرىپ ئۆزى تۇرۇشلۇق كەنتتىكى 13 نامرات دېھقانىنىڭ ئەتىيازدىكى سېرىقتال پەسلىنى غەمسىز ئۆتكۈزۈۋېلىشى ئۈچۈن 820 يۈەن پۇلنى ئۆسۈمسىز تارقاتتى. بۇ 1982 - يىلى ئەتىياز پەسلىدىكى ئىش ئىدى، شۇنىڭدىن كېيىمۇ ئۇ تاكى 1989 - يىل ئاخىرىغىچە ئۇرايىم ھاشىم، يەنە سەن تۇردى قاتارلىق 50 دىن كۆپرەك دېھقانغا 7000 يۈەندىن كۆپرەك پۇلنى مۇددەتسىز ۋە ئۆسۈمسىز قەرز بېرىپ

غەمدىن خالاس قىلدى، ئۇ يەنە بازارلىق ھۆكۈمەت تەۋەلىكىدىكى نامرات ئائىلىلەر ئۈچۈن ئۇچ قېتىمدا 1150 يۈەن نەقپۇل ۋە بىر قىسىم ماددىي نەرسىلەرنى يارەمم قىلدى.

2

كەلپىن بوز كەنتى قادىر داۋۇتنىڭ ئائىلىسى تۇرۇشلۇق قەشقەر دەريا سىنىڭ ساھىلىغا ئورۇنلاشقان جاي بولۇپ، 1979 - يىلى ئەتىيازدا كەنت زەھبەرلىكى كەنتتىن 4 - 5 كىلومېتر يىراقلىقتىكى بىر قاغجىرلىققا 20 نەچچە ئائىلىلىك دېھقانىنى ماكانلاشتۇردى. يېڭىدىن كۆچۈپ، بۆك - باراقسان قەدىمى مەھەللىسىدىن بۇ چۆلدە ھايات باشلىغان بەزى دېھقانلار تەرسالىقى تۇتۇپ 2 - 3 يىلغىچە ئۆيى ئەتراپىغا بىر تۇپ دەرەخ تۇتتۇرماي، ئۆيى ئەتراپىنى خۇمدانغا ئوخشاش قويۇۋۇردى، تاملارنىڭ خىش-كېسەكلىرى ئاپتاپ تەپتىدىن ساپال كۈپتەك قىزاردى. بۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىپلا ئورمان سالغان بىر نەچچە ئائىلىلىك كىشىنىڭ دەرەخلىرى بۆك - باراقسان ئايىنىدى.

1984 - يىلى 2 - ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى، قادىر داۋۇت مەھەللە ئەتراپىنى ئاق پېتى تاشلىۋەتكەن ئابلىمت، ئەمەتجان قاتارلىق 15 دېھقانىنى مەھەللىسىگە ئەپكېلىپ، بىر يېرىم مو يەردە ئۆستۈرگەن قەلەمچى تېرەك ئورمىنىنى ۋە ئۆيى ئەتراپىدىكى 5 - 6 مىڭ تۇپ ساغلام ئۆسۈۋاتقان دەل - دەرەخنى كۆرسىتىپ دېدى:

— كۆرۈپ تۇرۇپسىلە، ئائىلىمىزدىكىلەر بىر نەچچە يىل تەر ئاققۇزۇۋۇددى، مانا، مۇشۇنچىلا ئۆزگىرىشلەر بولدى، سىلە قاچانغىچە غەپلەتتە ياتىسىلەر، ھازىر ئورمان

ئەھيا قىلىشنىڭ تازا ياخشى پۇرستى، سىلەرگە بىر ھەپتە مۆھلەت بېرىمەن، ئۆيۈڭلار ئەتراپىدىن 50 مېتر ئۇزۇنلۇق تا ئېرىق ئالسىلەر، ئوسسىغا قاندۇرسىلەر، مەن ئۆزۈم يارىتىۋالىمەن. مۇنۇ كۆچەتخانىدىن تېرەك ئاپىرىپ سالسىلەر، بۇ يىل كۈز بىر تۇپ تېرەكنى قۇرىتىۋەتسەڭلا ئون يۈەن تۆلىتىۋالىمەن!

— سىزدىن يۆتكەپ كەتكەن تېرەكنىڭ ھەر تۈپىگە قانچە پۇلدىن ھەق قايتۇرىمىز؟

— ئالجىپ قالدىڭلارمۇ؟ ھەر بىر ئاتلىغا 60 تۈپتىن 900 تۇپ تېرەك كۆچىتىنى ھەقسىز تارقىتىپ بېرىمەن. ئەمما، بىر تۈپى تۈتماي قالسا ئون يۈەندىن تۆلىتىپ ئالىمەن.

مەھەللىداشلار خۇشال قايتىشتى ۋە بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۆزىگە تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن 60 تۈپتىن تېرەك كۆچىتىنى ئېلىپ كەتتى.

قادىر داۋۇت شۇ يىلى ئەتىيازدا يەنە كەلپىن بوز كەنتىنى ئايلىنىپ تۇغۇلۇپ تېخى يېشىغا يەتمىگەن بالىلاردىن ئون ئوغۇل بالىنى تىزىملاپ، ئۇلارنىڭ ئاتا - ئانىسىنى مەھەللىسىگە يىغىپ، ھەر بىر ئائىلە ئۈچۈن يىگىرمە تۈپتىن تېرەك كۆچىتى تارقاتتى ۋە مەسچىت ئەتراپىدىكى ئوسسىغا قاندۇرۇلغان ئورمان بىلەن ئىغىدىن ئورۇن كۆرسىتىپ بېرىپ تېرەكلەرنى سالدۇردى.

— يۇرتداشلار، سىلەرمۇ بۇگۈن مەنچە خۇشال بولدۇڭلارمۇ؟ — دېدى ئۇ، — ئېھتىمال سىلەر مۇنداق بىر ئىشنى ئويلاپ كۆرۈشكە ئۇلگۈرمىگەنسىلەر؟ بۇگۈن سىلەرنى قانداق قىلىپ بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپ ئىشقا سالغىنىمنى بىلدىڭلارمۇ؟ بۇلتۇردىن بۇيان ئايالى ئوغۇل تۇغقان ئائىلىنى تىزىم-

لاپ كۆرسەم توپتوغرا ئون ئالتە ئىكەنسىلەر، بۇگۈن سىلەر ئاشۇ ئوغۇللىرىڭلارنى ئويلىمىدىڭلار، ئۇيۇ سىلىپ بەردىڭلار!

كۆپچىلىك باش لەشمىتىپ، ئۇنىڭغا قايىللىق بىلەن تىكىلىشتى. 1985 ـ يىلى ئەتىيازدا قادىر داۋۇت بىلەن مەھەللىداشلىرى ئوتتۇرىسىدا مۇنداق بىر غەلىتە، دېھقانلارنى غەم ـ ئەندىشىگە سالمىدىغان ئىشمۇ بولۇپ ئۆتتى. شۇ يىلى 3 ـ ئاينىڭ دەسلەپكى بىر كۈنى قادىر داۋۇت مەھەللىسىدىكى ئارىلاپ ئىشىك ئالدى، ئۇيى ئەتراپىدا جەرىم سىلىشقا يەر تەييارلىغان ئىمىن مامۇت، مۇھەممەت قاسىم قاتارلىق 12 دېھقاننى يىغىپ، كۆچەتزارلىقىدىن 2450 تۇپ ئۇچ مېتىر ئېگىزلىكتە ئۆسكەن تېرەك كۆچىتى قومارتىتى ۋە ھەر بىر كىشىگە 200 تۇپتىن تېرەك كۆچىتى بۆلۈپ بېرىپ ھەيۋە بىلەن دېدى:

ـ ھەر بىرىڭلار 200 تۇپتىن تېرەك كۆچىتى ئالدىڭلار. كۆچەتلەرنىڭ ھەممىسى تۇتىسا، پەرۋايىم پەلەك. ئون يىل ئۆتكەندە ھەر ئون تۇپ كۆچىتىم ئۈچۈن سىلەر تۇتتۇرغان تېرەكتىن بىر تۇپتىن تېرەك كۆچىتى كېسىمەن. بۇ ـ ماڭا ھەر بىركىشى 20 تۇپتىن تېرەك ياغىچىغا قەرزدار بولدى دېگەن سۆز. گەپ شۇ، قايتاڭلار بولمىدۇ.

ھەممەيلەن لام ـ جىم دېمەي ئۆز ئۆيلىرىگە راۋان بولۇشتى. بىر نەچچە ئادەم جەم بولسىلا قادىر داۋۇتنىڭ «جازانىخور لۇقى» توغرىسىدا جاۋغايلىرى قۇرغىچە جاۋىلـ دىشىدىغان بولدى:

ـ خۇدا زاۋالىنى بېرەر، ئۇ قان يۇتقۇنىڭ؟! يـاـ ۋاش ـ يۇمشاق، ئاجىز ـ ماجىزلارنى شۇنچە بوزەك قىلغان بارمۇ؟

— پۈلۈم بار دەپ قىلىۋالغان بىلەن خۇدانىڭ كۆزىدە كور ئەمەستۇ؟ بوپتۇ، بۇ كۆچەتلەرنى سېلىپ قويايلى.

ئىقتىسادىي بېسىمدىن قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتمىگەن بۇ ئون نەچچە ئائىلىلىك كىشى 2400 تۇپ تېرەك ئەكىلدى. ئاردىدىن ئىككى يىل ئۆتۈپ، 1987 - يىلى ئەتىيازدا قادىر داۋۇت شۇ قېتىم كۆچەت تارقىتىلغان 12 ئائىلىنىڭ باشلىقىنى مەھەللىسىگە يىغدى.

— ئېسىڭلاردا بارمۇ، ئىككى يىل بۇرۇن سىلەر مەندىن 2450 تۇپ تېرەك كۆچىتى ئالغان، مەن بۇ ھىسابنى ئون يىل كېيىنگە قالدۇرسام، ۋاقىت بەك ئۇزىراپ كەتكۇدەك، بىز سىلەر بىلەن بۇگۈن مۇشۇ يەردىلا ئېلىم - بېرىملىرىمىزنى توغرىلىۋېتەيلى، - كىشىلەر ئۇن - تىنسىز تىڭشىماقتا ئىدى، ھەممەيلەننىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، - تۇتقان تېرەكلىرىنى سانىاپ كۆرسەم 2400 تۇپ كۆچەت ئەي قىلىپسىلەر، جاپا چەكتىڭلار. سىلەرگە كۆچەت تارقاتقاندا مۇنچىلىك چەك قويمىسام بولمايتتى. ئاردىمىزدا بارماق بېسىپ تۇزگەن توختام يوق، مەھەللىگىلەر كۆكەردى. سىلەرنىڭ مەندىن كۆچەت يېكى تېرەك قەرزىڭلار يوق، دەرەخكە ئۆزەڭلار ئېگىدارچىلىق قىلسا ئۆلار بولىدۇ.

3

مارالبېشى بازارلىق ھۆكۈمەتكە قارىشىلىق چۈچۈك بويا سېتىۋېلىش پۈنكىتىنىڭ باشلىقى قادىر داۋۇتنىڭ ئائىلىسى تۇرۇشلۇق كەلپىن بوز كەنتى، غول مەھەللە ۋە كۆل بېشى كەنتلىرىدىكى بالىلار ئوقۇيدىغان غول مەھەللە مەكتىپىنىڭ ئىمارەتلىرى كونىراپ، تاملىرى سۇۋاق تاشلاپ، ئوقۇتۇشنىڭ تەسىرگە ئۇچرىشى جىددىي بىر مەسىلە

جولۇپ قالدى. قادىر راۋۇت دۆلەتنىڭ ماتارىسپىخىراجىتىگە قىلىدىغان چىقىمىكۆپ بولۇش سەۋەبىدىن يېتىشەلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئون مىڭ يۈەن پۇل ئىئانە قىلىپ، مەكتەپ سالدۇرۇپ بەردى، ئۇ يەنە غول مەھەللە مەكتىپى، ناھىيە بازىرىدىكى بىر قىسىم باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇتۇش ئەسلىھەلىرىنى تولۇقلىۋېلىشى ئۈچۈن ئون مىڭ يۈەندىن ئارتۇق پۇل، بازارلىق ھۆكۈمەت تەۋەلىكىدىكى نامرات ئائىلىلەرنىڭ ئۈچۈن ئىككى قېتىمدا 1000 يۈەن پۇل ئىئانە قىلدى.

4

— بالام، — دېدى داۋۇت ئاكا ئوغلى ئابدۇقادىرنى يېنىغا تارتىپ، — مال — دۇنيا كۆپەيسە ئىمانىنى يوقىتىدۇ، دەيدىغان گەپ بار، قول ئىلكىڭىزدىكى مال — دۇنيا يېتەرلىك، يېتىم — يېسىرلەرگە خەيرى — ساخاۋەت، سەدىقە — راپائەت قىلىشنى ئۇنتۇپ قالماڭ. شۇنداق قىلالىسىڭىز قولىڭىزدىكى بايلىق تېخىمۇ كۆپىيىدۇ، ھالال يېگەن بولىسىز، ئوغلۇم. يۇرتىمىزنىڭ كۆل بېشى، دەپ ئاتىلىپ كېلىۋاتقىنىغا 200 نەچچە يىل بولدى. مەھەللىمىزدىكى كۆلنى بوۋام سۆزلىمەت بالىلىق دەۋرىدە چاپتۇرغانىكەن. دادامزاكىر ئۇچ قېتىم، مەن 96 يىلىدىق ئۆمرۈمدە تۆت قېتىم بۇكۆلنى بىساتىمىزدىن چىقىم قىلىپ، تۇجۇپىلەپ رېمونت قىلدۇرۇپ، يۇرت ئەھلىنىڭ تەشنالىقىنى قاندۇرۇپ كەلدۇق. بۇنداق كۆلنى مەن ھېچقېچەردە ئۇچراتمىدىم. 200 نەچچە يىللىق سۈيى قۇرىغان بۇ گۆلنىڭ سىزگە كەلگەندەسۈيى قۇرۇپ كەتمىسۇن. بۇ — مېنىڭ سىزگە قالدۇرىدىغان ۋەسىيىتىم، بالام، ئېسىڭىزدە بولسۇن، ئالەمدە سۆيگۈدىن ئۇلۇغ ۋە مۇقەددەس كۆچ يوق. بولۇپمۇ، خەلق سۆيگۈسى ئەڭ مۇقەددەستۇر.

داۋۇت ئاكا يەنە نېمىلەرنى دېمەكچى بولدى - يۈز كىرپىكلىرى ئاستا - ئاستا جۇپلەشتى.

دېمىسىمۇ قادىر تۇرۇشلۇق مەھەللە دېھقانلىرى سېرىق تال كۈن كەچۈرەتتى. بۇنى ئاز دەپ، كۈندىلىك ئىچىملىك سۈيىنى نەچچە كىلومېتر يىراق جايدىن بۇ مەھەللىگە كېلىپ، مۇشۇكۆلدىن ئېلىپ كېتەتتى. مال-چارۋىلىرىنىمۇ ھەيدەپ كېلىپ، مۇشۇ كۆلدىن سۇ ئېلىپ سۇغىراتتى. ياز كۈنلىرى قىز - يىگىتلەر بۇ كۆل ئەتراپىدىكى دەرەخ سايىسىدا مۇڭدىشاتتى، بىر - بىرىگە مۇھەببەت ئىزھار قىلىشاتتى... بالىلار كۆل قىرغىقىدىكى قۇم ئۈستىدە ئېغىنىشاتتى. ھېيت - بايراملاردا ناغرا - سۇناي، داقا-دۇمبا قىلار بۇكۆلىنىڭ بېشىنى ئاۋات قىلىپ، كىشىلەر چېلىش-سورۇنلىرىنى تۈزەتتى. كۆل بويىدىكى مەسچىتتە يەنە ھېيت ئامىزى ئوقۇلاتتى، قىسقىسى بۇ يەر يۇرت ئەھلىنىڭ ئارامگاھى ئىدى.

يىل بويى قاغجىراپ ياتىدىغان بۇ 60 نەچچە تۈتۈن ئۆك مەھەللە قەشقەر دەريا-سىنىڭ ئايىغ ئېقىنىغا جايلاشقان، تەبىئىي تۈپراق تۈزۈلۈشى قۇمساز، قۇرغاق، سۇ يۇزىدىن ئېگىز، سۇغا تەتۇر باش بولۇپ، بۇ يەردىكى خەلق ئەسىر بويى كەلكۈن مەزگىللىدىن باشقا چاغدا يىل بويى قۇدۇقنىڭ تۈزلۇق سۈيىنى ئىچىشكە مەجبۇر لىنىاتتى. تەخمىنەن 1750- يىلى بۇ كەنتتە تۇغۇلغان سۆزۈمەتمۇ بالىلىق دەۋرىدە ئەل قاتارى ئىچىملىك سۇنىڭ دەردىنى يەتكەچە تارتقانلىقتىن، 1790- يىللىرىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە كۆل چېپىپ قولۇم - قوشنىلارنىڭ ئىچىملىك سۈيىنى ھەلقىلىشقا تۇتۇندى. تېخى ئەمدىلا 26 ياشقا كىرگەن سۆزۈمەت ئوندىن كۆپرەك كالا، قوي-سويۇپ، 2000 كىلوگرامدىن كۆپ

رەك گۈرۈچ ۋە خېلى كۆپ مىقدارىدا سۈيىقى سەرپ قى-
لىپ، ھەر كۈنى 200 گە يېقىن كىشىنى مانتۇ، گۆشلۈك پو-
لۇ بىلەن سىراپ قىلدى. سۆزۈمەتنىڭ 5000 يۈەن مە بلە-
غى بەدىلىگە 31 مىڭ كۇب مېتر سۇ سىغىمچانلىقىغا ئىگە
كۆل چېپىلدى، مانا شۇ كۈنلەردىن بۇيان بۇ يەر «كۆل بې-
شى» دېگەن نامى بىلەن ئۇلۇغلىنىدىغان ماكانغا ئايلاندى.
سۆزۈمەت جان ئۇزۇش ئالدىدا ئوغلى زاكىرغا، زاكىر مۇبا-
لىلار بىلەن ۋىدالىشىش ئالدىدا ئوغلى داۋۇتقا كۆل تو-
غرىسىدا ئۇزاقتىن - ئۇزاق ۋەسىيەت قىلدى، زاكىر، داۋۇت-
لار ئاتا ۋەسىيىتىگە سادىق بولۇپ، كۆلنى قارارلىق رېمونت
قىلدۇرۇپ، سۈيىنى ئۇزۇپ قويمىغان بولسىمۇ، 1982 -
يىلى كەنت يەر ئېچىش باھانىسى بىلەن بۇ كۆلنى تىندۇ-
رۇۋەتتى. كۆل بېشىلىقلارنىڭ ئېچىلىك سۈيى كۈندىلىك
تۇرمۇشتىكى چوڭ ئىشقا ئايلاندى. قادىر بۇ يەردە كۆل سۈ-
يىنى قۇرۇتۇپ قويماسلىق ئۈچۈن بىساتىدىن 1500 يۈەن
سەرپ قىلىپ، 6000 كۇب مېتر سۇ سىغىمچانلىقىغا ئىگە بىر
كۆل قازدۇرۇپ، 2 - 3 مىڭ تۈياق مال- چارۋا ۋەئانار كۆل
يېزىسىنىڭ كۆنچى مەھەللە، كۆل بېشى كەنتلىرى ۋەدۆلەت-
باغ يېزىسىنىڭ چاجاڭ كەنتىدىكى 2000 دىن كۆپرەك دېھە-
قانىنىڭ ئېچىلىك سۈيىنى ھەل قىلدى. كۆلنى ئىككى قې-
تىم رېمونت قىلدۇرۇپ، سۇ كەلسىلا كۆلنى تولدۇرۇپ، سۇ-
نى ئۇزۇپ قويمىدى، كىشىلەر ھەر قېتىم بۇ يەردىن سۆزۈپ
لىپ ماڭغاندا ئەلۋەتتە ئۇنى ياد ئېتىدۇ. ئۇنىڭ مۇبارەك
ئىسمىنى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالىدۇ.

5

— يا خۇدانىڭ، يا بەندىسىنىڭ كۆزى كۆرمىدى، يا

ھۆكۈمەتنىڭ دېلىغا سالمىدى، بۇ ئاچكۆز دەريانى،- دېدى بەزىلار قىلانناسى دەريادىن سۈزۈۋېلىپ قىرغاق تەرەپكە تارتىپ چىقىۋاتقان شاپاق دوپپا، خاسا كۆينەك، قارا كاجى شىم كەيگەن يالىڭ ياق دېھقان يىگىت جىلى بولغان ھالدا.

دېمىسىمۇ ناھىيە بازىرى بىلەن كەلپىن بوز ۋە كۆنچى مەھەللە كەنتلىرىنى ئايرىپ تۇرىدىغان قەدىمىي قەشقەر دەريا سىغا ھەر يىلى يازكەلكۈن كەلگەن مەزگىلدە بۇ ئىككى كەنتتىكى دېھقانلار بازار كۈنلىكى ناھىيە بازىرىغا كېلىشتە بىر نەچچە كىلومېتر يولنى ئارتۇق بېسىپ ياش تەرەپتىكى ئاددىلا قۇرۇلغان پىيادىلار كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈشكە، يول ئازابى تارتىشقا توغرا كېلەتتى. شۇ كۈنى دەريا غا كەلكۈن كېلىپ، سۇنىڭ ئۇلغىيىپ كەتكەنلىكىدىن خەۋەر سىزلار، ئۆتۈشكە كەلگەن قادىر داۋۇتقا ھېلىقى ياش دېھقانىنىڭ گەپلىرى ئەلەم قىلدى. ئۇ شۇ كۈنى بازارغا بېرىشتىن يالتىيىپ ئۆيىگە قايتىپ كەتتى. كېچىچە ئۇيقۇسى كەلمەي، خىيال دېڭىزىدا ئۈزۈپ چىقتى ۋە بۇ يەرگە بىر كۆۋرۈك سېلىشقا تۆتۈندى، ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتكەندە بىر مىڭ 24 يۈەن نەقىۋۇل بەدىلىگە 20 تونىنا يۇڭ كۆۋرە لەيدىغان بىر شال كۆۋرۈك ۋۇجۇدقا كېلىپ، مەھەللە داشلىرى خاتىرجەم بولدى.

قادىر داۋۇت يەنە كەلپىن بوز، كۆنچى مەھەللە قاتارلىق ئورۇنلاردىكى 4000 مو تېرىلغۇ يەرگە سۇ ئۆتكۈزۈلىدىغان قۇم ئېرىق ئۆستىگىنىڭ سۇغىرىش شارائىتىنى يەڭگۈلىتىدە ناچار بولۇۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، 1983-يىلى 4- ئايدا 5000 يۈەن مەبلەغ سېلىپ، كېتەر-

لىك سېمونت ، تاش ـ شېغىل ، پولات چۇبۇق، تېخنىك ۋە ئەمگەك كۇچى سېتىۋېلىپ، ئۆستەكنى ئۇچ ئېغىزلىق بېتون توما ۋە بېتون كۆۋرۈك ياسىتىپ، سۇغىرىش شارائىتىنى ياخشىلىدى، ئۇ يەنە 1989 ـ يىلى 10 ـ ئايدا 3080 يۇەن مەبلەغ بەدىلىگە كەلپىن بوز كەنت ئايىغدىكى 12 ئائىلىلىك يېڭى مەھەللىگە سۇ ئۆتكۈزۈلىدىغان ئۆستەكنى يېڭىدىن بىر بېتون توما ياسىتىپ بەردى ھەمدە ئىلگىرىكى ئۆزى ياساتقان بېتون توما ۋە كۆۋرۈكنىڭ بۇزۇلغان جايلىرىنى رېمونت قىلدۇرۇپ بەردى. ئۇ يەنە ئۆز ئائىلىسى تۇرۇشلۇق كەنت بىلەن ناھىيە بازىرى ئارىلىقىدىكى تۆت ئۆستەكنى 700 يۇەنلىك سېمونت نو سېتىۋېلىپ ئورناتتى.

6

جان سەكراتتا ياتقان زايىت ماكسۇر ئويلاش سەزىمىنى يېرىم ھالەتتە يوقاتقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ تىلى ئاجىز نېرۋىسىدىن ئاداشقان، كېچىكىدىلا ئانىسىدىن يېتىم قالغان 40 ياشلىق يالغۇز قىزى نۇرنىساخاننىڭ كېيىنكى تۇرمۇشىنى نەزەرىدىن ساقىت قىلمۇيتەلمىدى. ئۇ ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىرى قادىرنى چاقىرتىپ دېدى:

ـ جېنىم بالام، سەن، بىزگە يات، ئەمما سەن مۇشۇ يۇرتىمىزدا يېتىم ـ يېسىرلارنىڭ بېشىنى سىلاپ كەلدىڭ، مەن بولالمىدىم، سەن ئاشۇ يالغۇز قىزىمنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ قوي.

زايىت ماكسۇر شۇ گەپلەردىن كېيىن قىزى بىلەن ۋىدالاشتى. ئۇنىڭ قىزى دادىسى قازا قىلغان كۈنى يىغلاشنى، يا كۈلۈشنى بىلمەي بىر كۈننى ئۆتكۈزدى. ئەتىسى

قادىر ھويلىسىدىن بوشاتقان بىر ئېغىز ئۆيگە نۇرنىسانى يوق دېيەرلىك سەرەمجانلار بىلەن يۆتكىۋالدى. زايىتىنىك نەزىرىسىنى ئۆز بىساتىدىن چىقىم قىلىپ ئايلاشتۇردى. نۇرنىسانىك شېكەستە دىلىنى چەگمەسلىكنى بالىلىرىغىچە ئادەتكە ئايلاندۇرۇپ، ئۇنى ئالىپتە كىيىندۈردى، ھېيت ـ بايرام پەتىسى ۋە بازارغا بىللە ئېلىپ بېرىپ كۆڭلىنى ئاچتى، قادىرنىك ئايالىمۇ نۇرنىسانى خۇددى ئۆز قېرىنـ دىشىدەك مۇئامىلە بىلەن قىزغىن كۈتتى. كېسىم ـ كېچەك لىرىنى قارارلىق يۇيۇپ كېيگۈزدى. چاچلىرىنى تاراپ قويـ دى. ئائىلىدىكىلەرگە نۇرنىسا كۈندىلىك تۇرمۇشتا بەزى كۆڭۈلسىزلىكلەر ۋە ئاۋارىچىلىقلارنى كەلتۈرسىمۇ ئېغىر ئالمىدى. ئەكسىچە يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا ئۇنىڭ نېرۋىسى ياخشىلىنىپ ئۆز تۇرمۇشىنى ئۆزى ئورۇنلاشتۇرۇپ كېتەلەيدىغان بولدى.

* * *

شۇنداق، قادىر داۋۇتنىڭ ياشلىقىنىڭ باھاسىز قېرىنداش چاغلىرى ھەللەت، خەلق، قېرىنداشلارغا بەخت يارىتىش يولـ لىدا ئىزدىنىش بىلەن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ياشلىق باھارىدا ياراتقان ئاشۇنداق مۆجىزاتلىرى بىلەن ئەل ئىچىدە بېشىنى ئېگىز تۇتۇشقا ھەقلىق. چۈنكى ئۇ ياشلىقىنىڭ جاپالىرىنى مۇشۇ زېمىندا ياشاۋاتقان خەلق مەنپەئىتىگە بېغىشلىغان.

بىز ئۇنىڭدىن مۇخبىرغا خاس قاتمال سوئال سوريدۇق:

— ياشلىق باھارىڭىزنى ئەل ئۈچۈن تەقدىم قىلغانـ كەنسىز، ئۇنىڭ بەدىلىگە سىز قانچە قېتىم مۇكاپاتلاندىڭىز؟

— مۇكاپات دەمسىلەر؟ مەن يۇرتۇمدىكى كىشىلەرنى ياخشى كۆرگەنلىكىم ئۈچۈن ئۇلارغا ئۆزۈمنى بېغىشلىدىم.

مېنىڭ كۆتكىنىم پەقەت كىشىلەرنىڭ ماڭا بولغان ئىشەنچىسى ئىدى، مەن ئۇلارغا ئازغىنا ئەرزىمەس ئىشلارنى قىلىپ بېرىۋېدىم، كۆتكىنىمدىن ئارتۇق مۇكاپاتقا، كىشى ئاسانلىقچە ئېرىشكىلى بولمايدىغان باھاسىز مۇكاپات — قەدىرلەشكە ئىگە بولدۇم. مەن ئۇچۇن كىشىلەرنىڭ ئىشەنچە، ھۆرمەت ۋە قەدىرلىشىدىن ئارتۇق بەخت، مۇكاپات يوق!

بۇجاراكلىق خىتاب — مۇشۇزېمىنداقان — تەرى، ھالال مېھنەت مېۋىسى ۋە ياخشىلىقنى خالىغانلار بىر كىشىنىڭ مۇھەببەت قەسىدىسى.

تاپشۇرۇق

— نېمە قىلىۋاتىسەن، قىزىم، تاپشۇرۇقلىرىڭنى ئىشلەپ تۈگەت، ئەتە تەتىل مۇددىتىگىلار توشىدۇ، دېدىممەن گېزىت ئوقۇستىگە بىر مۇنچە شېئىرلىق تاشلارنى تۆكۈۋېلىپ، پۈتۈن زېھنى بىلەن ئۇنى سانىپ، ئىملەرنىدۇر قەغەزگە يېزىپ ئولتۇرغان قىزىمغا قارىدىم.

— تاپشۇرۇق ئىشلەۋاتىمەنغۇ، مانا.

— شېئىرلىق تاشلارنى ئويناۋېتىپ، تاپشۇرۇق ئىشلىنەمدۇ، دەيسەنغۇ؟ تاشلا دەيمەن ئۇنى! بۇگۈن كەچ تاپشۇرۇقلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى تەكشۈرىمەن جۇمۇ؟!

— تەكشۈرسەڭ مەيلىڭ. ماۋۇ تاپشۇرۇقۇمنى ئىشلەپ پۈتتۈرمىسەم بولمايدۇ. دەرسلىك تاپشۇرۇقلىرىمنى ئىشلەپ تۈگەتكەنگە ھەپتە بولدى.

— ئەمىسە، نېمە تاپشۇرۇقكەن بۇ؟

— كەچقۇرۇن بىلىسەن، — دېدى مېھمانكىزات بېشىنىمۇكۆتەرمەستىن. شۇ كۈنى ئىشتىن قايتىپ بېرىپ ئۆيگە كىرىشىمگىلا، ئۇ چىرايلىق قاتلانغان بىر ۋاراق قەغەزنى ماڭا چىقىرىپ تەڭلىدى.

— مە، ماۋۇ تاپشۇرۇقۇمنى...

ئۇنىڭغا مۇنداق يېزىلغانىدى:

«دادام ماڭا ئۈچ يېرىم يىلدەن بۇيان بەرگەن كۈن دىلىك خىراجەت 162 يۈەن ئۈچ مو، ئېلىپ بەرگەن دەپتەرنىڭ پۈلى 53 يۈەن سەككىز مو، تۆلىگەن كىتاب پۈلى 52 يۈەن بىر مو، ئېلىپ بەرگەن قەلەم، رەڭ 39 يۈەن 60 پۇڭ، ئېلىپ بەرگەن سومكا 28 يۈەن 50 پۇڭ، بەدەل پۈلى، ئىستراخۇاندىيە پۈلى 32 يۈەن، جەمئىي 368 يۈەن ئۈچ مو.»

مەن ئۇنىڭ بۇ ھېسابات تىغا قايىللىق، سۆيۈنۈش، ھەيرانلىق ئىچىدە خېلى ئۇزاققىچە قاراپ قالدىم.

— قېنى، دەپ باقە، قانداق ھېسابلىدىڭ؟

— سۆزلەپ بېرەي، قاراپ تۇر!

ئۇ تۆت تال كونۇبرتنى ئىشكاپ تارتمىسىدىن ئېلىپ ماڭا زىغىرلاپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى:

— بۇ، سەن ماڭا ئېلىپ بەرگەن دەپتەر ھېسابى. بۇ قەلەم، رەڭ، ئۆچۈرگۈچ ھېسابى، بۇ كىتابنىڭ، سومكىنىڭ ھېسابى، بۇ، كۈندىلىك خىراجەت ھېسابى. مەن سەندىن بىر مو خىراجەت ئالسام كونۇبرتقا بىر تال شېغىل تاش سالدىم. سەن بىرىدە پتەر، بىرەر قەلەم، ئۆچۈرگۈچ، رەڭ ئېلىپ بەرسەڭ، بىرەر كىتاب ئېلىپ بەرسەڭ، بەدەل پۈلى تۆلىسەڭ، سومكا ئېلىپ بەرسەڭ ھەر بىر مو پۇل ئۈچۈن ھەر بىر ھېسابات خالتىسىغا بىر تالدىن شېغىل تاش سالدىم...

ھېنىڭ كاللام ۋىللىدە يورۇپ، ئۇنىڭغا بىرەر تال قەلەم، دەپتەر ئېلىپ بەرسەم، قانچە پۇلغا ئالدىڭ، دەپ ماڭا سايىدەك يېپىشىۋالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ھازىرلا چۈشەندىم.

— بىرىنچى يىللىقىنىڭ بىرىنچى ماۋزۇسىدا بۇ ئىش

يادىمغا كەلمەپتىكەن، مەن بىرىنچى يىللىقنىڭ 2 ـ ئوقۇش ماۋسۇمىغا قەدەم باسقان تۇنجى كۈنى سىنىڭ «ئوبدان قىلىزىم، ياخشى ئوقۇ، چوڭ بولغىنىڭدا سېنى جاپا تارتىپ ئوقۇتقىنىمنىڭ ھېسابىنى ئالمەن» دېگەن گېپىڭ بىلەن ھېساب بىرىشىمدىن قورقۇپ مۇشۇنداق ھېسابلىغانتىم، بىرىنچى يىللىقنىڭ بىرىنچى ماۋسۇمىدا ھېسابلىيالماپتىكەلمەن. ئۇكام ئابدىخۇدۇر 1 ـ سىنىپقا كىرگەندىن كېيىن، 1 ـ ماۋسۇمدا ئۇنىڭغا قىلغان خىراجىتىڭنى ئۆزەمگە ھېسابلاپ قويدۇم.

ئۇ، ھېسابات قەغىزىنىڭ بىر بۇرجىكىگە مۇنۇلارنى يېزىپ قويۇپتۇ:

«دادام ئىككى بالىنى پۇل خەجلەپ ئوقۇتتى، لېكىن ئۇلار ياخشى ئوقۇيالمايئىشسىز قالدى. ئۇكام بىلەن مېنى ئوقۇتۇۋاتىدۇ. سىگلىم شاھزادەم ئۇچۇن ھەر ئايدا باغچىغا 23 يۈەن تاپشۇرىدۇ. دادامنىڭ يۈكى ئەجەب ئېغىر ـ ھە؟! مەن چوقۇم ياخشى ئوقۇپ، جەمئىيەتكە يارامليق ئادەم بولىمەن...»

مەن كۆز چانا قىلىرىمدا لىغىرلاپ قالغان ياش تامچىلىرىنى ئۇنىڭدىن يوشۇرۇش ئۈچۈن يان تەرەپىمگە قارىۋالدىم ۋە ھايا جىنىمنى ئاران بېسىۋېلىپ دېدىم:

ـ يارايسەن، قىزىم، بۇ ھېسابات ئىگىنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپ قوي، شۇغىنىسى ئۇچ يېرىم يىلدىن بېرى كېيىگەن كېيىمىگىنى، يېگەن تامىقىنى ھېسابلاپ قويمايسەن، ـ دېدىم مەن مەسىلىكىم كەلگەن ھالدا چاقچاق ئارىلاش.

ئۇ ئالۇچىدەك رەڭدار ۋە نېپىز لەۋلىرىنى سەدەپتەك چىشلىرى ئاستىغا ئېلىپ، ۋېلىسىپىدە قىزاردى ۋە ھازىرلا

ئۆچمىسە دىكى كىشىم ـ كىچىكلىرىنى ساقلاۋ ۋاپالىشىمدىن ئەنسىرىگەندەك پىلانىنىڭ پىشىنى ئىختىيارسىز غىجىملىدى.

مەن خىتاب قىلدىم: ئىھ بالىلار! سىلەر، ھازىر مايۇچىدىكى بۆرەكتەك ئارمانسىز ياشاۋاتسىلەر، بىلىم باغچىسى سىلەرگە تەئەللۇق. جەمئىيەت، ئاتا ـ ئانىلار بىلىم ئېلىشىڭلار، كېلەچىكىڭلار ئۈچۈن ئىقتىسادىي جەھەتتىكى ئېغىر يۈكنى كۆتۈرۈۋاتىدۇ. ئۇلار تۆككەن ھالال تەرلىسىلەرمۇ ھېسابات قىلىپ كۆرىدىكىلارمۇ؟ سىلەر پارتىيە، ۋەتەن، خەلق، جەمئىيەت، ئاتا ـ ئانا ئۈمىدىنى ئاقلاش يولىدا قانچىلىك كۈچ سەرپ قىلىۋاتىسىلەر؟

بۇنى ھېسابلاپ قويۇش، ئەقىدە، مېھنەتنى كۆكۈلگە پۈكۈش ـــ ھەر بىر ئىنسانىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى ئەمەسمىدۇ؟

1991 ـ يىل، فېۋرال، مارالبېشى.

مەيسەپ ناخشىسى

«ئادەملەر سىلەر ئۆز كۆچۈڭلارغا تايىنىڭلار!»

«ئۇلۇغ ئارزۇ-تىلەكلەر — كاج تەقدىرنى كۆلۈپ تۇ-رۇپ كۆتۈۋالىدۇ، ئىرادە — ھەسسىلەپ باتۇرلۇق كۆرسىتىپ، كاج تەقدىرگە تاقابىل تۇرۇشتا ئىپادىلەنسۇن، ياش دوستـ-لار، سىلەر ئوگۇشسىزلىق ۋە بەختسىزلىككە يولۇققانداء، ھەرگىز تەركىي دۇنيا بولۇپ كەتمەي، روھىڭلارنى ئۇرغۇ-تۇپ ھاياتنى قىزغىن سۆيۈڭلار!»

ئىلھامجان سەيىت ئالىملار ۋە ئەدىبلەرنىڭ بۇ سۆز-لىرىنى ھەر قېتىم ئوقۇغىنىدا، چوڭقۇر تەسىرلىنىپ ھاياجا-لىنىدۇ. ھەقىقەتەنمۇ ئولتۇرسا قوپالمايدىغان، قوپسا ماڭالـ-مايدىغان ئىلھامجانىدەك يۇرىكى لەختە - لەختە زەردابقا تولغان بىر مەيسەپ ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇنىڭدىن يۇكسەكرەك مەنىۋى زوقنىڭ بولۇشى ناتايىن. شۇڭا ئۇ نېمىشقىمۇ سۆ-يۈنمىسۇن دەيسىز!

پېشكە لچىلىك

1977 - يىلى 10 - ئايدا، ئۇدا ئۇچ كۈن ياغقان يا-مغۇر يەرىۋزىنى پاتقاق قىلىۋەتكەنىدى. ئىلھامجان سىنىپتىن چىقىتى - دە، مەكتەپ قورۇسىدىكى ئۆيىگە قاراپ ماڭدى، ئۇ ئۆينىڭ ئالدىدىكى پەلەمپەيگە چىقىۋېتىپ تېيىلىپ

يەقىلدى ۋە ئورنىدىن تۇرالماي ۋارقىرىۋەتتى. ئۆيدە كەچ-لىك تاماق ئېتىۋاتقان ئانا ئۇنىڭ ۋەھىمىلىك ئاۋازىنى ئاڭلاپ يۈگۈرۈپ چىقتى:

— نېمە بولدۇڭ، بالام؟ — دېدى جىددىيلەشكەنلىدا.

— تېيىلىپ يېقىلىپ چۈشۈپ پۈتۈم ئاغرىپ، ماڭالمايۋاتىمەن.

— ئاپلا ھۆلچىلىكتە پېيىڭ تارتىشىپ قاپتۇ — دە، بالام!

كەچتە ئىلھامجان تامىقىنى يەۋالغاندىن كېيىن، ماتېما تىكىدىن بېرىلگەن تاپشۇرۇقلارنى دۈم يېتىۋېلىپ ئىشلەشكە باشلىدى. ئانا ئوغلىغا مىختەك تىكىلىپ ئۆزۈنغىچە قاراپ قالدى ۋە خىيالغا چۆمدى.

ئىلھامجان 1966 — يىلى مارالبېشى ناھىيە بازىرىدا خىزمەتچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان بولۇپ، بەش يېشىدىلا مەكتەپكە چىقىپ، ئانىسى ئۆتكەن دەرسلەرنى ئاڭلاشقا كىرىشتى. 1973 — يىلى ناھىيىلىك 1 — ئوتتۇرا مەكتەپ قارمىقىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە ئوقۇشقا كىردى. ئۇنىڭكىچىكىدىلا تېنى ئاجىز بولغاچقا، ئوقۇتقۇچىسى ۋە ساۋاقداشلىرى ئۇنى ھەمىشە دېگۈدەك سىنىپقا يۆلەپ ئەكىرىپ، پارتا ئۈستىگە كۆتۈرۈپ ئېلىپ ئولتۇرغۇزۇپ قوياتتى. ئەمما ئۇ، قاتتىق تەلەپقويۇپ، بوش ۋاقىت تاپسىلا كىتاب، گېزىت — ژۇرنال ئوقۇيدى، دەرس تەكرارلىدى، ساۋاقداشلىرى بىلەن تېپىشماق تېپىش ئويۇنى ئويناتتى. خەتنى چىرايلىق ۋەتوغرا يېزىشنى مەشىق قىلدى. ئۇنىڭ ئائىلە تاپشۇرۇقلىرىنى قېتىرقىنىپ ئىشلەش، بېرىلىپ، جاپالىق ئۆگىنىش روھى سىنىپتىكى باشقا ساۋاقداشلىرىغا ئۈلگە كۆرسەتكەچكە، ئۇ تېزلا

كۆزگە كۆرۈنۈپ، پىكۇنبىرلار ئەترىتىگە ئەزا بولدى. يەتـ
تە قېتىم ماددىي بۇيۇملار بىلەن مۇكاپاتلاندى. مانا شۇ
تاپتا ئۇ، 4- سىنىپتا ئوتتۇرا قىزغىنلىق بىلەن ئوقۇۋاتاتتى...

ئەتىسى ئىلھامجان چۆچۈپ ئويغانىدى - دە، مىدىر-
لىيالماي قالدى. دېرىزىدىن چۈشكەن ئەتىگەندىكى قۇياش-
نىڭ شولىسى ئۇنى خېلى ئالدىرىتىپ قويغانىدى. ئۇ ئانـ
سىغا مەكتەپكە بارىدىغانلىقىنى ئېيتتى، ئانىسى ئۇنى ئا-
رام ئېلىشقا ئارانلا كۆندۈردى، لېكىن، ئانا قەلبىنى ئاشۇ
مىنۇتتىن باشلاپ چىدىغۇسىز ئەلەم، غەم - قايغۇ ۋە ئۇ-
مىدسىزلىك چىرمىۋالدى.

شىپالىق ئىزدەش

1980- يىلى 1- ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى ئىدى، شاڭ-
خەينىڭ قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان ھەيۋەتلىك ئېگىز بىنالىرى
ۋە ماشىنىلار موكىدەك ئۆتۈشۈپ تۇرغان ئازادە كوچىلىرى-
نى ئاقۇش تۇمان قاپلىغان بولۇپ، شۇڭىرغان سوغۇق ھۇش-
قۇيۇتاتتى. ئىلھامجان ئۆزىنى ھاياشلاپ، تەرلەپ پىشىپ پو-
يىز ئىستانسىسىغا ئېلىپ كېتىۋاتقان دادىسىغا دېدى:

— دادا، تازىمۇ قىينىلىپ كەتتىڭ - ھە؟! مەن ساڭا
ئۆمۈر بويى يۈك بولۇپ قالارمەنمۇ؟

— بالام، - دېدى ئۇنىڭ دادىسى ئۆزىنى ئارانلا
بېسىۋېلىپ، - كۆڭلۈڭنى ھەرگىزمۇ يېرىم قىلما!

دادىسىنىڭ بۇ سۆزلىرى ئۇنىڭ ئەپسۇسلۇقتىن چاڭ-
قىغان كۆڭۈل باغلىرىنى سۇغىرىپ، تەشنالىقىنى قاندۇرسىمۇ،
لېكىن ئۇنىڭ زەردىاب سىرىغىپ چىقىۋاتقان قەلبىدىكى ئا-
زابىنى پەسەيتەلمەيتتى.

ئۇ ئويىزغا ئورۇنلاشتۇرۇلغاندىن كېيىن، خىيال سۈ-
رۈشكە باشلىدى:

... ئىلھامجان بىر يېتىپ قالغان يېتى ئىككى پۈتى
دەسسىيەلمەيدىغان ھېيىپ بولۇپ قالدى، ئاتا-ئانىسى يە-
راق - يېقىندىكى دوختۇرخانىلارغا ئېلىپ بېرىپ، تەكشۈرتە-
تتى، داۋالاتتى، قۇلىقى ئاڭلىغانىنىڭ ھەممىسىنى قىلدى،
لېكىن، ئۇنۇم بەرمىدى، ئىلھامجانغا بۇ ئالەمتار بىلىنىپ،
يۇرىكىنى بىر خىل ئاچچىق ئەلەم قامىغانىدەك تۇيۇلدى.
بەزى چاغلاردا كېچىسى چۈشىدە گۈزەل مەنزىرىلىك جاي-
لارنى سايا ھەت قىلىپ ئويغىنىپ كەتسە، ھېيىپلىكىنى ئېسى-
گە ئېلىپ ھەسرەتلىنىپ، ئىختىيارسىز ئاچچىق ياش تۆكتى.
تەقدىرنىڭ بۇ قىسمىتىدىن ئۆكۈندى، كېيىن ئىلھامجانىڭ
دادىسى ئۇنى شائىخەيگە داۋالىنىشقا ئېلىپ باردى. ئۇ
«خۇگسەن»، «ئۇزۇن سەپەر» قاتارلىق دوختۇرخانىلاردە-
كى ئاتاقلىق دوختۇرلارنىڭ تەكشۈرۈپ ئالتە ئاي داۋالى-
شىغا ئېرىشكەن بولسىمۇ، لېكىن، ئۇنىڭ كېسىلى «ئولتۇر-
غۇچ نېرۋىلارنىڭ ھەرىكەتتىن توختىشى» بولۇپ ئېنىقلى-
نىپ، داۋالاش ئۇنۇم بەرمىدى. شۇنداق قىلىپ، مانا شۇ
كۈنى ئۇلارنىڭ ھەممە ئۇرۇنۇشلىرى كۆپۈككە ئايلىنىپ،
ئىلاجسىز قايتىپ كېلىشكە مەجبۇر بولغانىدى...

ئىلھامجان سىيىت شۇلارنى بىرمۇ بىر ئويلىدى ۋە دوخ-
تۇرلارنىڭ «بۇ خىل كېسەل ساقايمايدۇ» دېگەن سۆزلىرىنى
ئەسلەپ ئۇنسىز يىغلىدى.

مەستانە

كەچلىك تاماق ۋاقتى ئىدى. ئىلھامجان ئانىسى

هېلىلا ئەكىرىپ بەرگەن گېزىتنى باش كۆتۈرمەي ئوقۇۋاتاتتى.

— تامىقىڭنى يەۋال، — دېدى ئانىسى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇلغان تاماق جوزىسىغا بىر چىنە ئاشنى قويۇپ، — بولدى، بالام شۇ گېزىتكە چاپلىشىۋالمىسەن، كېيىن ئوقۇساڭمۇ بولىدىغۇ؟

— ماقۇل، — دېدى ئۇ بېشىنىمۇ كۆتەرمەستىن، لېكىن ئۇ، تامىقىنى سوۋۇتۇپ قويدى.

— ھەممىشە مۇشۇنداق قىلىسەن، قاچانمۇ تۈگەر، سېنىڭ مۇشۇ ئادىتىڭ؟ — دېدى ئانىسى كايىش تەلەپپۇزىدا، — سالامەتلىكىگە تەسىر يېتەرمىكىن دەيمىنا، جېنىم بالام.

— كىتاب، گېزىت — ژۇرنال ئوقۇسام، خۇشال بولىدىغانلىقىمنى ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، — دېدى ئىلھامجان ئانىسىغا، — دۇنيادا ئۆتكەن تالاي مەشھۇر ئالىملارمەندىن نەچچە ھەسسە قېيىن ئەھۋالدا تۇرۇپمۇ ئۆگىنىشنى تاشلاپ قويمىغان.

ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى مۇنداق تالاش — تارتىشلار ھەممىشە بولۇپ تۇراتتى.

ئىلھامجان شاگىرىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئانا — ئانىسى ئۇنىڭغا رادىئولۇق ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ ۋە تېلېۋىزور ئىنىستىتۇتىنىڭ بەرىدى، خېلى كۆپ گېزىت — ژۇرناللارغا مۇشتېرى بولۇپ بەرىدى، تۇرلۇك كىتابلارنى سېتىۋېلىپ، ئەكىلىپ بەرىدى. مېيىسپىلار، گاس — گاچىلارنىڭ ئىش — پائالىيەتلىرى ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان كىنو، تېياتىرلارغا ئېلىپ بارىدى. ئۇ، جاگىرىدى ۋە غۇلجىلىق ئۆسمۇر بالا ئابدۇش ۋرنىڭ ئىش ئىزلىرى تونۇشتۇرۇلغان « نۇرلۇق ھايات يولى »، « ئۆز تەقدىرىنىڭ خوجايىنى » ۋە ئالىم

لار، ئەدىبلەرنىڭ تەرجىمھالى قاتارلىق كىتاب ۋە ماقالىلەرنى ئوقۇپ، ئۆزىنى ئۇلارغا سېلىشتۇرۇپ، يېتىملىمەس مەنىۋى كۆچكە تولدى، ھاياتقا چوڭقۇر مۇھەببەت باغلاپ، ئۈمىدۋار ياشاشقا ئىرادە تىكلىدى. قەلبى تۇرمۇشقا، كەلگۈسىگە تەلپۈنۈپ تۇرىدىغان ئىرادە ئىگىسىگە ئايلاندى. ئۇ شۇنداق قىلىپ، بەش يىلدا 700 پارچىدىن ئارتۇق ھەر خىل كىتاب ئوقۇپ، كىتابنى دوست تۇتقان «مەستانە» گە ئايلاندى.

ئىجاد ئىشقى

— ئاكا، سېنىڭ «ياشلىق دەۋر» دېگەن شېئىرىڭ «قەشقەر گېزىتى» گە بېسىلىپتۇ. مانا، قارا، — ئىلھامجان ئىسمىي شۇنداق دېگىنىچە كىرىپ كەلدى. ئىلھامجان شېئىرىنى گېزىتتىن كۆرۈپ، خاتىرجەملىنى ئالدى — دە، ئەسلى تېكىستى بىلەن سېلىشتۇرۇپ ھوزۇرلاندى.

ئەينى ۋاقىتتا ئاتا — ئانىسى ئۇنىڭ كېيىنكى تۇرمۇشى ۋە ھاياتى توغرىسىدا قايغۇردى. موزدۇزلۇق، رادىئو، ئۇنىۋېرسال لۇغۇ، تېلېۋىزور، سائەت قاتارلىق ئېلېكتر سايمانلىرىنى رېمونت قىلىشنى ئۆگەتمەكچى بولدى. شۇ كىللەردە ئۇ بىر كۈنى كىتاب ئوقۇۋېتىپ، شائىر نۇرمۇھەممەت ئىبرىكىنىڭ بىر پارچە شېئىرىدىكى:

« كەلتۈرەلمەس شېئىرنى ئىلھامى يوق قۇرۇق قەلەم،
شۇ ئېسىل گۈھەرنى بەرگەي بىر خۇشاللىق، بىر ئەلەم » — دېگەن مىسرالار ئۇستىدە چوڭقۇر ئويغا پاتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھەر كۈنى باشقىلارنىڭ شېئىرلىرىنى يادلىدى ۋە كۆچۈرۈپ، ئۆزگەرتىپ يېزىشنى مەشىق قىلدى، يېزىقچىلىققا ئائىت كىتابلارنى ئەپكەلدۈرۈپ،

شېئىر يېزىشنىڭ قائىدە ـ قانۇنىيەتلىرىنى ئىگىلىدى ۋە 1983ـ يىلدىن بۇيان « يۇرەكتىن ئۇرغۇغان ناخشا »، « بول ئىـ جادكار ياشلىقتا »، « قەدىر لەيلى ۋاقىتنى »، « ياش دوسـ تۇمغا خىتاب » قاتارلىق 70 نەچچە پارچە شېئىر ۋە 80 نەچـ چە پارچە شېئىرىي تېپىشماق يېزىپ، بىر قىسمىنى « تارىم » ژۇرنىلى، « قەشقەر گېزىتى »، « شىنجاڭ ئۇسمۇرـ لىرى »، « قەشقەر ئەدەبىياتى » غا ئەۋەتتى، بۇنىڭدىن يەتتە پارچە شېئىر، 19 پارچە شېئىرىي تېپىشماق ئېلان قىـ لىندى. ئۇ يەنە 36 پارچە كۇندىلىك خاتىرە، خەلق ماقالـ تەمسىللىرىدىن 65 پارچە ۋە بىر قىسىم تەپەككۇر جەۋھەرـ لىرىنى توپلىدى. خەلق چۆچەكلىرىدىكە ئاساسەن يازغان « گۈلھەجەر ـ ئادىل » ناملىق ئوپېرا، ھېكايىغا ئاساسەن ئۆزگەرتىپ يازغان « قاچقۇن » ناملىق كىنو سىناريىسى، « ئېلى بىلەن ۋەلى » ناملىق شېئىرىي چۆچەك ۋە ئىككى پارـ چە مەسەلىنى ۋۇجۇدقا چىقاردى.

سۆھبەت

1986ـ يىلى 2ـ ئاينىڭ 9ـ كۈنى بىز ناھىيە بازىرىـ نىڭ شىمالىدىكى بازارلىق خەلق ھۆكۈمىتىگە قاراشلىق قايـ چا مەھەللىسىگە بېرىپ، ئىلھامجان بىلەن سۆھبەتلەشـ بولدۇق.

ـ سىزنىڭ « يۇلغۇن »، « يىڭنا غۇچ بىلەن كېپىنەك » ناملىق ئەسىرلىرىڭىز ئوقىدۇق، خېلى ياخشى يېزىپسىز، بۇ ئىككى پارچە ئەسەرنى يېزىش داۋاملىدا تىپىك ئالاھـ ىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈرۈپسىز.

ـ يازغۇچى، شائىر دېگەن تۇرمۇشتىن ئايرىلسا، يا پـ

راقسز دەرەخكە ئوخشاپ قالمدۇ، ـ دېدى ئۇ، ـ مەندە تۇر-
مۇشقا نسبەتەن ئوي ـ پىكىر بار، بۇاستە تەسرات يوق.
لېكىن، ئۆزۈمنى ئۆزۈم ماتېرىيالستىك قاراش بىلەن قا-
يىل قىلالايمەن. دەسلەپتە تۇرمۇش ئۆگەنمەي تۇرۇپ يا-
زالمىدىم. ئاتا ـ ئانام، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم مېنى يۇدۇپ،
كوچىلارغا، كىنولارغا، ئادەم كۆپ جايلارغا ئېلىپ بارغاندا
جەمئىيەتنى، رېئال تۇرمۇشنى كۆزىتىشكە هېرىسمەن ئىدىم.
يۇلغۇن هەققىدىكى تېپىشماقنى رادىئودا ئاڭلاتقان يۇلغۇن
توغرىسىدىكى ماقالىنى ئاڭلاپ ۋە ئاتا ـ ئانامدىن سوراپ،
يۇلغۇننىڭ خۇسۇسىيىتى، ئالاهىدىلىكى قاتارلىقلارنى پىش-
شىق ئىگىلەپ يازدىم. « يىگىناغۇچ بىلەن كېپىنەك» ناملىق
مەسەلنى كىچىك ۋاقتىمدىكى تۇرمۇشتا ئۆگەنگەنلىرىمگە ئا-
ساسەن يازدىم. هازىر يېزىۋاتقان كۆپ قىسىملىق تېلې-
ۋىزىيە فىلىمى « ئويغانغاندا »نى سىزلەرمۇ كۆردىڭىزلار.
ئالدى بىلەن مەن ئۇنىڭ پۈتۈن جەريانىنى كاللامدا پىشۇ-
رۇۋېلىپ، ئاندىن يېزىشقا باشلىغانىدىم. قايتا ـ قايتا تۇ-
زىتىش، ئۆزگەرتىش ئارقىلىق ئالته ئايدا يېزىپ يېرىم-
لاشتۇردۇم. بۇنى يېزىشتا پەقەت تەرمۇش ئاساسىغلا تا-
يىنمۇالىسا بولمايدىغانلىقىنى هېس قىلىپ، يېزىش ئىقتىدا-
رىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن كۆپلەپ رەسىملىك ژۇرنال ۋەتە-
لېۋىزىيە فىلىملىرىنى كۆرۈۋاتىمەن.

ـــ ئەگەر تۇرمۇشتىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ قالىڭىز
ئۇ چاغدا قانداق قىلىسىز؟

ـــ ئادەمدە جۇرئەت بولسىلا هەممە ئىشلارنى قىل-
غىلى، ئىجاد قىلغىلى، يازغىلى بولىدۇ. مۇبادا تۇرمۇش
ئۆگىنىشتىن مەهرۇم قالسام، «ئۇيغۇرخەلق چۆچەكلىرى» دىن

دېتال تاللاپ، كىنو، تېلېۋىزىيە فىلىملىرىنى يازمەن. ھاۋا زىر بىزدە رەڭدار ئەينەك، چۆچەكلەرگە ئاساسەن يېزىلىپ سىناق رېژىسسورلۇقىدىكى فىلىملەر ناھايىتمۇ ئاز. لېكىن مېنىڭ ھايا تلىق يولۇمنى كىشەنلەپ تۇرغان بىر توسالغۇ بار. بۇ مەن ھالقىپ ئۆتۈش تولىمۇ قىيىن بولغان بىر داۋان. مەن ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈپ ئىجاد قىلسام، ئىز قالدۇرسام دەيمەن. بىراق دائىم ئولتۇرغان ئادەمنىڭ ئۆمرى تولىمۇ قىسقا بولىدۇ، چۈنكى ھايا تلىق ھەرىكەتتە. مەن بۇ خىل دىكى كېسەلنىڭ ئۆمۈر بويى ساقايمايدىغانلىقىنى بىلىمەن. شۇڭا مەندىكى كېسەلنى سىناق قىلىدىغان ئىش بولسا، ئەڭ ئاۋۋال ئۆزۈمنى مەلۇم قىلىپ، بارلىقىمنى سىناقتا تەقدىم قىلغان بولاتتىم. مەن سىناقتا ئۆلۈپ كەتسەمۇ، دۇنيادىكى ماڭا ئوخشاش مېيىپلار ئۈچۈن داۋالىنىشنىڭ يولى ئېچىلىپ، ساقىيىش ئىمكانىيىتى يارىتىلسا شادلىنا تتىم. مەندە ھازىر ئۆمۈرنى ئۇزارتىشنىڭ بىردىنبىر يولى بار. ئۇ بولسىمۇ تىرىشىپ ئۆگىنىپ ئىجاد قىلىش!

قەلب خىتابى

ئىلھامجان سىيىتىنىڭ: «مەنمۇ ئادەم» تېمىسىدىكى كۇندىلىك خاتىرە دەپتىرىگە يازغان تۆۋەندىكىدەك ھېسسىيا تلىق سۆزلىرى بىزنىڭ يۇرەك تارلىرىمىزنى تىترىتىۋەتتى:

«مەن ئۆزۈمنىڭ مېيىپلىكىگە ئېچىنمايمەن، بەلكى، باشقا كىشىلەرگە ئوخشاش مەكتەپتە ئوقۇپ، بىلىم ئېلىپ، ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئىشلەش ۋە جەمئىيەتكە تۆھپە قوشۇش ئىقتىدارىمنى يوقاتقىنىمغا ھەمىدىن بەك ئېچىنىمەن! لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن ئۈمىدسىزلىك تورىغا چىرمىلىپ، چۈشۈ

يۈنلىشىپ كەتمەيمەن. ئۆزلۈكسىدىن ئۆگىنىپ، نەتىجە قا-
زىنىشقا تىرىشىمەن...»

«بەزىدە مەندە ھاياتقا نىسبەتەن بىر خىل ئۈمىد-
سىزلىنىش كەيپىياتى تۇغۇلسىمۇ ئۆزاقتا بارمايدۇ. چۈنكى
مەن ئوقۇغان كىتابلاردىكى قەھرىمانلار: «ئۈمىدسىزلە-
نىش، ياشاشتىن گۇمانلىنىش— بۇغۇزلىنىش ئالدىدىكى
قويدەك بىچارىلىق» دەپ خىتاپ قىلغاندەك تۇيۇلىدۇ.»

«مەن دۇنيانىڭ نۇرغۇن بەختلىرىدىن مەھرۇم بول-
غان بولسامۇ، لېكىن، رەھىمسىز كېسەللىكنىڭ مۇشكۈلاتـ
لىرىنى يېڭىپ، ئاز - تولا ئىجاد قىلىشتەك بەختتىن مەھـ
رۇم قالمىدىم.»

«كىتاب مەندە ھاياتقا چەكسىز مۇھەببەت، تۇرمۇشقا
قىزغىن ئۈمىد ۋە قەتئىي ئىشەنچ، پۈتمەس-تۈگىمەس جا-
سارەت قوزغاشتىكى زور مەنىۋى كۈچ ۋە ئىلھام.»

«ماڭا ئەركىن ھەرىكەت قىلالماسلىق ئېغىر ئازاب
بولسىمۇ، كىتاب ئوقۇيالىشىم، خەت يازالىشىم، سۆزلەش،
ئويلاش سېزىمىنى ئىشلىتەلىشىم مەن ئۈچۈن بەخت ۋە
ئەركىنلىكتۇر.»

«مېيىپلارمۇ ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشاشلا ئادەم!
ئۇلارمۇ قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ئۆگەنسە، ئىزدەنسە، ساق
ئادەملەرگە ئوخشاشلا ئىجاد قىلالايدۇ، ئاجايىپزور مۇۋەپ-
پەقىيەتلەرنى قازىنالايدۇ، تېخى ئۆز ئەجرىنىڭ مېۋىسى-
دىن لەززەتلىنىپ كۈلەلەيدۇ.»

«مەن ئورنۇمدىن تۇرماقچى بولۇپ قىمىرلاپ ئۇرۇ-
نۇپ باقتىم - يۇ، تۇرالماي قاتتىق ئازابلاندىم. لېكىن،
ئۆزۈمنى تۇتۇۋالدىم ... شۇنداق ... مەندە ئۆ-

زۇمنى تۇتۇۋېلىشتىن باشقا ھېچقانداق چارەمۇ يوق ئىدى. مەن جاپاغا چىداپ ئۆگىنىشىم، قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ ئىز جاد قىلىشىم كېرەك، دەپ ئويلىدىم ۋە دادام يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويغاندەن كېيىن، قولۇمغا قەلەم ئېلىپ، قەلبە خىتابىمنى ئىزھار قىلدىم:

.....

ئاغرىقچان، ئاجىز، پۈتى ياسماس،
بولسامۇ مېيىپ مەيۈسلەنمە.
ئۆز قىسمىتىڭدىن ئېچىنىپ بەك،
دىل ئەينىكىڭگە داغ تەگكۈزمە.
ئۆزگەرمەس، بۇ تەقدىر - قىسمىتىڭ،
ئۇرسامۇ تاشقا ئۆز بېشىڭنى.
يوق ھېچ پايدىسى پەريات چېكىپ،
تۆكسەڭمۇ قاقشاپ كۆز يېشىڭنى.
تىكلە ئىرادە، بول غەيرەتلىك،
تاپ، ئادەملىك قىممىتىڭنى!
ئۆگەن، ئىجاد قىل، شۇڭقاردەك ئۇچ،
ھايات ئىتتىن ئۆزمە پەقەت ئۈمىدىڭنى...!»

1988 - يىلى ئەتىيازدا ئۇنىڭ بىزگە يازغان خېتىدە مۇنداق دېيىلگەنىدى:

«سىلەر بىلەن كۆرۈشمىگىنىمگە ئىككى يىل بولدى، ئىجادىيەت يولىدا كۆپ ئىزدەندىم، يەنە ئون نەچچە پارچە ئەسىرىم مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىندى، يېزىشقا باشلىغان كۆپ قىسىملىق تېلېۋىزىيە فىلىمى يېزىپ تاماملاندى، بىراق، مەن ئاخىرەتكە قىلىۋاتقان سەپەر ھارپىسىدا بۇ

ئەلەم، ھەسرەت، ئۆكۈنۈش ئىچىدە يازغان خېتىمنى قالـ
دۇردۇم، ئەسەرلىرىمنى نەشىرگە تەييارلاشقا يارەمدە بوـ
لۇشىڭلارنى تىلەيمەن.

ئىلھامجان.»

ئەپسۇس! بەكمۇ ئەپسۇس، بىز خەتنى ئۇنىڭ ھازا
كۈنىدىن بىر ھەپتە كېيىن تاپشۇرۇۋالغانىدۇق.

مانا! ئۇنىڭ ئۇمىد، گۈزەل ئارزۇلارنىڭ يارقىن
شاھىتى سۈپىتىدە بىزگە قالدۇرغان خېتى ياشلىق ئالبۇمى
ئىچىدە، تەۋرۈك سۈپىتىدە ساقلىنىپ كەلمەكتە. بىر مە
يىپنىڭ قەلب ناخشىسى بىزنىڭ قۇلاق تۈۋىمىزدە جاراڭلـ
ماقتا...ئۇنىڭ نەپسى توختىغانغا قەدەر ئۇمىد بىلەن يا
شاش روھى بىزنى تەسىرات ئىلكىگە ئالىدۇ.

1986 ـ يىل 3 ـ مايدا قەشقەردە يېزىلدى،

1989ـ يىل 2ـ فېۋرالدا مارالبېشىدا قايتا رەتلەندى.

ئادەملەر شۇنداق بولىدۇ

1

1985 ـ يىلى 8 ـ ئايىنىڭ 17 ـ كۈنى تۈن نىسپىدىن ئاشقان چاغ. ئابلىز سابىرنىڭ ئايالىنى ھويلىدىكى ئەنسىز دۆپۈرلەشلەر ئويقۇدىن بىدار قىلدى، ئۇنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا كەپلىشىپ قالغاندەك ئەنسىز سوقۇپ كەتتى. شۇ چاغدا ئۇنى چۈلغۇالغان قورقۇنچ ھېچنەرسىنى تۇيماي ئۇخلاۋاتقان ئابلىزنى قاتتىق سىلكىپ ئويغىتىشقا مەجبۇر قىلدى:

ـــ قوپۇڭ! ئۆيگە ئوغرى كىرگەن ئوخشايدۇ ...

ـــ ھە؟!

ئابلىز سابىر ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ئىشىككە قاراپ ئېتىلدى، لېكىن ئىشىك سىرتىدىن ئېتىۋېتىلگەنىدى.

2

تېخى ھېلىغىچە ئويقۇسى كەلمەي رادىئو ئاڭلاپ، ئەدىبلا ئۇخلاشقا تەمشىلىۋاتقان ئابلىز سابىرنىڭ قوشنىسى ئابدۇكېرىم ئابدۇۋېلى ئۇنىڭ كىشىنى تەشۋىشكە سالىدىغان ئاۋازىنى ئاڭلىدى ـ دە، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ئابلىز سابىرنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقتى ۋە مېھمانخانا ئىشىكىنىڭ سىم بىلەن چىرمىۋېتىلگەن زەنجىرىنى ئاجرىتىپ ئىشىكنى ئاچتى. ئاندىن ئابلىز سابىر بىلەن ھويلىغا چىقىپ، قاشا تامدىن ئارتىلىپ چۈشكەن ئوغ-

رىنىڭ ئۈچ ئىشىكىنىڭ قۇلۇپ ۋە زەنجىرىنى بۇزۇپ، ئىغىلدىكى ئالتە تۈياق قوي ـ ئۆچكە ۋە بىر كالىنى ئېلىپ قاچقانلىقىنى بىلدى. ئۇلار دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ، بىر قانچە رىزىنكە چاقلىق هارۋا ئىزىنى كۆرۈپ، ئوغرىنىڭ هارۋا بىلەن كەلگەنلىكىنى بىلدى ـ دە، ئارقىسىدىن قوغلاپ ماڭدى؛ 400 ـ 500 مېتر كېلىدىغان ئارىلىققا بارغاندا ئوغرى تاشلاپ قاچقان چارۋا ـ ماللارنى يولۇقتۇرۇپ، بىر يەرگە يىغىپ ساناپ كۆردى، لېكىن ئىككى تۈياق مال كەم چىقتى. ئابلىز سابىر تېپىلغان چارۋىلىرىغا قانائەت قىلىپ، ئوغرىنى قوغلاشتىن ۋاز كەچتى. لېكىن ئابدۇكېرىم ئابدۇۋەلى ئۇنىڭ پىكرىنى رەت قىلىپ:

ـ ئىككى مالنى ئېلىپ كەتسە قاراپ تۇرامدۇق؟ بىر-لىپ قويۇڭ، ئوغرى سىزگە قوي بېقىشىپ بەرمىگەن. قوغلاپ كۆرەيلى، ئۇقمىسۇ تاشلاپ قاچسا ئەجەب ئەمەس! ـ دېدى.

ـ بۇ، كېچە تۇرسا، ئوغرى دېگەننىڭ پەيلى بۇزۇق كېلىدۇ. بوپتۇ، ئىككى مال باش كۆزۈمنىڭ سادىقىسى بولۇپ كەتسۇن، بېشىمغا كەلگەن بالا ـ قازا شۇنىڭ بىلەن تۈگەپ كېتەر، خۇدايىم بەرەر، هەممىسىنى ئېلىپ كەتسە قانداق قىلاتتۇق، هېلىمۇ ياخشى ئىنساب قىلىپ بۇلارنى تاشلاپ كېتىپتۇ. ئەتە بىر گەپ بولار، ئىزدىمەيلى ئەمدى، ـ دېدى ئابلىز سابىر.

ئۇنىڭ ياۋاش هەم سادىلىقىنى ئوبدان بىلىدىغان ئابدۇكېرىم ئابدۇۋەلى ئۇنىڭغا يارىدەم قىلىشتىن باش تارتمايتتى. شۇڭا:

ـ قاراپ تۇرۇپ تەييار مۇلۇكنى هارامزادىلەرگە

بەرئوەتسەك خۇدا راۋا كۆرمەيدۇ، سەۋەبسىز جايىدا بولمىسا، ساۋابى بولمايدۇ ... ياش ئادەم دېگەن جۇرئەتسىز بولمايدىغان، يۇرۇك، قوغلايلى، ـ دېدى ـ دە، ئارقىسىدىن كەلگەن بىرسىگە مالنى تاپشۇرۇپ بەردى ۋە ئابلىز سابىرنى ئەگەشتۇرۇپ، ئوغرىنى قوغلاشنى داۋاملاشتۇردى.

ئەتراپ قاپقارا ئىغۇ بولغاچقا، ھېچنەرسىنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئۇلار سەرەڭگە يورۇتۇپ، ھارۋا ئىزىنى پەرق ئېتەلىگەن بولسىمۇ، ئىككىى كىلومېتر يول مېڭىپ ئوغرىدىن ھېچقانداق شەپە ئالالمىدى، ئابدۇكېرىم ئابدۇۋۇپلى مۇئداق كېتىۋەرسە نەتىجىگە ئېگە بولالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئابلىز سابىرنى داۋاملىق ئىز بېسىپ قوغلاشقا بۇيرىدى. ئۇزى يېقىن ئەتراپتىكى بىر تونۇشنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، بىر ۋېلىسىپىتنى ئالدى ـ دە، مەھەللە ئارىلاپ يۇرۇپ كەتتى ...

ئابدۇكېرىم ئابدۇۋۇپلى چوڭ يولنىڭ دوقمۇشىغا چىقىپلا، ئېتىنى قامچىلاپ كېتىۋاتقان ئىككى ئادەمگە يولۇقتى. ئۇلارنىڭ ھارۋىسىغا ئەگىشىپ بىرەدەم ماڭغاندىن كېيىن، ھارۋىدا ئىككى قوينىڭ بارلىقىنى كۆرۈپ، 200ـ300 مېتىر ئۇزاپ كەتتى ۋە ۋېلىسىپىتنى توختىتىپ ئات ھارۋىسى يېنىپ كېلىشى بىلەنلا ئالدىنى توستى:

ـ توختاڭلار!

لېكىن ھارۋىكەش قاچاقچى بولۇپ، ئاتقا قامچا سالدى. ئابدۇكېرىم ئابدۇۋۇپلى چەبدەسلىك بىلەن ئاتنىڭ چۇلۇرىغا ئېسىلدى:

ـ ئاتنى توختات دەيمەن!

ئات ئۇنى 50 ـ 60 مېتىر ئارىلىقچە سۆرەپ بارىدى.

ئۇ هارۋىنىڭ شوتىسىغا ئېسىلىپ، ئاخىرى ئاتنى توختىتىۋالـ
دى ۋە «چاپسان كېلىڭلار!» دەپ ۋارقىرىدى. هارۋىكەش
ئۇنىڭغا قويۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ يالۋۇردى. شۇ
ئەسنادا ئۇنىڭ هارۋا ئۈستىدە ئولتۇرغان شېرىكى هارۋـ
دىن چۈشۈپ، قونا قىلىققا قاچتى. هارۋىكەش ئاسانلىقچە قۇـ
تۇلالمايدىغانلىقىنى پەملەپ، ئاتنى بار كۈچى بىلەن دەشـ
كۈللىدى. بۇ چاغدا ئابدۇكېرىم ئابدۇۋېلى ئاتنىڭ تۇش،
بەلباغ، جاۋەن بېغىنى يېشىۋەتكەنلىكتىن، ئات «جالاقىدە»
هارۋىدىن چىقتى. هارۋىكەش دومىلاپ قويۇپ، ئابدۇكېرىم
ئابدۇۋېلى تېخى توختىتىپ ئالالمىغان ئاتنىڭ يايلىسىغا
ئېسىلىپ ئاتنى مېنىپ قاچتى. ئابدۇكېرىم ئۇنىڭ ئارقـ
سىدىن قوغلاپ يېتىشەلمەي قايتىپ كەلگەندىن كېيىن،
هارۋا ۋە هارۋىدىكى نەرسە ـ كېرەكلەرنى شۇ ئەترايتىكى
بىر ئۆيگە ئەكىرىپ قويۇپ، مەهەللىسىگە قاراپ يول
ئالدى ...

3

ئابدۇكېرىم ئابدۇۋېلى يولدا ئايلىز سابىرنى ئۇچـ
رىتىپ ئۆيگە بىرگە قايتتى. قولۇم ـ قوشنىلار ئايلىز
سابىرنىڭ ئۆيىگە جەم بولۇشقانىدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئابدۇكېرىم ئابدۇۋېلى يەنە بىر
نەچچە كىشىنى ئەگەشتۈرۈپ بېرىپ، ئوغرىنىڭ هارۋىسى ۋە
ئېتىكى تۇياق قوينى مەهەللىگە قايتۇرۇپ كەلدى.

كىشىلەر ئوغرى توغرىسىدا هەر خىل پاراڭلارنى قىـ
لىشتى. ئۇلارنىڭ غۇلغۇلىسى ئوخشاش ئەمەس ئىدى، ئايـ
رىم كىشىلەرنىڭ ئاغزى جىم تۇرغىنى بىلەن كۆڭلىدە «ئا ـ
جايىپ توغرا هۆكۈمى» بار ئىدى. لېكىن بۇنداق هۆكۈمى

بارلار كۆڭلىدىكى «ھۆكۈمى» نى ئۇنىڭغا ـ بۇنىڭغا كۆسۈرـ
لاپ، تەسىر دائىرىسىنى خېلىلا چوڭايتىۋەتتى. ئاخىرى بېـ
رىپ ئوتتۇرىغا چىقتى:

ـ «چىراغ تۇۋى قاراڭغۇ» كىم بىلىدۇ، ئوغرى يېـ
قىنىدىن چىقامدۇ تېخى.

ـ راست، بۇمۇ يوق گەپ ئەمەس.

ـ ئوغۇرلۇقنى ئۆزى قىلىپ، شېرىكلىرىنى يولغا سېلىپ
قويغاندىن كېيىن، قوغلاپ قويۇپ ئۆزىنى پاك قىلدىمۇ، بۇنى
خۇدا ئۆزى بىلىدۇ.

بۇ گەپ بىر دەمدىلا ئابدۇكېرىم ئابدۇۋېلىنىڭ قۇـ
لىقىغا يەتتى. ئۇ ھاڭ ـ تاڭ بولدى، غەزەبلەندى، تىت ـ
تىت بولدى. قانداق قىلغۇلۇق؟ قوشنىدارچىلىقىنىڭ يۈزـ
خاتىرىسىنى دەپ قىلغان خالىس ئىش مۇشۇنداق ئاقىۋەت
كەلتۈرسە، بۇ قانداق بولغىنى؟!!

ئۇ، بۇنىڭ بىلەن مەيۈسلىنىپ قالىسا بولمايتتى. ئۇ
تېخىمۇ قەتئىيىيەتكە كەلدى، ھەقىقەت ھامان
ھەقىقەتقۇ؟!

ئابلىز سابىرنىڭ نەزەرىدە ئەمدى ئوغرىنى تۇتۇش
ۋە ئېنىقلاش ھاجەتسىز ئىدى، چۈنكى، ئۇ جاپا تارتسىمۇ
مال ـ مۈلكىنى سالامەت ئەسلىگە كەلتۈرۈۋالدى. ئەمما،
ئابدۇكېرىم ئابدۇۋېلىغا مانا ئەمدى پۈتۈنلەي ئۇنىڭ ئەكـ
سىچە ئىش قىلىشقا توغرا كەلمەكتە ئىدى.

ئۇ، ھېلىقى قاچقان ئوغرىنىڭ ئېيتقىنىدىن ئېلىۋالغان
نوختىنى كۆتۈرۈپ بازارغا باردى. ئۇلاغ بازىرىدا ئايلىنىپ
شۇ خىل نوختا ئىشلىتىدىغان كىشىلەرنى سۈرۈشتۈردى. يول
دوقمۇشىدا تۇرۇپ، ئاتلىق كىشىلەرنى كۆزەتتى. لېكىن

هېچقانداق ئۇنۇمى بولمىدى ،كۇنى بىكارغا كەتتى. قانداق قىلىش توغرۇلۇق كۆپ باش قاتۇردى. كېشىلەرنىڭ ھېلىقى دەك گەپلىرى قۇلىقىغا كىرىۋېلىپ، مېڭىسىنى يېگەندە، ئوغرىنى تۇتۇشقا تېخىمۇ بەك ئالدىرىدى. ئۇ، ئوغرىنى ئۆزىنىڭ تۇتۇۋېلىشىنى، ھېلىقىدەك كىشىلەرگە ئوغرىنىڭ كىملىكىنى كۆرسىتىپ مات قىلىشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتتى. كەچتە ئۇ، مەھەللىدە بېشى چۈشكەن، خىيالچان ھالدا كېتىپ باراتتى. سۇغا چىققان ئايالالاردىن بىرسى خىيالىنى بۆلدى:

— مەن سىزنىڭ ئابلىز سابىرغا شۇنچە كۆيۈنۈپ كەتكەنلىكىڭىزنى كۆرۈپ، ھەر نېمە بولسا قوشنىدارچىلىقىنىڭ ھەقىقىي — ھۆرمىتىنى يەتكۈزدى، دەپ خۇشال بولغانىكەنمەن. ئاڭلىسام ئەسلى گەپ باشقا ئىكەن — ھە؟ راستمۇ؟

— نېمە دېدىڭىز؟ نېمە دېمەكچىسىز؟

— نېمە دېمەكچى بولغانلىقىم مەن دېمىسەممۇ سىزگە چۈشىنىشلىكقۇ؟

— نېمە چۈشىنىشلىك؟

— ئابلىز سابىرنىڭ ئايالى بىلەن چاتىقىڭىز بارلىقىچۇ؟

— تۆھمەت قىلماڭ!

— ھىم، خەق شۇنداق دەيدىغۇ؟ چاتىقى بولمىساخەقنىڭ ئىشىغا شۇنچىۋالا كۆيۈنۈپ كېتەمدۇ؟ ئەسلى شۇ خوتۇنىنى دەپ قىلمۇاتقان ئىش بۇ، دېگەن گەپ خېلى كۆپ. مەندىن كۆرمەك يەنە؟

— بۇ ئىشلارنىڭ قايسىسى راست؟! ئەمدى بۇ ئىش ئۇنىڭ

كاللىسىنى تېخىمۇ قوچىدى، تەمتىرەتتى، ئادەملەرنىڭ ئىچىكى دۇنياسى نېمىشقا شۇ قەدەر مۇرەككەپ ۋە شۇ قەدەر ئادەتتىن بولۇپ قالغان بولغىدى؟ بۇ مۇشكۈل سوئالغا ئابدۇكېرىم ئابدۇۋۇپلى ئاسانلىقچە جاۋاب تاپالمايتتى. ئۇ: خەق دېگەن بىر ئىشنى ئاكلىسىلا پايدىسى تەگسۇن ـ تەگمەسۇن، راست ـ يالغان بولسۇن، ھەر قىسما گەپلەرنى تېپىشنى ئادەت قىلىۋالغان، دەپ ئويلايتتى. ئەمەلىيەتتىمۇ ئۇنىڭغا گەپ تاپقۇچىلارنىڭ قانداق مۇددىئا ـ مەقسىتى بارلىقىنى، بۇ مۇددىئا ـ مەقسىتنىڭ ئۇلاردا قانداق پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى بىلمەيتتى. بولۇپمۇ بايقى ئىش مۇرەككەپ ۋە زىل ئىدى، ئەلۋەتتە. بۇنى ۋاقتىدا ئايدىڭلاشتۇرۇۋېتىش كېرەك، بولمىسا چاتاقنىڭ چوڭى چىقىدۇ!

شۇ گەپلەرنى قىلغان كىشىلەرنى رەھبەرلىك بىر يەرگە يىغىدى ھەم يۈز تۇرانە قىلدى، ئىككى ئائىلە كىشىلىرى ئەزەلدىن ئىناق ئىدى، ھېلىقىدەك مۇناسىۋەت بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا پىتنە ـ پاساتچىلار، غەيۋەتخورلار لەت بولدى.

4

«ئوغرىنى تۇتمىز، دېگىنى بىكار گەپ، تەكشۈرگىلى كەلسە ئابدۇكېرىم بىر ياتاق گۆشنى پۇشۇرۇپلا، ساقچىلارنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ ئىشنى جۆندەيدۇ.»

ئابدۇكېرىم ئابدۇۋۇپلىنى ئوغرى دەپ قارىغان گۇماندخورلار ئىشنىڭ ئۆزى ئويلىغىنىدەك بولۇپ چىقمىغانلىقىنى ئىشەنمەتتى. ئەمما، بۇنىسى ئاخىرى قانداق بولاركىن؟

سېرىقبۇيا پەيچۇسوسى ئوغۇرلۇق ئەھۋالىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، كاددىر ـ ساقچىلارنىڭ ئەقىدىسىگە

ۆەتتى. ئۇلار نەق مەيدانىنى تەكشۈرۈپ كۆرگەن بولسىمۇ، لېكىن قولغا چۈشۈرگەن پاكىت بىلەن، جاۋابكارى ئېنىق بولمىغان بۇ دېلونى پاش قىلىش ئاسانغا چۈشمەيتتى. شۇڭا ئۇلار يېقىن ئەتراپتىكى بىر قانچە كەنتنىڭ ئاماناتلىق مۇدىرلىرىنى يىغىپ، بىر لىكتەچارە ـ تەدبىر ئىزدىدى. ئۇلار ئۇچ كۈندە 60 كىلومېتردىن كۆپرەك يول يۈرۈپ، ئالتە كەنت، 29 مەھەللە ـ گۈرۈپپىنى ئايلىنىپ ئۆيمۇ ئۆي ھارۋا ئىگىسىنى ئىزدىدى، مۇشۇ جەريانىدا ئۇلار ھارۋىنى يىغىنغان ياغاچچى ئۇستىنى ئۇچرىتىپ، ئۇ كىشى ئارقىلىق ھارۋىنىڭ چوڭقۇرچاق يېزىسىغا قاراشلىق تاللىق كەنتىدىكى بىر كىشىگە سېتىلغانلىقىنى ئېنىقلاپ، دەسلەپكى يېپ ئۇچىغا ئىگە بولدى. ئابدۇكېرىم ئابدۇۋۇھىلى ساقچىلار ۋە ئاماناتلىق ساقلاش مۇدىرلىرى بىلەن تاللىق كەنتىگە باردى. بۇ چاغدا تېخى ئۇغرىنىڭ كىم ئىكەنلىكىگە تولۇق دەلىل ـ ئىسپات يوق. شۇڭا كۆچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە ئېنىچىكە پوزىتسىيە بولمىغاندا، ئۇغرىنى قاچۇرۇۋېتىش ياكى پاك ئادەملەرگە قارا چاپلاش ئېھتىمالى بار ئىدى. ئېنىقلاش گۇرۇپپىسىدىكى خادىملار بۇ مەسىلىنى ئەتراپلىق مۇھاكىمە قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، كەنت سېكرېتارىنى تېپىپ ھارۋىنى كۆرسەتتى.

— بۇ ھارۋىنى تونۇيالىدىڭىزمۇ؟

— تونۇغاندەك قىلىمەن، ـ دېدى ئۇ ھارۋىنى ئايلىنىپ كۆرۈپ.

— كىمنىڭ؟

— ئوبۇلاخۇنىڭغۇ دەيمەن.

— راستىنلا شۇنىڭمۇ؟

— مانا بۇ يەرگە قاراڭلار، — دېدى سېكرېتار ھارۇن-نىڭ ياۋىندىكى زېدىلەنگەن جايىنى كۆرسىتىپ، — بۇ يەرنى مەن ئۆچكە چېقىپ بۇزۇۋەتكەن. ئۇبۇل ئېلىنىڭ ئېتى ياخشى بولغاچقا بىز مېھماندارچىلىق، يەنى — سورۇنلارغا بارغاندا مۇشۇ ھارۇندا بارىتتۇق.

ئۇبۇل ئېلى تېخى ھېلىلا ئۆيگە كىرىپ كەتكەنىدى، ئۇ ساقچىلارنىڭ كەلگەنلىكىنى تۇيۇپ قالسا ئۆيدىن چېقىپ قاچاتتى — دە، قولغا چۈشۈرۈش تەسكە چۈشەتتى...

ئۇ، تۇتقىلى كەلگەنلەرنىڭ ئىشىك ئالدىدىكى ئاۋازىنى ئاڭلاپ جىددىيلەشتى ۋە دەرھال يان ئىشىك بىلەن چېقىپ تېكىۋەتمەكچى بولدى. ئەپسۇسكى، بۇ يەرگىمۇ ئالمىقاچان ئادەم ئورۇنلاشقانىدى.

ئۇنىڭ ئىرىكچۈ؟ ئۇ قونا قىلىققا ئۆزىنى يوشۇرۇشقا ئامراق — دە! مەھەللىسىدە سۇ تۇتۇۋاتقان ھەسەن ئاۋۇت ئۇبۇل ئېلىنىڭ قولغا چۈشكەنلىكىنى ئاڭلاپلا، كەڭ كەتكەن قونا قىلىق تەرەپكە تېكىۋەتتى، بۇنى بىلگەن 19 كىشى قاتار تىزىلىپ، قونا قىلىقنى ئاختۇرۇشقا كىرىشتى. بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز تۇرغان ھەسەن ئاۋۇت قويۇق ئۆسكەن كەندىر ئاستىغا سېلىنغان، ئەدىيال ئۈستىدىن خۇددى قورقۇنچلۇق چۈش كۆرگەندەك ئەندىككەن ھالدا تىترەپ تۇردى ۋە قولغا چۈشتى.

5

ھېلىقى كېچىسى ئۇلار تاشلاپ قاچقان ھارۇندا تۆت كىشىلىك ئەرەنجە ئايال قالغانلىقى كىتابخانىلىرىمىزغا تېخى نامەلۇم، بۇ ئىككى نەپەر سوراق ئوبېيېكتىمىز كەرچە ئالدىمىزدا تىك تۇرۇپ، ئابلىز سابىرنىڭ

ئۆيىگە ئوغۇرلۇقچا كىرگەنلىكىنى ئىقرار قىلغان بولسىمۇ، « ئاياغ ئۆزىمىزنىك » دېگەن پىكىردە چىڭ تۇردى. ئوغرى بولغاندىن كېيىن ئاياغنى ئىز يوقىتىش ئۈچۈن كۆپ ئېلىشىۋالغان دېسەك، مەنتىقىغە تامامەن ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئۇرغۇن كىشىلەر بۇنىڭغا پەقەت باشقا مۇنازىرە تەلەپ قىلمايلا قايىل بولىدۇ. ئىككى ئادەم بىرلاۋاقىتتا تۆت كىشىلىك ئاياغنى كىيىشى مۇمكىن ئەمەس دەپ قارىساقچۇ؟ بۇمۇ گۇمانسىزنى، بولۇپمۇ مۇددىئايىمزنى ھەل قىلىشتا پۈت تېرەپ تۇرالمىغۇدەك باشلىنىشقا يول ئېچىپ بېرەلىشى ناتايىن. بىز ئەقلىمىزنى ئىشلىتىدىغان بولساق يەنە بىر ئىش تۇرۇپتۇ. ئۇ بولسىمۇ، ئاياغ بىلەن پۇتنىڭ چوڭ - كىچىكلىك پەرق مەسىلىسى. جىنايەتنى چوڭقۇر تەكشۈرۈپ بېكىتكەندە، ھەق بىلەن ناھەق ئارىلىشىپ كەتمەيدۇ. شۇڭا چوڭقۇرلاپ بېقىش كېرەك. بۇنىڭ بىلەن جىنايەتچىنى ئېنىق جازالاپ قويۇش ياكى يەڭگىل بىر تەرەپ قىلىپ قويۇشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

ئۇزۇن يىللىق ئەمەلىي خىزمەت تەجرىبىسىگە ئىگە سىرىقبۇيا پەيچۇسونىك باشلىقى ئىلى جېلىل يۇقىرىدىكى نۇقتىلارغا ئالاھىدە دىققەت بىلەن قارىدى. سايىنى كۆمۈپ يوقاتقىلى بولمىغاندەك ئۇلار پاكىتتىن ئۆزىنى قاچۇرالمىدى. ئەسلى ئىش مۇنداق بولغان: ئوبۇل ئىلى بىلەن ھەسەن ئاۋۇت 6- ئاينىڭ مەلۇم بىر كۈنى مەھەللىسىدىن ئون نەچچە كىلومېتر يىراقلىقتىكى مارالبېشى ناھىيە سىرىقبۇيا بازارلىق خەلق ھۆكۈمىتىگە تەۋە بەشتۇپ 16- كەنت تەۋەسىگە قىمار ئويناش ئۈچۈن بېرىپ، ئاخشىمى گوگۇم چۈشكەندە ئابلىز سابىرنىڭ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ

قالغان ۋە ئايالغا: « بازاردىن كەچ قالدۇق، ئىپتار قىلىشقا ئازراق سۇ بەرسىڭىز » دېگەن. ئايال سۇ ۋە نان بەرگەن پۇرسەتتە ئۆيى ئەتراپىنى كۆزىتىۋالغان. بۇنداق كۆزەتكىش مەقسەتلىك ئىدى. چۈنكى ئۇلار باشقىلارنىڭ ھالال مال ـ دۇنياسىغا ھارام قوللىرىنى سوزۇپ، ئېھتىياجىنى، ئارزۇلىرىنى قاندۇرىدىغان، كىشىلەرگە قورقۇنچ ۋە مالامەت كەلتۈرىدىغان كىشىلەر ئىدى؛ شۇنداقلا، تەۋەككۈلچىلۈك، قارامليق، قارانىيەتلىك ئۇلارنىڭ قان ـ قېنىغا سىڭگەن كەتكەن ئىللەت ئىدى! ئۇلار قانچىلىغان پاك كىشىلەرنى ناقىشاتسىمۇ ئۇيالمايدۇ، ۋىجدانى ئازاب چېكىشنى بىلمەيدۇ. قىسقىسى، باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەيدۇ. مانا شۇ چاغدا يەنىلا ئۇلار ئادەملىك غۇرۇرىنى يوقاتقان ھالدا ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشنى مەقسەت قىلىپ، قان تولغان ئەسەبىي كۆزلىرىنى تىكىپ، ئابلىز سابىرنىڭ ئۆيىگە ئوغۇرلۇقچا كىرىشنى كۆڭلىگە پۈككەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار توختى ۋە ئاۋات بازىرىغا تەۋە 10ـ كەنتتىكى ئىسلام قاتارلىق كىشىلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئىككى ھارۋىغا ئولتۇرۇپ، تۆن نىسپىي بىلەن ئابلىز سابىرنىڭ ئۆيىگە ئوغۇرلۇقچا بارغان ۋە ئوغۇرلىغان قوي ـ ئۆچكىلەرنى ئىككى ھارۋىغا ئۇچتىن بېسىپ، كالىنى ھارۋىنىڭ ئارقىسىغا باغلاپ ماڭغانىدى. ئۇلار ئابلىزنىڭ ئۆيىدىن ئانچە ئۇزىمايلا، تۇيۇقسىز ئارقىسىدا « ئوغرى قاچتى » دېگەن ئاۋازلار ۋە قوغلاپ كىلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلىرىنى ئاڭلاپ، كالا ۋە تۆت تۇياق قوي ـ ئۆچكىنى تاشلاپ قاچقانىدى. ئابدۇكېرىم ئابدۇۋەلى ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ، ئوبۇل ئىلى بىلەن ھەسەن ئاۋۇتنى توسۇۋالغانىدا، ئۇلارنىڭ ئالـ

دىدا چارلاپ كېتىۋاتقان توختى بىلەن ئىسلام بۇنى سېزىپ قېلىپ، قېچىپ كېتىپ يوشۇرۇنىۋالغانىدى. تۆت كىشىلىك ئايال مۇشۇ تۆت كىشىنىڭ ئىدى.

6

هارۋا بىلەن ئوغۇرلۇققا چىقىش بۇ يەرگە نىسبەتەن تېخى كۆرۈلۈپ باقمىغان، شەكلى ئۆزگەرگەن يېڭى بىرخىل ئوغۇرلۇق تۈرى ئىدى. پەيچۇسو خادىملىرى ئۇلارنىڭ يەنە شىرىكلىرى بار دەپ قاراپ، تور سېلىش دائىرىسىنى كېڭەيتتى. تۆت نەپەر جاۋابكارنى بىر - بىرىگە ئۇچراشتۇرماي سوراق قىلىش ئۇسۇلى ئارقىلىق ئاقساقمارال يېزىسىدىكى ئەمەت ئاۋۇت، چوڭقۇرچاق يېزا 31- كەنتتىكى سادىن ۋە قامغاقتۇدۇق كەنتىدىكى ئەخمەت قاتارلىق ئوغرى - قىمارۋازلارنىڭ تىل بىرىكتۈرۈپ، 1984- يىلى 8- ئايدا تەشكىللەنگەن ئوغۇرلىق شايكىسىنى پاش قىلدى. دەسلەپكى قەدەمدە سېرىقبۇيا پەيچۇسوغا يېغىۋېلىنغان بەش نەپەر جىنايەتچىنىڭ بىرلىشىپ يەتتە قېتىم ئوغۇرلىق قىلىپ، 4500 يۈەن قىممىتىدىكى ماددىي نەرسىلەرنى ئوغۇرلىغانلىقىنى ئېنىقلىدى. كادىر - ساقچىلار گۇرۇپپىلارغا بۆلۈنۈپ، ئىلگىرىكى ئالتە قېتىملىق ئوغۇرلۇققا قۇۋۇلۇق قىلىپ تۈتۈلماي كەلگەن بۇ جىنايەتچىلەرنى پاش قىلىش، ئېنىقلاش، تۆلۈتۈپ ئېلىش، قېچىپ كەتكەن ئىككى نەپەر ئوغرىنى ئىزدەپ، رازۋېتكا قىلىش ئېلىپ بېرىدى ۋە 9- ئاينىڭ 28- كۈنىگىچە ئوغۇرلىغان نەرسىلەرنىڭ ئەسلى قىممىتى بويىچە 80 پىرسەنتىنى ئەسلىگەكەلتۈردى.

* * *

ئابدۇكېرىم ئابدۇۋېلى تۆھمەت چاپلانغاندا غەزەپ

ۋە تازابتىن ئۆرتۈۋۈپ لەختىگە تايلىنىپ كەتمىگەن بولسا، مانا ئەمدى بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ خۇشاللىقتىن يېرىلىپ كەتمىدى. بىمەنە گەپ قىلغۇچىلارچۇ؟ نومۇس ۋە تازابتىن يەنىلا يەر تېگىگە كىرىپ كەتمىدى. بەشىنى ياقىسى بىلەن يوشۇرماقچى، تاتىرىپ تۇرۇپ «خاپا بولماڭ» بىلەن ئىشىنى تۈگەتمەكچى بولدى، خالاس. تابدۇكېرىم تابدۇۋېلى ئەنە شۇنداق ھەرىكەتلىنىپ ئوغرىنى تۇتمىغان بولسا، ئەلجاماەت تالدىدا بىر ئۆمۈر يۈزى سۆرۈن بولۇپ قالاتتى. بۇ پاكىتلار بىزگە ھەر قانداق بىر ئىشنى قىلغاندا، باشقايىغى بىلەن تەلتۆكۈس تاماملاشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى، ئەھمىيىتىنى چۈشەندۈرمەمدۇ؟!

1985- يىل، سىنتەبىر، مارالبېشى.

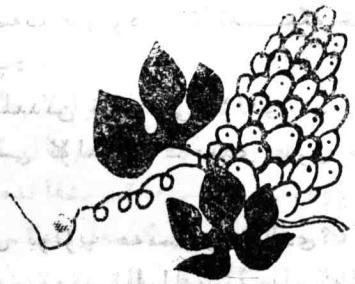

قەيسەرلىك قەسەمدىن كۆچلۈك

«قارى ھەسەننىڭ كاسا پېتى بىلەن مەھەللىدىكىلەر-نىڭ بىرمۇ توخۇسى قالماي ئۆلۈپتۇ» دېگەن شۇم خەۋەر تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان قۇم بارخانلىرى ئارىسىدىكى بۇ كىچىككىنە خىلۋەت يېزىغا تارقالغانداء، بۇ يېزىدىكى توخۇسى بار دېھقانلار «ئاپەت بىزنىڭ توخۇلارغىمۇ تېگەرمۇ، قانداق قىلارمىز؟» دەپ ئەندىشىگە چۈشتى ۋە مۇداپىئە ئوكۇلى سالدۇرۇشقا ئالدىراشتى.

1

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە يېزىلىق پارتكومنىڭ كاتىپى مۇھەممەت ئەھمەت بازاردىن ئائىلىسىگە قايتقان قارى ھەسەننى توۋلاپ:

— توخۇڭلىدىن قانچىسى ئۆلدى؟ — دەپ سورىدى.

— ھەممىسى ئۆلدى ، — دېدى قارى ھەسەن مەيۈس ھالدا.

— قانداق بولۇپ ھەممىسى ئۆلدى؟

— شۇ گەپنى بىر قىلماڭ، ئەجەل كەلسە نېرى تۇر دەپ توسقىلى بولمايدىكەن.

ئەسلى ئىش مۇنداق ئىدى:

قارى ھەسەن يوپۇرغا ناھىيىسىدىكى ئاخۇنلۇقۇم يېزىسىنىڭ كوللېكتىپ ئىگىلىكىدىكى ئىشچىسى بولۇپ، 1980-يىلى ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۈزۈمى يولغا قويۇل-

غاندا يېزا رەھبەرلىكى ئۇنىڭغا 13 مو يەرنى ئايرىپ بېرىپ، ئائىلىسىدىكى ئالتە نوپۇسنىڭ ئوزۇقلۇق ئاشلىقىنى ئۆزى ھەل قىلىش، يىلبويى سۇ قۇرۇلۇشى ۋە باشقا كەمگەكلەرگە قاتناشماسلىق، دۆلەتكە غەللە ـ پاراق تاپشۇرماسلىق شەرتى بىلەن ئۆيى ئەتراپىدىكى 3000 مو ئورمانلىقنى مۇھاپىزەت قىلىشنى تاپشۇردى. ئورمانلىقتا تەبئىي ئۆسۈملۈكلەر كۆپ بولغاچقا، چارۋا بوردىشى، توخۇبېقىشقا باپ كېلەتتى. يېزا رەھبەرلىكى يىللىق پىلان تۈزگەندە، دېھقانلارنىڭ تۇخۇمغا بولغان ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن توخۇ باققۇچىلارنى كۆپەيتىشنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، قارى ھەسەننى توخۇ باققۇچى كەسپىي ئائىلە قىلىپ بېكىتىپ، ئۇنى توخۇ بېقىشقا رىغبەتلەندۇردى. بۇ ئىش ئۇنىڭ كۆڭلىگە ياقتى. شۇڭا ئۇ، 1984 ـ يىلى 5 ـ ئايدا مارالبېشى ناھىيىسىنىڭ سېرىقبۇيا بازىرىدىن ئون توخۇنى 60 يۈەنگە سېتىۋالدى. توخۇنى ئېلىپ ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن، كۈتمىگەن يەردە توخۇدىن بىرسى ئاق چىچىپ، بىر نەچچىنى كاكىراپلا جان بەردى. ئۇ ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن دەرھال ئۆلگەن توخۇنى ئورا كولاپ كۆمۈۋەتتى. لېكىن، قىرىشقاندەك قالغان توققۇز توخۇمۇ ئارقا ـ ئارقىدىن كېسەل تېگىپ ئۆلۈپ تۈگىدى. ئۇنىڭ ئايالى بۇ ئىشتىن قاتتىق تېرىكىپ تۇرغاندا، قوشنىلىرىنىڭ توخۇلىرىمۇ ئۆلۈشكە باشلىدى. 3 ـ 4 كۈندە تۆت ئائىلىلىك دېھقانىنىڭ 35 توخۇسى ئۆلۈپ قالدى. لېكىن، ئىش بۇنىڭ بىلەن تۈگىمەي قارى ھەسەن مەھەللىسىدىكىلەرنىڭ:

ـ قارى دېگەن بۇ مەرەز بىز بىلەن قىرىشىسا،

كېسەل توخۇنى ئەپكېلىپ، توخۇلىرىمىزغا كېسەل يۇقتۇرامتى؟ ئۆلگەن توخۇلىرىمىزنى تۆلەپ بەرسۇن، بولمىسا، مەھەللىدىن كۆچۈپ كەتسۇن ... ـ دېگەنگە ئوخشاش تاپا-تەنىسى ئاستىدا قالدى.

قارى ھەسەننىڭ يامان نىيىتى يوقلۇقىنى بىلىدىغان ئايالى ئۇلارنىڭ تەنە گەپلىرىگە چىداپ تۇرالماي، ئاخىر ئىغان ئەلەملىك گەپلەرنىڭ دەردىنى قارى ھەسەندىن ئالماقچى بولغاندەك ئاچچىق گەپ قىلىپ غۇتۇلدىدى، لېكىن قارى ھەسەن ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن ئايالىغا تەربىيە قىلدى.

2

بۇ ئىش خېلىلا بېسىقىپ قالغان كۈنلەردە يېزىلىق ھۆكۈمەت ئۇنى يەنە توخۇ بېقىشقا دەۋەت قىلدى. ئۇ يەنە 100 يۈەنگە 20 توخۇ سېتىۋالدى، ئۇ بۇ توخۇلارنى تۈجۈرىلەپ تۆت ئاي باققان بولسىمۇ، يەنە كېسەل تارقىلىپ، بۇ 20 توخۇمۇ بىر نەچچە كۈن ئىچىدىلا ئۆزۈم تېلىغا ئاسىتىغا كۆمۈلدى. ئۇنىڭ ئۈيىدە يەنەكۆكۈلسىزلىك باشلاندى:

— توخۇ ئالمايلى، دېسەم ئۇنمايسىز، مانا ئەمدىغۇ تويغانسىز؟ ـ دېدى دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ يۈرگەن ئايالى قارى ھەسەنگە.

— بوپتۇ، قانداق قىلسىمىز ئەمدى ... ـ دېدى قارى ھەسەن ئوكايسىزلىقتىن قۇتۇلۇشقا تىرىشىپ.

— بوپتۇ، دەيسىزغۇ؟! ئىككى قېتىمدا 160 يۈەنىنى يەرگە كۆمۈۋەتسىڭىز، سېسىق توخۇنى ئالغان پۇلغا بىر قۇردىن كېيىم ـ كېچەك كىيىپ، قالغىنىغا كۆش يېسەك بولا-

ماسمدى؟ ئېسىت پۇل، يېمەي ـ ئىچمەي، كەيمەي سەقمپ يەققا نلىرىم ...

ـ بولدى، خوتۇن. دەۋەمىگىنە شۇ گەپنى! ھېلى بىر كار ئەسكەرلىشپ قالمىز.

ـ نېمە ئەسكىلىشپ يۈرەتتىڭىز مەن بىلەن، ئۆيىڭىزنى ئوبدان تۇتاي دېگەن يا مانمىكەن؟! سىزنىڭ بۇزۇپچاچىدىغانغا پۇلىڭىز شۇنچە كۆپمىدى ئەمسە!...

ـ خەپ، توخۇ دېگەن مۇشۇنداق بولىدىغان بولسا...

3

«يەقىلغان چېلىشقا تويماپتۇ» دېگەندەك، بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن قارى ھەسەننى باشقىلار قىستىلاپ يۇرۇپ، ئۇنىڭ يەنە توخۇ بېقىش ھەۋىسىنى ئۇرغۇتۇپ قويدى. يېزىدىنمۇ بىر نەچچە قېتىم سۆيلەپ، ئىدىيىۋى تەربىيە ئىشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئايالىغا:

ـ كىچىك بالىمۇ يەقىلىپ ـ قوپۇپ ماڭىدۇ. زىيان ئاچچىق، شۇنداقتىمۇ قولىنى كەسمىگىچە قان چىقمايدۇ. «ئەر ئوغلى ئۈچ» دەپتىكەن. ئاچچىق ساۋاقلارنى قوبۇل قىلىپ، توخۇدىن بىر نەچچىنى بېقىپ باقساق، قانداق؟ ـ دېدى، بۇ چاغدا ئايالىنىڭمۇ ئاچچىقى يېنىپ قالغانىدى، شۇڭا ئۇلار ئەڭ ئاخىرقى قېتىم توخۇ بېقىش قارارىغا كەلدى. 1985 ـ يىلى 10 ـ ئايدا قارى ھەسەن توخۇنى باـ زاردىن ئالماي، تېرىم يېزىسىنىڭ موغال كەنتىگە بېرىپ، بىر نەچچە توخۇ باققۇچى ئائىلىگە كىرىپ ئون توخۇنى ئوتلاۋاتقان يېرىدىن تاللاپ قىممەت باھادا سېتىۋالدى؛ كېيىن توخۇ سانىنى كۆپەيتىپ 29 غا يەتكۈزدى؛ ئورمانلىق ئارىسىغا ئىككى ئېغىز ئۆي سېلىپ، توخۇلارنى شۇ

يەرگە ئۆگەتتى. پات - پات توخۇ ئۆيلىرىنى تازىلاپ، دېزىنفېكسىيە قىلىپ تۇردى، توخۇلارنى ۋاقتى - ۋاقتىدا تەكشۈرتۈپ، مۇداپىسىنى ئوكۇلى سالدۇردى. كېسەل يۇقۇشـ قان ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن باشقا توخۇلارغا ئاز بىلاشتۇرـ مىدى. ھەر خىل يەملەر بىلەن كۈنىگە ئۈچ ۋاق ئوزۇقلانـ دۇردى. شۇنداق قىلىپ، توخۇلارنى خەتەرسىز باشقۇرۇش بىلەن سانىنى كۆپەيتىپ، ئايلىق تۇخۇم سېتىپ قىلغان كىرىمىنى 50 - 60 يۈەندىن ئاشۇردى.

1986 - يىلى 3 - ئاينىڭ 10 - كۈنى يەنە كۈتۈلمـ گەن ئىش بولدى: قارى ھەسەنىڭ ئايالى سەھەردىلا توـ خۇلارغا دان تاشلىغىلى بېرىپ، بىر ئۆلۈك توخۇنىڭ توخۇ ئۆيىدە تۇرغانلىقىنى كۆردى - دە، دەرھال ئورا كولاپ، ئۆلۈك توخۇنى كۆمۈۋەتتى. قارى ھەسەن بۇنى ئاڭلاپ، ئۆلۈك توخۇنى كۆمۈۋەتكەن جايدىن ئېچىپ ئالدى - دە، كىمنىڭ توخۇسى ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۈردى ۋەقوشنىسىنىڭ بىر كېسەل توخۇنى «ئۆلتۈرۈپ يەيمەن» دەپ بازاردىن سېتىۋالغانلىقىنى بىلدى. ئۇ قوشنىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ سۈرۈشتۈردى.

— بازاردىن ئەكېلىپ تۇرۇشۇمغا قولۇمدىن ئۇچۇپ قېچىپ كېتىپ، تۇتالمىغاندۇق. قانداق بولۇپ سىزنىڭ ئېغىلىڭىزغا بېرىپ ئۆلگەندۇ؟ - دېدى قوشنىسى بىلمىگەن كىشى بولۇپ.

— كېسەل توخۇ قانداق قىلىپ سىزنىڭ قولىڭىزدىن ئۇچۇپ كېتىپ ھېنىڭ توخۇلىرىم ئارىسىغا كىرىپ ئۆلدۇ؟ ئۆزىڭىز ئاپىرىپ تاشلاپ قويۇپسىز...

— ئىللا بىللا ئۇنداق قىلمىدىم.

قاری هەسەن ئاخىرى ئۆلۈك توخۇنى كۆتۈرۈپ، قوشـ
نىسىنى ئەگەشتۈرۈپ يېزىلىق پارتكومغا سۆرۈشۈپ كىردى.
مۇھەممەت ئەھمەت ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن، تەكشۈرۈپ،
قاری هەسەنىڭ قوشنىسىنى ئاخىرى راست گەپ قىلىشقا
قىستىدى.

ئەسلىدە قاری هەسەنىڭ بۇ قوشنىسى قانۇنسىز هال-
دا ئورمانلىق ئارىسىغا بىر مو كۆزگى بۇغداي تېرىۋالغان
بولۇپ، ئەتىياز كىرگەندىن بۇيان قاری هەسەنىڭ توخۇ-
لىرى بۇغدايىنى يۇلۇپ يەپ كۆكلەتمىگەنىدى. ئۇنىڭ ئۈس-
تىگە ئۆتكەندە توخۇسى ئۆلۈپ قاری هەسەندىن كۆر-
گەنلەرنىڭ بىرى بولغاچقا، ئۇ « مېنىڭ توخۇلىرىمنى قا-
ری هەسەن هارام ئۆلتۈرۈۋەتتى » دەپ ئۆچمەنلىك ساق-
لاپ كەلگەنىدى. شۇڭا ئۇ كېسەل توخۇنى ئۆلتۈرۈپ قاری
هەسەنىڭ توخۇلىرىنىڭ ئارىسىغا تاشلاپ، كېسەل يۇقتۇ-
رۇپ، ئۇنىڭ توخۇلىرىنى يوقاتماقچى بولغانىدى. مۇھەم-
مەت ئەھمەت ئۆلاردىن هۆججەت ئالدى: قاری هەسەنىڭ
قوشنىسى 3- ئاي ئىچىدە ئۇنىڭ توخۇسى ئۆلسە تۆلەيدە-
غان، قاری هەسەن كېسەل توخۇنىڭ ئۆلۈكىنى كۆتۈرۈپ يۇ-
رۇپ كېسەل تارقاتقاچقا، شۇ ئەترابتىكى هەممىلىسىردە
توخۇ ئۆلسە جاۋابكارلىقنى تارتىدىغان بولدى. شۇنىڭ بە-
لەن مۇداپىئە كۆچەيتىلىپ، خەتەرنىڭ ئالدى ئېلىنىدى،
ئىككى ئائىلە ئاداۋەت ساقلىماي، ساۋاقنى قوبۇل قىلىپ،
بۇرۇنقىدەك ئىناق قوشنىلاردىن بولۇپ قالدى.

5

1986 - يىلى 5 - ئاينىڭ 24 - كۈنى بىز قاری هە-
سەن مۇھاپىزەت قىلىدىغان ئورمانزارلىقنى كۆرۈپ قايتـ

قاندا، ئۇنىڭ ئۆيىگە كىردۇق. ھازىر ئۇنىڭ چوڭ توخۇسى 50 كە يېتىپتۇ. توخۇم سېتىپ تاپقان كىرىمنى 400 يۈەنگە يەتكۈزۈپتۇ. ئەتىياز كىرگەندىن بۇيان تۆت ئۇۋدا چۆجە چىقارتىپ، 29 نى ئەيى قىپتۇ. ئايالى توخۇلارنى قارى ھەسەندىن بەكرەك ئاسرايدىكەن، توخۇ بېقىش ئىرادىسى كۈچلۈك ئىكەن. ئۇلار يىل ئاخىرىغىچە توخۇ سانىنى 200 گە يەتكۈزۈشنى پىلانلاپتۇ.

— بۇ يەرنىڭ تۇپرىقى قۇرغاق، سۇيى قىس، ھاۋا ئىسسىق، توخۇ دېگەن ئىسسىققا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. لېكىن قارى ھەسەن ھازىر خېلى تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ قالدى، ـ دېدى مۇھەممەت ئەھمەت سۆز قىستۇرۇپ، ـ بۇ يەر ناھىيە بازىرىدىن 56 كىلومېتر يىراق ھەم ئادەم ئاز بولغاچقا، بىرەر قوينى ئۆلتۈرسە گۆشى تۈگىمەي سېسىپ قالىدۇ. سەي ـ كۆكتات تېخىمۇ كەمچىل، سەللا شامال چىقسا قۇم يامدىغان، ئاپتاپ چىقسا ئىوت دېگىزغا ئايلىنىپ كېتىدىغان بۇنداق ماكاندا توخۇ بېقىپ تۇخۇمدىن پايدىلانمىساق بولمايدۇ. قارى ھەسەنىنىڭ توخۇ بېقىپ مۇشۇنچىلىك بىر ئىشنى قىلالىشى كىچىك ئىش ئەمەس، ھازىر ئۇ دېھقانلارنىڭ تۇخۇمغا بولغان ئېھتىياجىنى قاندۇرۇشتىكى باشلامچى بولۇپ قالدى.

1986 ـ يىل، ئىيۇن، يوپۇرغا.

قۇلۇپساز ھەققىدە ھېكايە

ئاخشامدىن بۇيان، ئابدۇغېنى تىت - تىت بولدى. ئەلۋەتتە بۇ تاسادىپىي ئەمەس، تەقەززالىق ئىدى: شۇڭا ئۇ سەھەردىلا ئورنىدىن تۇردى - دە، دۇكانغا بېرىشقا ئالدىراپ چاي ئىچمىشكىمۇ ئولگۈرمەي ئۆيدىن چىقتى.

ئۇ دۇكانغا بارغاندىن كېيىن، باش چۆكۈرۈپ قاتتىق ئىشلەپ، ۋاقىتنىڭ خېلى بىر يېرگە بېرىپ قالغانلىقىنىمۇ سەزمىدى، بىر چاغدا ھاۋىنىڭ ھېس قىلدى، لېكىن، توختاپ قالمىدى، شۇ ئاردا، نەچچە ئون كىشى بۇزۇلغان قۇلۇپلارنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ئوكشاپ بېرىشنى، يەنە بىرنەچچە كىشى ئاچقۇچ ياساپ بېرىشنى ئۆتۈندى. لېكىن، ئۇ، ئوكشاپ بېرىشكە ھازىرچە ۋاقتى يوقلۇقىنى، بىر قانچەكۈندىن كېيىن، ئوكشاپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئولارنى يولغا سالدى. دۇكاننىڭ بىر تەرىپىدە ئۆز ئىشى بىلەن بەنت بولۇۋاتقان دادىسى ئونىڭ بىر نەچچە ئون پارچە تۆمۈر - تەسەكنى ھەدەپ بىر - بىرىگە چېتىش، قوراشتۇرۇش، يەنە چۈۋۈش، يەنە قوراشتۇرۇش، يەنە ئېكەكلەپ ئۈپرىتىش... بىلەن بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى، نەچچە ئون خېرىدارنىڭ پۇلىنى ئالماي، قايتۇرۇۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ گەپ قىلغۇسى كەلدى، لېكىن ئۇ، ئوغلىنىڭ بىرەر ئىشنى قىلماقچى بولسا، قىلىپ بولمىغىچە ئارام تاپمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. ئونىڭ ئۇستىگە ھازىر ئابدۇغېنىنىڭ بىرەر يېڭى

ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى پەھمىلىگەن ئىدى. كۇن ئولتۇراي دەپ قالغاندا، تاقىتى تاق بولغان دادا سورىماي تۇرالمىدى:

— بالام، نېمە ياسىماقچى ئىدىڭ؟

— شەددە قۇلۇپنى ئۆزگەرتىپ ياساپ، ئاچقۇچنى بېقىندىن سالىدىغان قىلماقچى ئىدىم، — دېدى ئابدۇغېنى جاۋابەن.

بىر قانچەكۇن ھەپىلىشىپ، ئابدۇغېنى بۇ خىل قۇلۇپنى ئاخىرى ياساپ چىقىپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. ئۇ، بۇ- نىڭ بىلەن توختاپ قالمىدى، يەنە بىر خىل قۇلۇپنى لايىھىلەپ ياساپ چىقىشنى پىلانلىدى، بۇ خىل قۇلۇپ تۆت چاسا، كۆرۈنۈشى كۆركەم بولۇپ، بىر قانچە يېرىگە نەقىش، گۈل چېكىلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاچقۇچ ئىنغىزى يوشۇرۇن بولۇپ، قۇرۇلمىسى مۇرەككەپ، پۇختا، مۇستەھكەم بولاتتى. ئابدۇغېنى بىر كۈنى بۇ خىل قۇلۇپتىن بىرنى ياساپ بۇ- ۋىسىنىڭ يېنىغا كۆتۈرۈپ كەردى:

— چوڭ دادا، بۇ قۇلۇپنى ياساپ چىقتىم، كۆرۈپ باقە!؟ — دېدى قۇلۇپنى ئۆزىتىپ.

— ياساپ چىقتىم دېدىڭما؟! — دېدى بوۋاي ھەيران قېلىپ.

بوۋاي قۇلۇپنى قولىغا ئېلىپ ئۇيان-بۇيان چۆرۈپ كۆرۈپ، نۇرسىز كۆزلىرىدىن مىننەتدارلىق ياغدۇرۇپ ئۇ- نىڭغا تىكىلدى.

— ناھايىتى ئوبدان ياساپسەن، مۆجىزە يارىتىپسەن، — دېدى بوۋاي ھايجان بىلەن، — سەن جەمەتىمىزنىڭ 3 — ئەۋلاد قۇلۇپسازى، ئۇنى ئۆزۈپ قويساق بولمايدۇ،

ساقا ئوخشاش يېڭىلاپ تۇرۇش لازىم. شەددە قۇلۇپ بىز-
نىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمىزدىن قالغان تەۋەرۈك، ئەينى چاغ-
لاردا شەددە قۇلۇپنىڭ خېرىدارى كۆپ ئىدى، كېيىنكى كۈن-
لەردە ئۇنىڭ بازىرى تۆۋەنلەپ كەتتى. ئەمدى سەن قۇ-
لۇپقا قايتا جان كىرگۈزۈپسەن، بۇ قۇلۇپنىڭ چوقۇم با-
زىرى چىقىدۇ...

ئابدۇغېنى مەھەممەت قېيىقچەر شەھىرىگە تەۋە قۇم-
دەرۋازا كوچا ئىش بېجىرىش باشقارمىچەكمەنچى كوچا ئاھالە
كومىتېت 4- گۇرۇپپىدا ئولتۇرۇشلۇق 28 ياشلىق قۇلۇپساز
بولۇپ، ئۇ، ئەمدىلا يەتتە ياشقا كىرگەندە بوۋىسى ۋە دادا-
سىغا ئەگىشىپ دۇكانغا چىقىپ، كونا نۇسخىدىكى تۇرلۇك
قولۇپلارنى ياساش، رېمونت قىلىش، ئاچقۇچ ياساش ئىش-
لىرىنى ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، قانچە قېتىم قولىنى كۆيدۈ-
رۈش، بولقا بىلەن ئۇرۇپ سېلىش، تىرناقلىرىنى ئىزغۇپ
ۋېتىشتەك مۇشكۈل جەريانلارنى باشتىن كەچۈرۈش ئارقىلىق
چېنىقىپ 12 ياشقا كىرگەندە، كەك ئومۇملۇقتا ئىشگە بول-
غان تۇرلۇك شەكىلدىكى شەددە قۇلۇپنى ياساش، رېمونت
قىلىش، ئاچقۇچ ياساش قاتارلىق بىر يۈرۈش ھۈنەرلىرىنى
پۈختا ئىگىلىدى. كېيىنچە ئۇ، يەتتە پەرە، ئىككى ئاچقۇچ-
لۇق، توققۇز پەرە، ئۇچ ئاچقۇچلۇق، تۆت پەرە، بىر ئاچ-
قۇچلۇق ۋە بىر ئاچقۇچلۇق تولغىما قولۇپ، ئىككى ئاچقۇچ-
لۇق تاش قاداق قولۇپ قاتارلىقلارنىڭ ئومۇمىي خۇسۇسىـ
يەتلىرىنى سىستېمىلىق ئىگىلەپ، دوكان ئاچىپ چېقىپ
مۇستەقىل ئىش ئېلىپ باردى، 1976- يىلدىن كېيىن، زا-
مانغا يارىشا ئىش قىلىش، بازار ئېھتىياجىنى كۆزدە تۇتۇش-
نى چىقىش قىلىپ، تۇرلۇك زامانىۋى قۇلۇپلارنى ئوگىلاش

ۆه تۇرلۇك ماشىنا، تراكتورلارنى رېمونت قىلىشنى ئۇزلۇ-
كسدىن ئۆگىنىپ ياخشى نەتىجە قازاندى، بولۇپمۇ قولۇپ
ياساش نازۇك ئىش بولۇپ، ئادەتتە بىردانە شەددە قۇلۇپ-
نى ياساشتا 22 پارچە بۆلەكنى بىر - بىرىگە تۇجۇپسلەپ
قوراشتۇرۇشقا، ئوت ئىچىگە تىنىپ كەپشەرلەشكە توغرا كې-
لىدۇ، ئەگەر سەللا بىپەرۋالىق قىلىپ، ئۇنىڭ ئوتتا تۇرۇش
ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈپ قويىدىغان بولسا، كەپشەرلەشتىن ياخ-
شى چىقارغىلى بولمايدۇ - دە، زاپچاسلار كۆيۈپ ئىشلەپچې-
تمدۇ. ئۇ مانا مۇشۇنداق نازۇك نۇقتىلارنى ياخشى ئىگىلەپ،
ياسىغان قۇلۇپلارنىڭ سۈپەتلىك، مۇستەھكەم بولۇشىغا كا-
پالەتلىك قىلدى.

ئۇ، 1977 - يىلدىن كېيىن، بىر نەچچە خىل ئوخشاش
بولمىغان قۇلۇپ ياساپ چىقىپ، بازار تېپىش، ئەجدادلار-
نىڭ ئۇسىددىنى ئاقلاشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، دەسلەپكى قە-
دەمدە ياسىغان قۇلۇپلىرىنىڭ تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ،
شەددە قۇلۇپنى ئىككى، ئۈچ ئاچقۇچلۇق قىلىپ ئۆزگەرتىپ
ياساپ چىقتى. ئۆزى ئىجاد قىلىپ ياساپ چىققان ياپلاق
قۇلۇپ بىلەن تۆت چاسا قۇلۇپنىڭمۇ سۈپىتىنى ئۆستۈرۈپ
كۆركەم، چىرايلىق قىلىپ مۇستەھكەملىدى. كېيىنچە بۇخىل
قۇلۇپنىمۇ ئىككى، ئۈچ ئاچقۇچلۇق، تېخىمۇ مۇرەككەپ،
تېخىمۇ بىخەتەر، پۈختا قىلىپ ياساپچىقتى ۋە 200 نەچچىنى
ياساپ بازارغا سېلىپ 20 يۇەندىن 50 يۇەنگىچە سېتىپ،
خېرىدارلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. ئامېرىكا، ياپو-
نىيەدىن كەلگەن ساياھەتچىلەر مۇقىز غىنلىق بىلەن سېتىۋالدى.

ئۇ، ئالاھىدە كۈچ سەرپ قىلىپ ياساپ چىققان بىر
كىلو 200 گرام ئېغىرلىقتىكى بىر دانە تۆت چاسا قۇلۇپ

قەشقەر شەھىرى ۋە ئۇرۇمچى قاتارلىق جايلاردا كۆرگەزمىگە قويۇلدى. ئۇ، بۇ ئىككىدىن باشقا يەنە، ئالىملاردە ئىشلىتىدىغان ساندۇقلارغا باپ كېلىدىغان ئاچقاندا ئاۋاز چىقىرىدىغان بىر خىل قۇلۇپنى تەتقىق قىلىپ ياساپ چىقىپ جەمئىيەتكە كەڭ تارقاتتى.

1983 ـ يىلنىڭ ياز ئايلىرى ئىدى، ياشانغان بىر ئادەمنى ئىككى كىشى يۆلەپ ئابدۇغېنىنىڭ دۇكىنى ئالدىغا ئېلىپ باردى، ئۇلار ئابدۇغېنىنى دۇكاندىن چاقىرغاندىن كېيىن، ياشانغان كىشى:

— ھوي بالامەي، سېنى قولىدىن ھەر قانداق ئىش قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان ئۇستا دەپ ئاڭلاپ سۈرۈشتۈرۈپ تېپىپ ئالدىڭغا كەلدىم. ماۋۇ پۇتۇم ھادىسىگە يولۇقۇپ سۇنۇپ كېتىپ، شاڭخەيدە «پۇت» سالدۇرۇپ كەلگەنتۇق. بىر نەچچە ئاي بولدى، «تىزىم» ئىگىلىمەيدىغان بولۇپ قېلىپ، ياۋتۇزۇككىنە ئولتۇرالمايمەن، يا تۇزۇكسىنە قوپالمايمەن، يا تۇزۇك دەسسەپ ماڭالمايمەن. ئوڭلىتاي دەپ بارمىغان دوختۇرخانا، رېمونتخانا قالمىدى، لېكىن ئوڭلايدىغان ئادەم چىقمىدى، شاڭخەيگە بېرىپ ئوڭلىتىپ كېلەي دېسەم، ئەمدى ئىمكانىم يوق، پۇتۇم گۆرگە ساڭگىلىدى، مېنى بۇ ئازابتىن خالاس قىلساڭ!؟ — دېدى ھەسرەتلەنگەن ھالدا.

ئابدۇغېنى ئويلىنىپ قالدى، بۇ خىل پۇتنىڭ قانداق قوراشتۇرۇلۇشىنى ئۇ ئۇقمايتتى، چۈۋۈپ كۆرەي دېسە، قوراشتۇرۇشتا چاتاق چىقىرىپ قويۇپ، يامان ئاقىۋەت كېلىپ چىقىشتىن قورقتى. ئۇ ئاخىرى چۈۋۈپ كۆرۈپ بېقىش قارارىغا كەلدى ۋە قەتئىي جۈرئەت بىلەن شۇنداق

قىلدى، ئىنچىكە تەكشۈرۈپ مەلۇم بىر زاپچاسنىڭ ئۈپراپ ئۈزىراپ كەتكەنلىكىنى بايقىدىدە، كېسىپ تاشلاپ، «پۇت»نى ئوڭلاپ بەردى. بۇ ئىش نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ قىزىقىشىنى قوزغىدى، ئۇنىڭ داڭقى خېلى يىراقلارغا كەتتى. نۇرغۇن كىشىلەر ئوڭلىيالمىغان ئەرسىلىرىنى ئۇنىڭ ئالدىغا كۆتۈرۈپ بارىدىغان بولدى، ئۇ بۇنىڭ بىلەن قانائەتلەنمەي قالمىدى. 1985 - يىلىدىن بۇيان، زاپچاسلىرىنى سېتىۋېلىش يولى بىلەن بىر دانە قول تىراكتورنى ياساپ چىقىپ، ئىش ئۇنۇمىنى ئۆستۈرۈش، بازار ئېھتىياجىنى نەزەردە تۇتۇش ئارقىلىق، توك بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان كىچىك تىپتىكى ئاچقۇچ ياساش ماشىنىسى، نېپىز تۆمۈر كېسىدىغان، ئىز چىقىرىدىغان، توك بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان، قەلەيدىن ئاچقۇچ تېغى كېسىش ماشىنىسى، ساندۇق ياسىغۇچىلار ئىشلىتىشكە ماس كېلىدىغان، قول بىلەن ھەرىكەتلەندۈرىدىغان تۆنكىغا ئىز چىقىرىش ماشىنىسى، سۈزگۈچ ئەسۋابى قاتارلىقلارنى ئىجاد قىلىپ ۋە ئۆزگەرتىپ ياساپ، ئىش ئۇنۇمىنى ئۆستۈردى ھەم بۇ خىل ماشىنىلارنى ياساپ سېتىپ نۇرغۇن كىشىلەرگە قولايلىق تۇغدۇرۇپ بەردى.

1987 - يىل، دېكابىر، قەشقەر.

ئادەملەر شۇنداق بولىدۇ

(پارتىيە قۇرۇلغانلىقىنىڭ 70 يىللىقىغا بېغىشلانغان ئەدەبىي
ئاخبارات ئەسەرلىرى توپلىمى)

(ئىچكى قىسىمدا تارقىتىلىدۇ)

*

مۇھەممەت ھېكىم
ئابلىمىت جۇمە
مەسئۇل مۇھەررىرى : تۇرغۇن ئوبۇلقاسىم
مارالبېشى ناھىيىلىك پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى
تۈزۈپ باستۇردى
« قەشقەر كېچىلىكى » مەتبەئەسىدە بېسىلدى
1991 - يىل 6 - ئاي

人就是这样的

献给中国共产党成立 70 周年

（报告文学集）

（内部发行）

*

作者：幕罕穆德·艾克木
阿布来提·居马
责任编辑：图尔洪·鸥布利哈斯木
巴楚县党委宣传部编
《喀什日报》印刷厂印刷
1991 年 6月

مەسئۇل مۇھەررىر: تۇرغۇن ئوبۇلقاسىم

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غەيرەت خالىق

6.00